

Uvodnik	263
 ČLANKI	
Maja Garb, Bernarda Tominc Vojaška profesija, profesionalizacija in profesionalizem v Slovenski vojski	267
Branko Lobnikar, Maja Modic Profesionalizacija slovenske policije	286
Gorazd Meško, Rok Hacin Profesionalizacija penološke stroke v Sloveniji	309
Marjan Malešič, Julij Jeraj Procesi profesionalizacije na področju zaščite, reševanja in pomoči v Sloveniji	331
Miha Dvojmoč, Andrej Sotlar Profesionalizacija zasebnega varstva v Sloveniji	358

Uvodnik

Ob 20-letnici izdajanja revije Varstvoslovje in 45-letnici začetka študija s področja varstvoslovja, katerega diplomanti predstavljajo pomemben del profesionalne strukture v slovenskem varnostnem sistemu, smo se v uredniškem odboru revije odločili, da izdamo številko na temo profesionalizacije varnostnih in nadzorstvenih organizacij. Po tehtnem premisleku smo se odločili, da pod drobnogled vzamemo najštevilčnejše in načeloma tudi najpomembnejše organizacije oziroma dejavnosti za zagotavljanje varnosti v Sloveniji: Slovensko vojsko, policijo, zaposlene na področju penološke dejavnosti, zaščito, reševanje in pomoč ter zasebno varstvo.

Profesionalizacijo lahko opredelimo v dveh pomenih. Gledano iz zgodovinskega zornega kota oziroma zornega kota razvoja neke dejavnosti pomeni profesionalizacija prehod nekega poklica v profesijo. V tem razvoju poklic pridobiva višje standarde dela, izobrazbe in vedenja zaposlenih, večje odgovornosti in večjo družbeno pomembnost, boljšo organiziranost zaposlenih v dejavnosti ipd. V razvoju profesije oziroma v procesu profesionalizacije nekega poklica torej poklic postopoma pridobiva značilnosti profesije, pri čemer pa nekatere značilnosti razvije bolj, druge manj, ene prej, druge kasneje, zato lahko govorimo tudi o stopnji profesionaliziranosti ali stopnji profesionalizma, profesionalnosti nekega poklica. V drugem pomenu pa profesionalizacijo razumemo kot (terciarno) socializacijo posameznika. Kot proces, v katerem ta posameznik dobiva zavedanje o značilnostih profesije ter o standardih, odgovornostih in pomenu dela člana profesije.

Profesija torej pomeni nadgradnjo poklica. Sociologija poklicev in profesij je razlike najprej videla v značilnostih obeh, ki se nanašajo na vrsto znanja, način pridobivanja novih članov, odgovornosti, simbole oziroma kulturo nasploh ipd., sčasoma pa je bilo treba na poklice in profesije ter na profesionalizacijo oziroma profesionalizem začeti gledati drugače. V sodobni sociologiji poklicev in profesij se tako »značilnostni pristop« k opredeljevanju profesije ne uporablja več. Zdi se, da ni več pomembno, da se med profesijami in poklici riše črta delitve, temveč se obe vrsti dejavnosti obravnavata kot sorodne socialne oblike oziroma institucije, ki imajo veliko skupnih značilnosti, zlasti še v poklicni socializaciji in krepitvi identitete. Če posameznik opravlja neko delo, za katero ni potrebno neko dolgotrajno in zahtevno izobraževanje, z veliko odgovornostjo, lahko trdimo, da ga opravlja profesionalno. Zaupamo mu, da bo delo opravil dobro, kar je še en vidik profesionalizma. Med profesionalcem in uporabnikom namreč praviloma vlada (ali naj bi vladala) visoka stopnja zaupanja.

V vsakodnevnem izrazoslovju besedo »profesionalec« pogosto uporabimo za nekoga, ki delo opravlja kot službo. Govorimo o profesionalnih vojaki, gasilci, varnostnikih, pevcih, športnikih ... Ustreznejši izraz zanje je vsekakor poklicni vojak, poklicni gasilec itd. Vendar pa, kot že omenjamo zgoraj, so zahteve dela (in verjetno tudi pričakovanja uporabnika) danes v številnih poklicih tako visoke, da zaposleni v njih stremijo k doseganju visokih, torej profesionalnih standardov. Kaj pa prostovoljci? Ali si zato, ker njihovo delo ni poklicno, lahko privoščijo, da opravljajo svojo dejavnost po nižjih, neprofesionalnih standardih? Tudi o tem, zdi

se bolj retoričnem, vprašanju razpravljajo avtorji prispevkov v pričujoči tematski številki revije.

Maja Garb in Bernarda Tominc sta se lotili analize vojaške profesije. Vojška profesija naj bi sodila med najbolj znane in tradicionalne profesije, čeprav ji nekateri avtorji zaradi nedoseganja nekaterih standardov profesionalizma (npr. popolne profesionalne avtonomije, saj je del te avtonomije v rokah političnega odločanja) ta status oporekajo. Tradicionalno je vojaška profesija le častniški del vojaštva, torej le častniški zbor. Toda teorije profesionalizma so se na podlagi spremljanja razvoja dejavnosti in delovanja njihovih izvajalcev razvile od le identificiranja specifičnih značilnosti profesij do širšega razumevanja v smislu višjih standardov dela in obnašanja članov poklicnih struktur oziroma celotnih dejavnosti. Tako tudi v vojskah profesionalizem proučujemo in vidimo v ostalih strukturah in ne le v častniškem zboru. V Sloveniji se pojem profesionalna vojska še vedno nekritično uporablja le kot sinonim za poklicno vojsko. Hkrati pa je zaznati, da se profesionalni standardi dela ter obnašanja v Slovenski vojski razumejo kot cilj za celotno institucijo in ne le za častniški zbor. Elementom profesionalizma vojske, od izobraževanja in etike do združenj, se v Sloveniji namenja precej pozornosti, zaznati pa je različne poglede in načrte glede njihovega razvoja in uveljavljanja.

Branko Lobnikar in Maja Modic sta pod drobnogled vzela slovensko policijo. Ugotavljata, da je slovenska policija v zadnjih 150 letih šla skozi korenite procese transformacije, ki so od nje terjale veliko organizacijskih in funkcijskih sprememb. Tako kot drugje po svetu se policija tudi v Sloveniji spreminja v mlado profesijo. V primerjavi z drugimi institucijami pluralne policijske dejavnosti (redarstvo, zasebno varovanje, detektivska dejavnost, carina, pravosodna policija idr.) je policija odšla najdlje po poti profesionalizacije. Pravzaprav ima razvite vse ključne elemente profesije, od vse daljšega in natančno predpisanega specializiranega izobraževanja za vstop v policijski poklic, ki se lahko opravlja samo v policijski organizaciji, preko etičnega kodeksa in strokovnih publikacij, do profesionalnih združenj. Vendar lahko policija uspešno deluje samo v soodvisnosti s prej omenjenimi sorodnimi organizacijami oziroma dejavnostmi. Zato med pomembnejšimi izzivi slovenske policije tudi v prihodnje ostaja sodelovanje z različnimi akterji s področja zagotavljanja varnosti, pri čemer velik del odgovornosti nosi tudi nacionalna politika na področju varnosti.

Rok Hacin in Gorazd Meško obravnavata razvoj in profesionalizacijo penološke stroke in zaporskega osebja v Sloveniji. S pregledom razvoja penološke stroke, raziskav in zakonske ureditve proces profesionalizacije analizirata v treh obdobjih. Ne preseneča, da je dobri dve desetletji po drugi svetovni vojni na penološkem področju prevladoval vojaški in miličniški vpliv, ki je imel za posledico avtoritarnost in rigidne odnose med zaporskimi delavci in obsojenci. Sledilo je približno enako dolgo obdobje, ki ga zamejuje osamosvojitve Slovenije, v katerem se fokus izvrševanja kazenskih sankcij z varnostne komponente prenese na tretma obsojencev. V času samostojne države pa se pozornost penologije usmeri v skrb za varstvo pravic obsojencev in njihovo obravnavanje v skladu z evropskimi standardi. Tem spremembam so sledile tudi zahteve po drugačnih kompetencah zaposlenih na penološkem področju. Penološka stroka se sooča tudi z izzivi, ki so tipični za vse profesije in proces profesionalizacije – še vedno namreč

ni bil sprejet kodeks zaporskega osebja, že pred leti pa je prenehala izhajati tudi strokovna revija Penološki bilten, kar sta kar dve pomembni značilnosti razvitega poklica/profesije.

Marjan Malešič in **Julij Jeraj** pišeta o procesih profesionalizacije na področju zaščite, reševanja in pomoči. V sistemskem smislu gre za tretji steber ali podsistem nacionalnovarnostnega sistema, ki je predvsem za prebivalstvo izjemno pomemben, saj mora biti sposoben učinkovitega odziva 24 ur vse dni v letu. Proces profesionalizacije sta avtorja raziskovala v strukturnem in funkcionalnem smislu in ugotovila, da ne v prvem in ne v drugem smislu področje zaščite, reševanja in pomoči v Sloveniji ni v celoti profesionalizirano. Ocenjujeta, da popolna strukturna profesionalnost tudi ne bi bila smotrna, saj sistem v veliki meri temelji na visoko razvitem prostovoljstvu. Temu navkljub, ali prav zato, pa bi bilo treba poklicne strukture okrepiti in v tem smislu doseči raven poklicnosti služb, ki smo jo pred več kot dvajsetimi leti že dosegali. Rezerve so tudi na področju funkcionalne profesionalnosti, ki bi jo bilo mogoče povečati z uporabo vseh obstoječih možnosti izobraževanja in usposabljanja, ob tem pa oblikovati specialistične programe na področju zaščite, reševanja in pomoči. Avtorja tudi ocenjujeta, da bi enotno profesionalno združenje prispevalo tako k poenotenju standardov na področju izobraževanja in usposabljanja kot k oblikovanju skupnega etičnega kodeksa.

Tematsko številko zaokrožuje prispevek **Mihe Dvojmoča** in **Andreja Sotlarja**, ki se lotevata profesionalizacije v zasebnem varstvu, torej tisti gospodarsko-varnostni dejavnosti, ki je država sicer ne zagotavlja, jo pa regulira in bolj ali manj podpira že približno 30 let. Tudi tako, da predpisuje vstopne in druge pogoje za opravljanje različnih poklicev od varnostnika do detektiva. Avtorja ugotavljata, da so poklici na področju zasebnega varovanja bolje zakonsko zaščiteni, kot to velja za detektivski poklic, saj se tam pojavljajo tudi podjetja in posamezniki, ki nimajo detektivske licence, pa opravljajo tudi dela, ki bi jih naj le detektivi. Obe dejavnosti sta že zelo zgodaj oblikovali etični kodeks in profesionalna združenja, je pa res, da to od njih z zakonodajo »pričakuje« tudi država. Veliko število gospodarskih subjektov in prav toliko interesov verjetno botruje dejstvu, da danes ne obstaja resna strokovna revija, ki bi bila specializirana prav za področje zasebnega varstva. Ne izključno, a tudi zato, je zasebno varstvo v družbi še vedno slabo prepoznavno. Ob vseh korakih na poti nadaljnje profesionalizacije področja bo enkrat treba priznati, da je pošteno nagrajevanje zasebnovarnostnega osebja (detektivi so tu v drugačnem položaju) vsaj tako pomemben dejavnik kakovosti kot izobraževanje in usposabljanje.

Spoštovane bralke in bralci, tematsko številko na temo profesionalizacije izdajamo ravno v času, ko najodgovornejše funkcije na varnostnem, obrambnem in drugih področjih v državi prevzemajo novi ministri. Za ministre velja, da so le redko profesionalci v smislu, da po poklicu izhajajo z delovnega področja, ki ga morajo voditi. Toda, kot smo v prispevkih prebrali, to dostikrat niti ni ključno – pomembno je, da se delo opravi čim bolj strokovno, korektno in odgovorno, skratka profesionalno! Strokovni nosilci varnostnega sistema pravzaprav ne pričakujejo nič drugega kot to, da bodo tudi ministri, državni sekretarji in celotna vlada profesionalno opravili svoj del posla. To pomeni, da bodo posameznemu resorju zagotovili ustrezne in zadostne kadrovske, materialne in finančne vire

ter poskrbeli za dovolj politične podpore in razumevanja za varnostne potrebe države. Vse drugo bodo opravili profesionalci na terenu.

Avtorji in uredniki upamo, da bo tako odločevalcem kot profesionalcem na varnostnem področju naše pisanje vsaj v majhno pomoč.

Izr. prof. dr. Andrej Sotlar

Gl. in odg. urednik

Doc. dr. Maja Garb

Gostujoča urednica

Izr. prof. dr. Branko Lobnikar

Gostujoči urednik

Vojaška profesija, profesionalizacija in profesionalizem v Slovenski vojski

VARSTVOSLOVJE,
letn. 20
št. 3
str. 267–285

Maja Garb, Bernarda Tominc

Namen prispevka:

Namen prispevka je prikazati procese profesionalizacije v Slovenski vojski in oceniti posamezne elemente profesionalizma skozi teoretično prizmo.

Metode:

Prispevek prinaša pregled proučevanja in konceptov vojaške profesije in profesionalizma ter analizo Slovenske vojske skozi ključne elemente profesionalizma, kot so pridobivanje znanj ter izkazovanje in prenašanje znanj (publikacije), etika, odnos do uporabnikov oziroma civilno-vojaški odnosi in organiziranost v profesionalna združenja. Prispevek je izdelan na osnovi pregleda literature ter študije primera.

Ugotovitve:

Vojaška profesija naj bi sodila med najbolj znane in tradicionalne profesije, čeprav ji nekateri avtorji zaradi nedoseganja nekaterih standardov profesionalizma (npr. popolne profesionalne avtonomije) ta status oporekajo. Teorije profesionalizma so se razvile od identificiranja specifičnih značilnosti profesij do širšega razumevanja v smislu višjih standardov dela in obnašanja članov poklicnih struktur. Skleniti je mogoče, da se v Sloveniji pojem profesionalna vojska še vedno pogosto uporablja kot sinonim za poklicno vojsko, profesionalni standardi dela in obnašanja v Slovenski vojski pa se razumejo kot cilj za celotno institucijo in ne le za častniški zbor.

Omejitve/uporabnost raziskave:

Omejitve prispevka izhajajo iz dejstva, da ni opravljene aktualne strukturirane raziskave, na podlagi katere bi lahko spremljali spremembe. Zadnje obsežne empirične raziskave so bile narejene konec prejšnjega stoletja, večina aktualnih raziskovalnih rezultatov, predstavljenih v prispevku, je pridobljena iz zaključnih del študentov nekaterih študijskih programov.

Praktična uporabnost:

Članek prispeva k razumevanju pojma profesionalizacije in procesa profesionalizacije Slovenske vojske. Ugotovitve so lahko koristne tako za oblikovalce politik kot tudi za odločevalce, prispevek pa je namenjen tudi širši strokovni javnosti.

Izvirnost/pomembnost prispevka:

Pomen prispevka je v prikazu obstoječega stanja profesionalizacije Slovenske vojske.

UDK: 355/359:331.542(497.4)

Ključne besede: vojaška profesija, vojaški profesionalizem, profesionalizacija, izobraževanje in usposabljanje, Slovenska vojska

Military Profession, Professionalization and Professionalism in the Slovenian Armed Forces

Purpose:

The purpose of the paper is to present the processes of professionalization in the Slovenian Armed Forces and to evaluate particular elements of professionalization through the theoretical prism.

Design/Methods/Approach:

With regard to scientific knowledge concerning the military profession and professionalism, the key elements of professionalism are examined through the case study of the Slovenian Armed Forces. Those elements are: acquiring and disseminating knowledge (publishing), ethics, civil-military relations, and professional associations. The paper is written on the basis of a literature review and a case study.

Findings:

The military profession is considered to be one of the most famous and traditional professions, although some authors disagree with such status due to the lack of certain standards of professionalism (e. g. full professional autonomy). The theories of professionalism have developed from identifying specific characteristics of professions to broader understanding of them, in terms of higher standards of work and behaviour of members of occupational structures. In Slovenia, the term professional armed forces is still often used as a synonym for an occupational military organisation, while the professional standards of work and behaviour in the Slovenian Armed Forces are understood as an objective for the entire institution, and not only for the officer corps.

Research Limitations/Implications:

The limitations of the paper arise from the fact that no current structured research on professionalism in Slovenian Armed Forces has been conducted to track the trends in processes of professionalization in the Slovenian Armed Forces. The latest large-scale empirical research was carried out at the end of the last century, while most of the current research findings on professionalism is taken from the student's final theses of some study programmes.

Practical Implications:

The article contributes to the understanding of the concept of professionalism and the process of professionalization of the Slovenian Armed Forces. The findings can be useful both for policy makers and decision-makers. The paper may also inform the wider professional public on professionalization of the Slovenian Armed Forces.

Originality/Value:

The significance of the paper is in the presentation of the existing state of the art of professionalization of the Slovenian Armed Forces.

UDC: 355/359:331.542(497.4)

Keywords: military profession, military professionalism, professionalism, education and training, Slovenian Armed Forces

1 UVOD: OPREDELITEV, RAZVOJ IN DILEME

Do profesionalizacije poklicev prihaja na centralnih mestih v družbeni delitvi dela in z organiziranim prizadevanjem pripadnikov poklicnih skupin, poklic pa običajno poseduje poseben družbeni status (Svetlik, 1999). Kljub temu pa Glatthaar (2018) trdi, da je profesija najprej in najbolj vezana na identiteto.

Vojaška profesija, kamor tradicionalno sodijo vojaški častniki, naj bi bila ena izmed najbolj znanih in tipičnih profesij oziroma kot pravi Abrahamsson (1972), ko govorimo o vojaški profesiji, mislimo na njen najbolj profesionaliziran del, to je častniški zbor.

Vojaška profesija se je začela oblikovati v 19. stoletju, ko so se postopoma odpravljali aristokratski predpogoji za vstop med častnike, ko se je od častnikov začelo zahtevati znanje in ko so se v vojskah oblikovali štabi. Za (dogovorjeni) datum nastanka vojaške profesije nekateri štejejo 6. avgust 1808, ko je pruska vlada izdala odlok o imenovanju častnikov, s katerim je odpravila razredne oziroma slojne omejitve za vstop v vojsko (Huntington v Garb, 1993).

Razprave o vojaški profesiji in profesionalizmu v vojaških vrstah so se v sodobni zahodni vojaški sociologiji začele razvijati kmalu po 2. svetovni vojni, poseben razmah pa so dosegle v 90. letih prejšnjega stoletja. Huntington (1957) v knjigi *The Soldier and the State: The Theory and Politics of Civil-Military Relations* zapiše, da je sodobni častniški zbor profesionalno telo in sodobni vojaški častnik profesionallec. Pravi tudi, da je mogoče to najbolj temeljna teza njegove knjige. Avtor vojaško profesijo opredeli preko treh lastnosti: strokovnosti (angl. *expertise*), odgovornosti (angl. *responsibility*) in korporativnosti (angl. *corporateness*).

Janowitz (1960) je v knjigi *The Professional Soldier: A Social and Political Portrait* preučeval karierne vzorce častnikov in vojsko opredelil kot socialni sistem, v katerem se profesionalne značilnosti častniškega zbora spreminjajo. Na vojaško organizacijo in častniški zbor namreč vplivajo širše družbene spremembe, tako da se vojaška organizacija dolgoročno približuje civilnim strukturam in normam (konvergenca). Opozoril je, da se bo kot rezultat širših družbenih sprememb osnova avtoritete in discipline v vojski premaknila k manipulaciji in konsenzu, vojaške veščine/specialnosti bodo bolj družbeno reprezentativne, članstvo v vojaški eliti bo bolj odprto in ideologija vojaške profesije bolj politična. Posledično se vloga herojskega bojevnika umika menedžersko-tehnični vlogi.¹ Vojaška profesija kot celota postaja podobna velikim, birokratskim, nevojaškim institucijam – se civilizira (Harries-Jenkins in Moskos v Garb, 2002).

¹ Janowitz (1960) sicer pravi, da vojaška organizacija zahteva ravnotežje (ki variira na različnih hierarhičnih stopnjah) med vlogami herojskega poveljnika, vojaškega menedžerja in vojaškega tehnologa.

Konec 80. in na začetku 90. let prejšnjega stoletja je v okviru Evropske raziskovalne skupine o vojski in družbi (ERGOMAS – *European Research Group on Military and Society*) potekala obsežna empirična raziskava o vojaški profesiji,² ki jo je spremljala teoretična razprava (Caforio, 1988, 1991; Dandeker in Watts, 1991; Harries-Jenkins, 1990; Jans, 1989; Kuhlmann, 1991; Moskos, 1992; Segal, 1986). Mednarodno oblikovan vprašalnik je sicer deloma zamegljeval temeljni sociološki pomen pojma vojaška profesija, kljub temu je bila to, za razpravo o vojaški profesiji, pomembna raziskava. Omenjena empirična raziskava je potekala tudi v slovenskem prostoru,³ njena izvedba in rezultati (Garb, 1996; Grizold, 1998; Grizold in Kotnik-Dvojmoč, 1996) pa so skupaj s teoretičnim študijem (Garb, 1993; Jelušič, 1992b, 1997) prinesli v slovenski obramboslovni in vojaški prostor pozornost do problematike vojaškega profesionalizma.

Omenjeno zamegljevanje temeljnega sociološkega pomena pojma vojaška profesija povezujemo z značilnostmi obdobja, v katerem je raziskava potekala. Obdobje je namreč označeval konec hladne vojne in s tem zmanjševanje obsega vojsk zahodnih držav. Ker je trend sovpadal s koncem nekaterih vojn v preostalem delu sveta, je številčno zmanjševanje vojsk postalo že kar svetovna značilnost. Druga značilnost obdobja pa je bil, tudi deloma v povezavi s koncem hladne vojne, trend uvajanja poklicnih vojsk oziroma popolnjevanja vojsk s poklicnimi pripadniki. Tudi za ta proces se namreč pogosto uporablja izraz profesionalizacija, pri čemer pa profesionalca gledamo kot na tistega, ki svoje delo opravlja za denar, kot poklic. Vendar se v terminu in procesu profesionalizacije, ki ga mnogi uporabljajo za prikaz uvajanja poklicne vojske, skriva tudi težnja po uvajanju večjega profesionalizma v vojaške vrste, torej da bi različne poklicne skupine v vojski (vojaki, podčastniki in častniki) pridobivale in imele tudi vedno več znanja (strokovnost), občutka za skupnost in povezanost (korporativnost) ter se zavedali svoje odgovornosti oziroma ravnali odgovorno. Nekateri avtorji zaradi večpomenskosti pojma profesionalizacija ločijo med strukturno in funkcionalno profesionalizacijo, pri čemer prva pomeni spremembo strukture (posledica spremenjenega načina popolnjevanja) oziroma opravljanje vojaške službe kot poklic, druga pa spremembo vlog vojske ter privzemanje profesionalnih standardov dela in obnašanja (Malešič et al., 2015). K razumevanju pojmov profesionalizacija in profesija pa kaže dodati še – kot so ugotovili Forster, Edmunds in Cottey (2002) – da se profesionalizacija pogosto nanaša tudi na uvedbo in izvajanje ustreznih in demokratičnih odnosov med vojsko in družbo. Ne nazadnje je že Huntington (1957) v profesionalizmu videl eno od poti za civilni nadzor nad vojsko, kar poimenuje objektivni civilni nadzor. Smisel civilnega nadzora je seveda zmanjšanje politične moči vojske na najmanjšo možno mero. Objektivni civilni nadzor to zmanjšanje dosega preko profesionalizacije vojske, s prikazovanjem vojske kot politično nevtralne in sterilne.

Kot kratka, a zelo jedrnata predstavitev vsebine in dejavnosti vojaške profesije je uporabna fraza, ki jo je uporabil Lasswell, in sicer, da gre pri vojaški

2 Rezultati so objavljeni v Kuhlmann (1996).

3 Izvajalec raziskave v Sloveniji (v Slovenski vojski) je bil Obramboslovni raziskovalni center Inštituta za družbene vede na Fakulteti za družbene vede, pilotno empirično raziskovanje z nekaj ključnimi vprašanji iz mednarodnega vprašalnika na majhnem vzorcu pa je objavljeno v Garb (1993).

profesiji za upravljanje z nasiljem. Vojaški profesionallec torej ni nekdo, ki izvaja nasilje, temveč tisti (strokovnjak), ki z nasiljem upravlja. Upravljanje z nasiljem pa vključuje (a) organiziranje, opremljanje in usposabljanje sile, (b) načrtovanje njenih aktivnosti in (c) usmerjanje njenih operacij v in izven boja (Swain in Pirce, 2017).

Kljub dobri opredeljenosti vojaškega profesionalizma v obdobju hladne vojne in tik po njej, se danes na področju proučevanja vojaškega profesionalizma pojavlja več vprašanj kot odgovorov. Tako Schaub (2010) opozarja, da nekateri sociologi, ki se tradicionalno ukvarjajo s proučevanjem profesij in profesionalizma, vojaštvu oporekajo profesionalizem, saj naj bi bile pri vojaštvu vprašljive nekatere značilnosti profesij, predvsem avtonomnost. Evetts (2003) izpostavlja, da je ekskluzivno lastništvo nad vojaško stroko sicer samo en vidik profesionalizma v vojski. Splošne vojaške politike in cilje namreč določajo politične odločitve, tako na nacionalni kot vedno bolj tudi na mednarodni ravni. Druga dilema se nanaša na subjekte profesionalizma v vojski. So to le častniki? Glede tega vprašanja Evetts (2003) na primeru operacij ugotavlja, da je avtonomno odločanje v vojaških operacijah vidik profesionalizma oboroženih sil, toda ni več omejeno le na častnike, temveč morajo – zlasti še v mirovnih operacijah ali operacijah specialnih sil – avtonomno odločati tudi drugi pripadniki oboroženih sil. V smislu širjenja profesionalizma z ene poklicne skupine v vojski, torej s skupine častnikov, tradicionalnih vojaških profesionalcev, na celotno organizacijo razpravlja tudi Galvin (2011), ki ugotavlja, da prihaja pri vojski, pa tudi pri drugih organizacijah na področju varnosti, do prekrivanja med (poklicno) skupnostjo in organizacijo. To naj bi po avtorjevem mnenju bila tudi ena od razlik med vojaško in drugimi profesijami. Vojska ni le skupnost, je tudi organizacija, kar pomeni večji vpliv oziroma večjo prepletenost članov.

Omenimo še eno dilemo; ta sega na področje profesionalne avtonomije oziroma področja dela profesije. Galvin (2011) opozarja, da je tradicionalno vojska »garant varnosti«, pri čemer pa mislimo predvsem na mednarodno varnost, saj so se na področju notranje varnosti razvile druge institucije – institucije za uveljavljanje zakonitosti (npr. policija). A danes smo se znašli v razmerah, ko imamo na eni strani druge profesionalne skupnosti na tistih področjih, ki so tudi vojaška oziroma stvar »profesije orožja«, in na drugi strani imamo področja dela, ki tradicionalno niso vojaška, a vojska na njih deluje. Če se ozremo po realnem okolju in nalogah v njem, lahko med primere te dileme uvrstimo naloge, ko zasebna varnostna podjetja prevzemajo stražarsko službo, vojaki pa opravljajo obveščevalno delo na operacijah in opravljajo policijsko delo na državnih mejah. Z enim vidikom tega vprašanja se ukvarja Schaub (2010), ko se z namenom ugotavljanja, ali so tudi pripadniki zasebnih vojaških in varnostnih podjetij (vojaški) profesionalci, loti razprave o vojaškem profesionalizmu, pri čemer secira značilnosti, kot so altruizem, korporativizem in legitimnost. Empirična raziskava med častniki ameriške vojske pokaže, da jih 53,1 %, meni, da civilnih pogodbenikov v bojnih vlogah ne moremo obravnavati enako kot vojaških profesionalcev. 36 % jih meni, da jih lahko obravnavamo kot vojaške profesionalce, 14 % pa jih pri tem vprašanju ostaja nevtralnih (Schaub, 2010).

2 PROFESIONALIZEM SLOVENSKE VOJSKE

Poveljniški kader Teritorialne obrambe, predhodnice Slovenske vojske, kot predvsem rezervne formacije, je večinoma izhajal iz šol za rezervne častnike v nekdanji Jugoslovanski ljudski armadi, na nekaterih, predvsem poklicnih, mestih v strukturi Teritorialne obrambe pa so bili tudi kadri z izključno vojaško izobrazbo. Še pred osamosvojitvijo je takratni Republiški sekretariat za ljudsko obrambo za potrebe poskusnega usposabljanja vojaških obveznikov februarja 1991 objavil razpis za sprejem civilnih oseb za opravljanje dolžnosti vojaških starešin v ustanovah in enotah Teritorialne obrambe Republike Slovenije na območju Ljubljane in Maribora. Kandidati naj bi izpolnjevali pogoje, ki veljajo za delavce v državnih organih, imeli odslužen vojaški rok (oziroma kako drugače urejeno vojaško obveznost) in končano šolo za rezervne častnike (oziroma vojaško akademijo, kandidati za inštruktorje pa lahko tudi le tečaj za desetnika). Glede izobrazbe so bili v razpisu določeni naslednji pogoji: visoka izobrazba (različnih smeri) ter pet let delovnih izkušenj za vodjo učnega centra in vodjo organizacijske enote (učne čete), visoka ali višja izobrazba ter dve leti delovnih izkušenj za vodjo učne enote (voda) in srednja izobrazba V. stopnje ter eno leto delovnih izkušenj za mesto inštruktorja za usposabljanje (Republika Slovenija, Republiški sekretariat za ljudsko obrambo objavlja ..., 1991). Aprila 1991 je v Republiškem centru za obrambno usposabljanje v Poljčah potekal tečaj za vodstvo, častnike in inštruktorje poskusnih učnih centrov. Na podoben način, torej preko razpisa in z enomesečnim začetnim seminarjem, je Ministrstvo za obrambo Republike Slovenije pridobilo tudi kader za redno usposabljanje vojaških obveznikov v samostojni Sloveniji (Garb, 1993). Zbor redno zaposlenega vojaškega osebja (častnikov, podčastnikov in inštruktorjev) je tako na začetku oblikovanja Slovenske vojske sestavljalo izredno raznoliko osebje tako po vrsti in višini izobrazbe, predhodni karieri, po vojaških izkušnjah ter vojaški usposobljenosti in znanju itd. Od leta 1991 do danes je slovenski obrambni sistem prešel številne izzive, med mejniki razvoja lahko omenimo sprejem Zakona o obrambi leta 1994, začetek sodelovanja v mirovnih operacijah leta 1997, uvedbo povsem poklicne vojske leta 2003, prvi odhod slovenskih vojakov v operacijo z višjim tveganjem (Afganistan) leta 2004, pridružitve Slovenije Evropski uniji in zvezi Nato leta 2004, številne strukturne spremembe v organiziranosti Slovenske vojske, reformo sistema činov, pripravo in sprejem vojaške doktrine leta 2006, prvi prevzem lastnega območja odgovornosti in poveljevanje drugim vojskam zavezništva (Kosovo) leta 2007, finančno krizo z vplivom na obrambni proračun po letu 2008, sodelovanje v številnih nacionalnih in mednarodnih vojaških vajah doma in v tujini, sodelovanje vojske pri odpravi posledic hudih naravnih ujm, vključitev vojske v ukrepe ob begunski krizi leta 2015 in 2016 itd. Kako se je v tem času razvijal profesionalizem Slovenske vojske in njenih častnikov? Ali je bilo ob strukturnih izzivih in vseh nalogah čas tudi za razvoj ne le strokovnosti temveč tudi drugih vidikov profesionalizma?

Ob prehodu na poklicno vojsko v letih 2002 in 2003 je Ministrstvo za obrambo izdelalo in predstavilo (novinarska konferenca 14. januarja 2003) projekt PROVOJ (»Poklicna vojska, dopolnjena s pogodbeno rezervo«), katerega namen je »oblikovanje vojaške organizacije, osnovane na stalni in rezervni sestavi, ki bo

sposobna za izvajanje vseh poslanstev in nalog znotraj nacionalne obrambe in zavezništva« (Ministrstvo za obrambo, 2003). Po tem projektu je popolnjevanje Slovenske vojske povezano z vrsto dejavnosti, za katere je treba poskrbeti, in sicer s pridobivanjem kadra na trgu delovne sile, zadrževanjem v službi, skrbjo za dobro počutje in dobrobit pripadnikov Slovenske vojske, odhodi iz službe, izobraževanjem in usposabljanjem, opremljanjem z oborožitvijo in vojaško opremo, nadaljnjo prilagoditvijo zakonodaje, prilagoditvijo infrastrukture, financiranjem profesionalizacije in ekonomiko projekta, formalno-pravno uveljavitvijo vojaških poklicev, sodelovanjem z ostalimi ministrstvi, redefiniranjem odnosa med civilnim okoljem in vojaško organizacijo, voditeljstvom ter projektnim vodenjem (Ministrstvo za obrambo, 2003). Kot ugotavlja Lovrinović (2006), se je projekt sprva dobro uresničeval, kar nekaj podprojektov se je do leta 2006 že dokončalo oziroma zaprlo. Avtor je predvideval uspešno dokončanje projekta do leta 2010, kot je bilo načrtovano, čeprav je z analizo kazalnikov glede zaposlovanja oziroma popolnjevanja stalne in rezervne sestave Slovenske vojske in drugih virov izrazil tudi dvome glede uspešnosti popolnitve teh struktur, še zlasti pa rezervne sestave. Ob kadrovskih in drugih težavah, s katerimi se Slovenska vojska srečuje v zadnjih desetih letih, pa slišimo, kako je bil projekt PROVOJ dejansko predčasno končan že leta 2007, saj naj bi svoje cilje po petih letih že izpolnil (Kotnik, 2012). Nekateri danes opozarjajo, da pravzaprav projekt ni bil nikoli do konca uresničen, kar naj bi bil tudi eden pomembnih razlogov za sedanje težave. Čeprav je iz vsebine projekta razvidna predvsem skrb za področje t. i. strukturne profesionalizacije, pa naj bi strukturno profesionalizacijo spremljali tudi elementi profesionalizacije v funkcionalnem smislu in večanje profesionalizma vojske nasploh. Poleg težav s popolnjevanjem, ki kažejo na slabo izvedbo strukturne profesionalizacije, naj bi bil ostal neuresničen tudi tisti del projekta PROVOJ, ki bi moral zagotoviti profesionalizem Slovenske vojske. Volovlek (2012, str. 12) pravi: »Projekt je predvideval tako funkcionalni (sprememba poslanstva) kot strukturni (preoblikovanje strukture) vidik profesionalizacije. V vsem tem procesu je bila vsebina profesionalizacije oboroženih sil pogosto nejasna in nedoločna ali pa le splošno opredeljena, med drugim tudi z vidika doseganja strokovnih standardov kadra, kar se kaže predvsem skozi proces izobraževanja in usposabljanja. Tudi na normativni ravni so pričakovanja in cilji profesionalizacije zelo splošno in formalno opredeljeni. Tako je na podoben način opredeljena profesionalizacija tudi v temeljnem dolgoročnem razvojnem dokumentu za prihodnje obdobje, kot je Resolucija o splošnem dolgoročnem programu razvoja in opremljanja Slovenske vojske do leta 2025 (ReDPROSV25, 2010), ki opredeljuje profesionalizacijo kot enega izmed treh temeljnih ciljev Slovenske vojske. Ob odsotnosti opredeljenih temeljnih značilnosti in standardov profesionalnosti ter pričakovane vloge, ki naj jo ima Slovenska vojska v družbi, se je treba zavedati tudi tega, da bo treba s procesom profesionalizacije Slovenske vojske in poklicno socializacijo častnikov tudi v prihodnje doseči nacionalni konsenz, ki bo zaprl ali odprl vrata vojaški profesiji.«

Projekt profesionalizacije Slovenske vojske in razvoj profesionalizma v njej tako izražata tri dileme:

1. Ali obstaja enotno razumevanje pojmov in procesov profesionalizacija, profesionalizem in profesija v povezavi s Slovensko vojsko?
2. Kdo je subjekt, nosilec profesionalizma – celotna Slovenska vojska ali le njen častniški zbor?
3. Ali sega vprašanje profesionalizma tudi na področje civilno-vojaških odnosov ter kako naj bodo v Slovenski vojski urejena vprašanja, kot sta nepolitичnost in avtonomija?

Preglejmo še izpolnjevanje petih ključnih elementov profesionalizma na primeru Slovenske vojske, tj. element pridobivanja znanj ter izkazovanja in prenašanja znanj (publikacije), etiko, odnos do uporabnikov (kar je v primeru vojaške profesije zajeto v civilno-vojaških odnosih) in organiziranost v profesionalna združenja.

2.1 Procesi izobraževanja, usposabljanja in izpopolnjevanja

Brez izobraževanja in usposabljanja, ki prineseta znanje in veščine, o profesijah in profesionalizmu sploh ne moremo govoriti. Izobraževanje za profesionalca poteka v dveh fazah. V prvi fazi se pridobivajo splošna, v drugi fazi pa specializirana znanja. Sodobno vojaško delo zahteva vrsto najrazličnejših znanj in usposobljenosti, zlasti še v majhnih vojskah, kjer posamezniki že zaradi lažjega poteka dela pogosto opravljajo več vlog. Tudi za častnike velja, da morajo obvladati vrsto znanj in kar nekaj veščin. Na nižjih poveljniških ravneh so glede tehnično-strokovnega znanja še specialisti, na višjih, operativnih in strateških ravneh pa je to znanje bolj generalizirano. Iz razprav o vojaškem izobraževanju (npr. Bateman, 2008; Bruneau, 2012; French, 2014; Johnson-Freese, 2012; Micewski, 2003; Vegič, 2017) lahko sklepamo, da sta se oblikovali dve struji pogledov na vsebino vojaškega izobraževanja in usposabljanja. Prva je ta, da vojaki, predvsem pa častniki, potrebujejo vedno več splošnega znanja in vedno več znanja iz nevojaških ved. Sodobne vojaške naloge in vloge namreč postavljajo pred častnike takšne izzive, v katerih potrebujejo znanja iz sociologije, antropologije, psihologije, političnih ved, mednarodnih odnosov in prava ter jezikovna in informacijska znanja, pa tudi različna naravoslovna in splošna tehnična znanja. Druga struja pogledov pa opozarja na pomanjkanje poudarka na temeljnih vojaških znanjih in veščinah, kot so poznavanje oborožitve, taktika, vodenje, izurjenost v postopkih ipd. Upoštevati bi seveda kazalo tako zagovornike splošnega kot zagovornike vojaškega znanja; splošna in interdisciplinarna znanja so v vojski nujna, prav tako pa vojska ne sme izgubiti svojega bojnega značaja. Barbier (2008) opisuje, kako je bil ameriški general Marshall v prvi svetovni vojni zaprepačen nad nepripravljenostjo ameriških častnikov. Ko je nato pet let preživel v šoli za pehoto (od 1927 do 1932), kjer je bil odgovoren za akademski oddelek, je v izobraževanje uvažal spremembe, pri čemer je posebej močno poudarjal tehnike vodenja, vztrajal pa je pri izvajanju različnih vrst vaj. Ko je bil Marshall premeščen v Nacionalno Gardo Illinois, je tam prav tako izboljšal usposabljanje in profesionalni razvoj častnikov. V času priprav na 2. svetovno vojno je bil Marshall namestnik načelnika štaba in je zopet opozarjal na nepripravljenost vojske, predvsem pa na pomanjkanje vaj večjih enot. Ameriška vojska je nato izvedla največje vojaške vaje v njeni dotedanji zgodovini. Podobno

kot Marshall v ameriški vojski je Montgomery poudarjal pomen usposabljanja častnikov in vojaških vaj enot v britanski vojski.

Zanimiva je študija o sistemih izbora in izobraževanja častnikov v dvanajstih evropskih državah, ki je potekala v okviru ERGOMAS konec 90. let prejšnjega stoletja. Ogrodje za klasifikacijo proučevanih sistemov je predstavljal konvergentno-divergentni model. Po tem sociološkem modelu so konvergentni tisti sistemi, ki so podobni družbi, v kateri so, divergentni pa tisti, ki se od nje razlikujejo. V tem primeru je bila uporabljena sicer deloma prilagojena interpretacija modela, tako da so za konvergentne veljali tisti sistemi izobraževanja častnikov, ki so sorodni razvitim profesionalnim študijem (univerzitetni študiji), divergentni pa tisti, ki se od univerzitetnih študijev bistveno razlikujejo. Uporabljeni indikatorji so bili naslednji: postopki selekcije, učitelji, program izobraževanja, vključenost ali ločenost vojaškega usposabljanja, civilna vrednost diplome in vrsta socializacije. Najbolj tradicionalni vojaški sistemi (divergentni) za selekcijo uporabljajo tekmovalne postopke, ki jih sestavljajo razni predpogoji, psihofizične ocene in izpiti. Učiteljsko osebje na vojaških akademijah je pretežno sestavljeno iz častnikov, na institucijah, ki so bolj podobne univerzitetnemu izobraževanju, pa učiteljsko osebje tvorijo pretežno civilni profesorji. V predmetniku divergentnih izobraževalnih institucij so pretežno vojaški predmeti, v predmetniku konvergentnih institucij pa pretežno civilni. Indikator divergentnosti oziroma konvergentnosti je tudi izvedba praktičnega dela programa. Če je ta le minimalno prisoten in poteka časovno ter prostorsko ločeno od ostalega pouka, je to znak konvergentnosti, če pa se praktično vojaško usposabljanje in ostali pouk prepletata, pa je to znak divergentnosti. Če ima diploma vrednost le znotraj vojaškega sistema, potem govorimo o divergentni izobraževalni instituciji, če pa je splošno veljavna, pa je to znak konvergentnosti. Obstajajo sicer vmesne stopnje, kjer se vsebine ne priznajo kot dosežena stopnja izobrazbe, dajo pa določeno število kreditov za ostalo izobraževanje. Socializacija je lahko raznolika, od socializacije za totalno institucijo, kar je znak divergentnosti, do povsem običajne študentske socializacije, kar je znak konvergentnosti modela izobraževanja (Caforio, 2000; Svete, Garb, Prebilič in Juvan, 2011).

V Sloveniji izobrazbo in usposobljenost podčastnikov ter častnikov sestavljata predhodno civilno pridobljena izobrazba ustrezne ravni glede na položaj v vojaški strukturi (katerekoli stroke) in vojaško šolanje po notranjem sistemu izobraževanja ter usposabljanja v Slovenski vojski. Za vojake se pričakuje vsaj triletna (civilna) poklicna šola. Razprave o pridobivanju častnikov (in s tem o sistemu njihovega šolanja) se vrstijo že vse od začetkov razvoja vojske v samostojni Sloveniji od začetka 90. let prejšnjega stoletja. A tudi osnovna zamisel za sistem, kot ga imamo še danes, se je oblikovala že takrat. Izhajala je iz premisleka, da se upoštevajo nekatere nacionalne značilnosti, kot so potrebe po majhnem številu častnikov, zgodovinske okoliščine, kot je neobstoj vojaške akademije na slovenskih tleh v polpretekli zgodovini, pozitivni vidiki raznolikih znanj v vojski ipd. Lahko bi rekli, da smo se v Sloveniji odločili za konvergentni sistem profesionalnega vojaškega izobraževanja.

Če danes naredimo analizo, koliko je v izobraževanju in usposabljanju ter v znanju in veščinah civilnega in koliko vojaškega, pridemo do ugotovitve, da

gre za precejšnjo prepletenost. Mnogi v Slovenski vojski bi si morda želeli več vojaškega znanja in usposobljenosti, zato razprava o izobraževanju podčastnikov in častnikov ni zaključena. Ravno nasprotno, iščejo se nove možnosti. Kratka analiza profesionalnega vojaškega izobraževanja v Slovenski vojski skozi koncept divergentnosti in konvergentnosti (Garb, 2017) pokaže, da nimamo ne tipičnega divergentnega in ne tipičnega konvergentnega modela.

Zaradi najrazličnejših izzivov vojaškemu delu in strukturi Slovenske vojske bi verjetno bilo najbolje, da vztrajamo na primernem razmerju med civilnim in vojaškim izobraževanjem ter med civilnimi in vojaškimi znanji, veščinami, vrednotami, vlogami ipd. Zapiranje v zgolj vojaške okvire bi bilo zaskrbljujoče tako iz funkcionalnih razlogov kot z vidikov civilno-vojaških razmerij. Hkrati pa moramo razumeti strah vojske pred izgubo bojnega značaja oziroma pred preveliko pociviljenostjo, saj sta vojaško znanje in izurjenost izrednega pomena za uspešno opravljanje nalog vojske.

Slovenska vojska ni in ne sme biti imuna na spreminjajoče se varnostno okolje, če želi zadovoljiti tako funkcionalni (kako je organizirana in kako deluje) kot socialni imperativ (kako jo dojema in razume družba), ki sta postavljena pred njo, saj spremenjeno varnostno okolje sili subjekte k redefiniciji nalog in k vzpostavljanju (novih) odnosov med njimi in družbo (Sotlar in Tominc, 2016, 2017), s tem pa zbujajo potrebo po novih znanjih in veščinah. Nova znanja so nujna tudi zaradi vloge oboroženih sil v domačih in mednarodnih družbenopolitičnih okoljih, ki oblikujejo politike o tem, kakšen izgled naj bi oborožene sile imele in za katere namene naj bi jih uporabili. Tukaj seveda govorimo tako o klasičnih vlogah vojske, ko opravljajo t. i. bojne dolžnosti (oborožen boj, vojaška obramba), kot tudi o nebojnih vlogah (kot so mirovne operacije, humanitarne operacije, krizni menedžment, policijske naloge itd.). Oborožene sile namreč opravljajo vse več nalog na državnih mejah, kar lahko štejemo kot funkcijo notranje varnosti, opravljajo naloge varovanja javnih prireditev (npr. Olimpijskih iger), vzdrževanje javnega reda (pogosto v okviru mednarodnih operacij in misij) ter protiteroristične akcije (Sotlar in Tominc, 2017).

2.2 Profesionalna etika in etični kodeks

Etiko opredeljujemo kot seznam načel, ki se pogosto izvedejo v obliki kodeksov in narekujejo pravilna ravnanja in obnašanja v določenem družbenem okolju (Brejc, 2000). Seveda etični kodeks ni zagotovilo etičnega ravnanja. Uslužbenci ob nastopu službe ali ob sprejemu kodeksa običajno podpišemo, da ga poznamo in da ga bomo spoštovali. Tudi to ni zagotovilo etičnega ravnanja. Ko so strokovnjaki proučevali, kaj je tisto, kar vpliva na to, da bo posameznik etičen, so (vsaj doslej) prišli do dveh osnovnih skupin dejavnikov, in sicer osebnostnih dejavnikov in dejavnikov okoliščin (več v O'Keefe, Catano, Kelloway, Charbonneau in MacIntyre, 2016).

V Sloveniji smo leta 2009 po precej dolgem procesu njegovega sprejemanja dobili *Kodeks vojaške etike Slovenske vojske* (2009). Kot je zapisano v 2. členu, je temeljni namen kodeksa ta, da vsak pripadnik Slovenske vojske v skladu z etičnimi vodili in načeli, določenimi s kodeksom, ravna častno pri opravljanju vojaške službe. Na temo etike in etičnega kodeksa v Slovenski vojski je objavljenih nekaj zaključnih

del na različnih izobraževalnih programih v Sloveniji (npr. Černec, 2006; Kotnik, 2008; Luznar, 2007; Okovič, 2007, 2010) ter prispevkov v zanimivi prilogi revije Slovenska vojska z naslovom *Slovenska vojska in etika: leto dni po sprejemu kodeksa* (Vešnar in Grmek, 2010).

Ker etični kodeks v Slovenski vojski podpišejo vsi zaposleni, bi torej lahko rekli, da se pričakuje etično ravnanje od vseh, ne le od vojaških profesionalcev, tj. častnikov. Vendar pa so v proučevanju etičnosti avtorji prišli do ugotovitev, ki kažejo na veliko vlogo vodij pri etiki v organizaciji, torej tudi v vojskah. Etičnost vodje in njegovega delovanja naj bi bila pomemben dejavnik uspešnosti v vojaškem delovanju in morale v vojaških enotah. Nekateri avtorji celo ugotavljajo, da je vodja najpomembnejša določnica etične klime vsake organizacije ter ima pomemben vpliv na etičnost obnašanja članov organizacije (O'Keefe et al., 2016). Zato je pomembno, da se etičnost poudarja še posebej pri izobraževanju in usposabljanju častnikov, pa tudi podčastnikov, saj so ravno slednji najpogostejše neposredni vodje v vojaški organizaciji. Kako pa etiko (in etičnost) učiti? S tem se predvsem ukvarjajo tisti, ki poučujejo menedžment in vodenje, saj je pouk o etiki običajno njihova domena. In če že za vodenje pravimo, da se ga je težko naučiti v predavalnici (lahko se učimo načel in na primerih), za etiko in etičnost to še toliko bolj drži. Lahko učitelj ali predavatelj ali nadrejeni vztraja na poznavanju načel iz kodeksa, na poznavanju primerov etičnega in neetičnega ravnanja, na sodelovanju v simulacijah, a v konkretnem ravnanju se bo vodja (in vsak drug posameznik) moral izkazati povsem sam.

Najbolj znani primeri neetičnih vojaških ravnanj so poboj civilistov v vasi My Lai med vietnamsko vojno (vojska ZDA), smrt somalijskega mladeniča med mirovno operacijo Združenih narodov v Somaliji (vojska Kanade) ter izživljanje nad zaporniki v zaporu Abu Graib v Iraku (vojska ZDA), najdemo pa še mnoge druge (v javnost so prišle na primer fotografije uriniranja po mrtvih sovražnih vojakih, z žico zvezanih ljudeh, informacije o sodelovanju pripadnikov mirovnih sil pri trgovini z ljudmi ipd.). Analize primerov kažejo na veliko vlogo častnikov v teh incidentih. Ne nujno kot neposrednih izvajalcev nedopustnega nasilja nad civilisti, temveč vsaj kot odgovornih za disciplino in vzdušje v enotah.

2.3 Civilno-vojaški odnosi

Profesionalizem označuje tudi odnos profesije do uporabnika, javnosti in stanovskih kolegov. Profesionalec je namreč vsem trem odgovoren. Deloma ta odnos sodi pod profesionalno etiko, deloma pa spada na področje profesionalne avtonomije. Zaradi določenih posebnosti, ki označujejo odnos med člani vojaške profesije oziroma vojsko kot celoto ter uporabnikom (državo in družbo) in javnostjo, lahko rečemo, da so t. i. civilno-vojaški odnosi eno ključnih področij za družboslovno analizo oboroženih sil. Odnos med člani vojaške profesije in pripadniki vojske nasploš, ki sicer ne sodi v kategorijo teh odnosov, pa je zaradi stroge hierarhije in zaradi nujne kohezivnosti prav tako posebnost oziroma značilnost vojaške organizacije. Odnos med profesijami in ljudmi nasploš dobro ponazori Evetts (2003), ko opozarja, da profesionalizem od profesionalcev zahteva, da so vredni zaupanja. Laiki profesionalcem (strokovnjakom na najrazličnejših področjih – elektrikařem, vodovodarjem, zdravnikom, pravnikom itd.) morajo zaupati.

Po odnosu do uporabnika se profesionallec loči od drugih strokovnjakov in je glede nagrajevanja postavljen v poseben položaj, kajti njegovo delo se ne more v celoti vrednotiti na trgu. Odgovornost je povezana s profesionalno etiko, le-ta pa profesionalcem preprečuje izkoriščanje specialističnega neznanja uporabnika. Za delo ga ne motivira dobiček, ampak družbena odgovornost (Huntington, 1957). Za vojaškega profesionalca to velja celo bolj kot za člane drugih profesij. Odgovoren je za učinkovito upravljanje mehanizmov nasilja in hkrati za minimalno potrebno uporabo nasilja (Garb, 1993). Uporabnik je torej eden od subjektov, ki mu profesionallec odgovarja glede svojega dela. Na vojaškem področju se problem uporabnika zaplete. Je uporabnik družba ali država? Abrahamsson (1972) to dilemo razreši s pojasnilom, da je uporabnik vojaške profesije družba v celoti, reprezentirana preko civilnih uradnikov in politikov. Na drugi strani je družba hkrati nadzornik delovanja vojske. Toda, ali je vojska neposredno odgovorna državnemu aparatu, parlamentu ali kakšni posebni družbeni instituciji? V državah, kjer to vprašanje ni zakonsko rešeno, ostaja vojska brez dejanskega političnega nadzorstva, pa čeprav družba deloma svojo nadzorno vlogo opravlja prek razporejanja finančnih sredstev. Konkreten nadzor nad delom vojaških profesionalcev je uresničen preko oblastne hierarhije, ki predstavlja zunanji vir nadzora posameznika. Obstaja pa še druga, notranja ali kolegialna raven nadzora, ki je posledica kohezije vojske kot socialne skupine (Garb, 1993).

Po koncu hladne vojne, ki sovpada z ustanovitvijo samostojne slovenske države in torej tudi z začetki Slovenske vojske, je bila tematika civilno-vojaških odnosov ena najbolj razširjenih v družboslovnem, predvsem politološkem proučevanju vojsk, predvsem zaradi t. i. tranzicije nekdanjih socialističnih evropskih držav. Tranzicija je namreč zajemala tudi spremembe na področju civilno-vojaških odnosov. Tudi pri slovenskih avtorjih naletimo na številna dela s tovrstno tematiko (Bebler, 1984, 1988, 1994; Grizold, 1990, 1994; Jelušič, 1992a, 1994, 1997, 1998), leta 2006 smo celo dobili slovenski prevod priročnika za člane parlamenta z naslovom *Parlamentarni nadzor nad varnostnim sektorjem: načela, mehanizmi in praksa* (Born et al., 2006). Sklepali bi lahko, da se je Slovenska vojska deloma zaradi prisotnosti strokovno-znanstvenih razlag deloma pa zaradi iskanja drugačnosti v primerjavi z družbenim in političnim položajem vojske v nekdanji skupni socialistični državi vzpostavila na zelo strogem pojmovanju civilno-vojaških odnosov. Prepoved članstva v političnih strankah za pripadnike Slovenske vojske je le majhen izkaz tega, bolj ključno je, da se je v preteklosti zdelo, da se vojska ni želela (morda se ni smela ali se zaradi stroge hierarhije ni mogla) vključevati niti v razprave, ki so bile predvsem vojaškostrokovne narave. Kljub temu beležimo nekaj dobrih strokovno-znanstvenih del pripadnikov Slovenske vojske, ki so nastajala bodisi v času njihovega šolanja v civilnem izobraževalnem sistemu bodisi v toku njihove vojaške kariere (nekaj magistrskih del in doktorskih disertacij, več prispevkov v revijah *Vojaškošolski zbornik* in *Sodobni vojaški izzivi*). Na drugi strani pa so bili večkrat izpostavljeni tudi primeri težav v civilno-vojaških odnosih ali poskusi politizacije vojske⁴ (udeležba pripadnikov vojske na različnih prireditvah, problematično ocenjevanje primernosti opreme in orožja, sumi o paravojaškem organiziranju, sumi o vojaški neposlušnosti ipd.).

⁴ Politizacija vojske je proces vključevanja vojske v nacionalno ali mednarodno politiko, ki je vsiljen in nadzorovan iz okolja, predvsem iz vrst državnih oblastnih in drugih političnih institucij (Garb, 1996).

Država ne more preživeti brez vojaške zaščite, hkrati drži, da v demokratični državi tudi vojska ne more preživeti brez podpore splošne javnosti. Legitimnost delovanja oboroženih sil je namreč odvisna tudi od javnega mnenja (Sotlar in Tominc, 2017). V slovenski javnosti je Slovenska vojska dokaj dobro sprejeta. Težko govorimo o izjemno visoki stopnji zaupanja, toda zaradi nizkega zaupanja slovenske javnosti v mnoge druge institucije (politične in oblastne, v sodstvo, sindikate ...) se zaupanje v vojsko kaže kot dokaj visoko. Relativno visoka stopnja zaupanja pa kljub temu ne pomeni, da so se ljudje pripravljeni množično ukvarjati z vprašanji vojske, obrambe in varnosti ali se celo vključiti v kakšno od oblik vojaške službe (Garb, 2015; Garb in Malešič, 2016; Malešič, 2011; Malešič in Vegič, 2007, 2009). Če so v preteklosti oborožene sile kovale legitimnost na račun mednarodnih operacij in misij, lahko rečemo, da danes to slavo kujejo na podlagi sodelovanja v sistemu varstva pred naravnimi in drugimi nesrečami ter pri opravljanju drugih netradicionalnih nalog, kot sta boj proti terorizmu ter zagotavljanje javne varnosti in miru (Sotlar in Tominc, 2017).

2.4 Strokovne revije in publikacije

Na področju publikacij je Slovenska vojska uspešna, deloma pa publicistična dejavnost, ki pokriva vojaške in obrambne vsebine, poteka v okviru Ministrstva za obrambo. Strokovno revijo *Slovenska vojska*, ki bralcem prinaša veliko informacij o dogajanju v enotah in nasploh na obrambnem in vojaškem področju, izdaja Ministrstvo za obrambo, Slovenska vojska izdaja občasna informativna glasila o enotah (*Prvi, Modri, Prava smer, Za koga? – Za Slovenijo*, 15. PVL, 10. udarni, *Zmoremo, ker hočemo!*). V okviru Slovenske vojske pa izhaja tudi nekaj strokovno-znanstvenih revij, kar je dobra popotnica za prenos vojaškega znanja, še zlasti, ker v vseh treh revijah objavljajo tudi pripadniki Slovenske vojske. Najprej kaže omeniti revijo *Vojaškošolski zbornik*, ki je sicer strokovna revija, a prinaša dobre prispevke slušateljev programov Centra vojaških šol. Druga je revija *Vojaška zgodovina*, ki je namenjena predvsem vojaškozgodovinskim prispevkom, tretja pa revija *Sodobni vojaški izzivi*. Slednja ima že kar nekaj zgodovine, saj je med njenimi predhodniki revija *Vojstvo*, ki je prenehala izhajati in leta 2000 tudi obstajati, nasledil jo je *Bilten Slovenske vojske*, ki pa se je z letom 2009 preimenoval v *Sodobne vojaške izzive*. Revija objavlja strokovne in tudi vedno več znanstvenih člankov. V zadnjih letih izboljšuje svojo kakovost in se postopoma uvršča tudi med mednarodno indeksirane znanstvene publikacije (trenutno je v bazi revij s področja javne uprave PAIS International, začenja pa postopek sprejema v bazo Scopus). Omeniti je treba še, da je leta 2012 izšla posebna številka revije *Sodobni vojaški izzivi* na temo profesionalizacije Slovenske vojske (maj 2012 – letnik 14, št. 1). Slovenska vojska in Ministrstvo za obrambo imata med svojimi izdajami tudi vrsto knjig in predvsem priročnikov, ki so nepogrešljivo učno sredstvo ne le v toku šolanja temveč tudi pri vojaškem delu. Pomembno pa ni le izdajanje publikacij, temveč še bolj to, da v teh in tudi drugih uveljavljenih revijah in različnih monografijah prispevke pripravljajo in objavljajo sami pripadniki vojske, in sicer vsebine s področja vojaških ved in svoje stroke. Tako izkazujejo svojo profesionalnost in tudi odgovornost za razvoj stroke. Le tako se bo namreč oblikovala dobra baza znanja za prenašanje na naslednje generacije vojaških strokovnjakov in profesionalcev.

2.5 Profesionalna združenja

Profesionalno združenje je opredeljeno kot skupina ljudi, vključenih v isto profesijo, ki je oblikovana z namenom nadzora vstopa v profesijo in ohranjanja standardov ter predstavlja profesijo v razpravah z drugimi skupinami (Collins English Dictionary, n. d.).

Kot vojaško profesionalno združenje v Sloveniji nastopa Zveza slovenskih častnikov, številni še aktivni ali nekdanji pripadniki Slovenske vojske (oziroma nekdanje Teritorialne obrambe) ter tudi drugi zainteresirani pa so vključeni še v vrsto drugih združenj, ki združujejo udeležence določenih vojaških aktivnosti in se zavzemajo za ohranjanje vojaških tradicij (npr. Zveza veteranov vojne za Slovenijo in Združenje slovenskih mirovnikov). Kar nekaj teh združenj, vključno z vojaškim profesionalnim združenjem Zvezo slovenskih častnikov, se aktivno vključuje v razprave o Slovenski vojski. Poleg aktivnosti, ki jih pripravljajo za svoje člane in so izobraževalno-družabno naravnane, se vključujejo tudi v javne razprave, saj njihova vodstva in drugi člani sodelujejo v množičnih medijih, razpravljajo o predlogih zakonov,⁵ (so)organizirajo posvete⁶ ipd.

3 SKLEP

Kako bi torej odgovorili na ključna vprašanja v povezavi s profesionalizmom Slovenske vojske? Ali je Slovenska vojska profesionalna, ali imamo v Sloveniji vojaško profesijo?

Zdi se, da se pojem profesionalnosti tudi v povezavi z vojsko še vedno razume predvsem kot sinonim za poklicno vojsko. Nekateri, tudi znotraj Slovenske vojske, sicer izpostavljajo, da profesionalnost (morda bi bila boljša rešitev uporaba izraza profesionalizem) prinaša nujnost višjih standardov dela in obnašanja, kar se nanaša na celotno vojsko in ne le na tisti del vojaške organizacije, ki v klasični sociologiji velja za profesionalni del, to je častniški zbor. Vsekakor naj bi aktivna udeležba pripadnikov Slovenske vojske v najrazličnejših dejavnostih, tudi mednarodnih, prinesla v našo vojsko višjo raven profesionalnosti (Malešič et al., 2015), prav tako pa prispevajo vsaj k odpravi napak, če že ne k splošnemu višanju standardov dela in obnašanja (Garb, 2010), najrazličnejši dokumenti ter izobraževanja in usposabljanja s področja etike, spola, kulture ipd. O vojaškem profesionalizmu v Sloveniji moramo torej govoriti v širšem smislu. Kot o želji in cilju za celotno vojsko in ne le za častniški zbor. Častniški zbor, kot tipično vojaško profesionalno

5 Primer so javne razprave v letih 2016–2018 ob sprejemanju dveh predlogov zakonov, in sicer novega Zakona o obrambi in novega Zakona o službi v Slovenski vojski (novice, dostopne na spletnih straneh Ministrstva za obrambo (Ministrstvo za obrambo, 2016a, 2016b, 2016c) ter med dejavnostmi in gradivi Državnega zbora (Državni zbor RS, Odbor za obrambo, 2018)).

6 Tako so v okviru obležitve petindvajsetletnice osamosvojitve Republike Slovenije 25. aprila 2016 v Državnem svetu organizirali nacionalni posvet z naslovom »Vloga rezerve pri zagotavljanju vzdržljivosti obrambno-varnostnih struktur Slovenije«. V prispevkih in razpravi so sodelujoči izpostavili najrazličnejše probleme – od vloge in pomena sodobnih vojaških rezervnih sil in vloge rezervistov v drugih delih obrambno-varnostnega in zaščitnega sistema vlog do splošnejših razvojnih vprašanj slovenskega obrambnega sistema. Posnetek posveta je dostopen na kanalu Youtube <https://www.youtube.com/watch?v=OrLbC7SCsFk>, objavljena pa je tudi knjiga z enakim naslovom (Steiner, 2016).

telo, seveda Slovenska vojska ima. Formalno gledano ga označuje tako splošna izobrazba, pridobljena v civilnem izobraževalnem sistemu, kot vojaška izobrazba, pridobljena v notranjem vojaškem sistemu izobraževanja. Odgovornosti, vrednote in zadolžitve ima določene s predpisi, etični kodeks ga zavezuje, številni njegovi aktivni in nekdanji člani pa so aktivni pri prenašanju znanja ter drugih aktivnih oblikah razvoja vojaškega profesionalizma. Formalnostim ob bok bi bilo treba omeniti tudi, da častniški zbor in druge strukture v Slovenski vojski že vseskozi zaznamuje tudi precejšnja raznolikost. Različni so tudi interesi, ni enotnega pogleda na to, kaj so prave naloge, prave vsebine, pravo znanje in veščine, (celo ne glede združenj), kaj je pravi odnos do strokovne in drugih javnosti ter političnih struktur.

UPORABLJENI VIRI

- Abrahamsson, B. (1972). *Military professionalization and political power*. Beverly Hills; London: Sage.
- Barbier, M. K. (2008). Marshall and Montgomery: Promoter of military professionalism. *Defence Studies*, 8(3), 369–380.
- Bateman, R. L. (2008). The army and academic culture. *Academic Questions*, 21(1), 62–78.
- Bebler, A. (1984). Militokracija v sodobnih političnih sistemih. *Teorija in praksa*, 21(5/6), 504–518.
- Bebler, A. (1988). O odnosih med civilno in vojaško oblastjo v evropskih socialističnih državah. *Teorija in praksa*, 25(9/10), 1196–1208.
- Bebler, A. (1994). Civil-military relations in the Central-East European states in transition. *Journal of International Relations/Revija za mednarodne odnose*, 1(2/4), 143–152.
- Born, H. et al. (2006). *Parlamentarni nadzor nad varnostnim sektorjem: Načela, mehanizmi in praksa*. Ženeva: Interparlamentarna unija, Ženevski center za demokratični nadzor nad oboroženimi silami. Ljubljana: Državni zbor Republike Slovenije.
- Brejč, M. (2000). *Ljudje in organizacija v javni upravi*. Ljubljana: Visoka upravna šola.
- Bruneau, T. C. (2012). Reforms in professional military education. V T. C. Bruneau in F. C. Matei (ur.), *The Routledge handbook of civil-military relations* (str. 193–203). London: Routledge.
- Caforio, G. (1988). The military profession: Theories of change. *Armed Forces and Society*, 15(1), 55–69.
- Caforio, G. (1991). The state of studies of the military profession. V J. Kuhlmann in C. Dandeker (ur.), *Stress and change in the military profession of today*. München: SOWI-Forum International.
- Caforio, G. (2000). Introduction. V G. Caforio (ur.), *The European officer: A Comparative view on selection and education* (str. 1). Pisa: Edizioni ETS.
- Collins English Dictionary*. (n. d.). Pridobljeno na <https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english/professional-association>
- Černec, T. (2006). *Etični vidiki vodenja v vojaški organizaciji s poudarkom na Slovenski vojski* (Magistrsko delo). Brdo pri Kranju: Fakulteta za podiplomske državne in evropske študije.

- Dandeker, C. in Watts, P. (1991). The rise and decline of military profession: A view from the United Kingdom. V J. Kuhlmann in C. Dandeker (ur.), *Stress and change in the military profession of today*. München: SOWI-Forum International.
- Državni zbor RS, Odbor za obrambo. (12. 4. 2018). *Javna predstavitev mnenja o Predlogu zakona o obrambi*. Ljubljana: Državni zbor. Pridobljeno na <https://www.dz-rs.si/wps/portal/Home/deloDZ/seje/izbranaSejaDt?seja=18%20001.%20Javna%20predstavitev%20mnenj&start=2018-04-12&mandat=VII>
- Evetts, J. (2003). Explaining the construction of professionalism in the military: History, concepts and theories. *Revue française de sociologie*, 44(4), 759–776.
- Forster, A., Edmunds, T. in Cottey, A. (2002). Introduction: The professionalisation of armed forces in postcommunist Europe. V A. Forster, T. Edmunds in A. Cottey (ur.), *The challenge of military reform in postcommunist Europe: Building professional armed forces* (str. 1–16). Basingstoke: Palgrave.
- French, D. (2014). Learning to fight. *Academic Questions*, 27(2), 213–218.
- Galvin, T. P. (2011). A new way of understanding (military) professionalism. *Joint Force Quarterly*, 62(3), 25–31.
- Garb, M. (1993). *Vojaški profesionalizem* (Diplomsko delo). Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Garb, M. (1996). Perspektive vojaškega poklica: Slovenski častniki o ogroženosti v prihodnje in ravnanju ob agresiji – po raziskavi »Sedanost in prihodnost vojaškega poklica« (3. del). *Revija Obramba*, 28(11), 14–16.
- Garb, M. (2002). *Demobilizacija in reintegracija vojaškega osebja v razmerah sodobne družbene tranzicije* (Doktorska disertacija). Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Garb, M. (2010). Poklicna Slovenska vojska 2002–2010. V M. Malešič (ur.), *Mednarodne razsežnosti varnosti Slovenije* (str. 281–301). Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Garb, M. (2015). Public trust in the military: The Slovenian Armed Forces in a comparative analysis. *Current sociology*, 63(3), 450–469.
- Garb, M. (2017). Divergent or convergent trends in professional military education in Slovenia? *Journal of Defense Resources Management*, 8(2), 31–41.
- Garb, M. in Malešič, M. (2016). The causes of trust and distrust in the military. *Defense and Security Analysis*, 32(1), 64–78.
- Glatthaar, J. T. (2018). *The American Military: A concise history*. New York: Oxford University Press.
- Grizold, A. (1990). *Militarizacija in vojaško-industrijski kompleks: (Študija primera ZDA)*. Ljubljana: Časopis za kritiko znanosti.
- Grizold, A. (1994). Formulation of civilian supervision of the military in the Republic of Slovenia (1991–1994). *Journal of International Relations/Revija za mednarodne odnose*, 1(2/4), 153–159.
- Grizold, A. (1998). Vojaški poklic v Evropi: (Primer Slovenije). V A. Grizold (ur.), *Perspektive sodobne varnosti: Iz obramboslovnih raziskav II* (str. 157–186). Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Grizold, A. in Kotnik-Dvojmoč, I. (1996). The present and future of the military profession in Slovenia. V J. Kuhlmann (ur.), *The present and future of the mili-*

- tary profession – views of European officers: Results of a co-operative cross-national research conducted by the European Research Group on Military and Society – ERGOMAS (Forum internationales, Bd. 18) (str. 181–228). Strausberg: Sozialwissenschaftliches Institut der Bundeswehr.
- Harries-Jenkins, G. (1990). The concept of military professionalism. *Defense Analysis*, 6(2), 117–130.
- Huntington, S. P. (1957). *The soldier and the state: The theory and politics of civil-military relations*. New York: Vintage Books.
- Janowitz, M. (1960). *The professional soldier: A social and political portrait*. Glencoe: Free Press.
- Jans, N. A. (1989). Organizational commitment, career factors and career/life stage. *Journal of Organizational Behavior*, 10(3), 247–266.
- Jelušič, L. (1992a). Civilno-vojaška razmerja v pluralistični družbi. V D. Fink-Hafner in B. Strmčnik (ur.), *Nastajanje slovenske državnosti: Zbornik referatov* (str. 327–343). Ljubljana: Slovensko politološko društvo.
- Jelušič, L. (1992b). *Legitimnost vojaštva v sodobni družbi* (Doktorska disertacija). Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Jelušič, L. (1994). Politična nevtralnost – nepristranskost vojske. V I. Lukšič (ur.), *Stranke in strankarstvo: Zbornik referatov* (str. 113–118). Ljubljana: Slovensko politološko društvo.
- Jelušič, L. (1997). *Legitimnost sodobnega vojaštva*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Jelušič, L. (1998). Spreminjanje odnosov med vojaštvom in civilnim okoljem v postsocializmu. V A. Grizold, (ur.), *Perspektive sodobne varnosti: Iz obramboslovnih raziskav II* (str. 76–98). Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Johnson-Freese, J. (2012). The reform of military education: Twenty-five years later. *Orbis*, 56(1), 135–153.
- Kodeks vojaške etike Slovenske vojske. (2009). *Uradni list RS*, (55/09).
- Kotnik, E. (2008). *Vojaška etika in etika v Slovenski vojski* (Diplomsko delo). Celje: Fakulteta za komercialne in poslovne vede.
- Kotnik, I. (2012). Profesionalizacija Slovenske vojske – cilj ali pot? *Sodobni vojaški izzivi*, 14(1), 11–25.
- Kuhlmann, J. (1991). The military officer – profession or job? Some considerations and empirical findings. V J. Kuhlmann in C. Dandeker (ur.), *Stress and change in the military profession of today* (str. 105–138). München: SOWI-Forum International.
- Kuhlmann, J. (ur.). (1996). *The present and future of the military profession – views of European officers: Results of a co-operative cross-national research conducted by the European Research Group on Military and Society – ERGOMAS* (Forum internationales, Bd. 18). Strausberg: Sozialwissenschaftliches Institut der Bundeswehr.
- Lovrinović, S. (2006). *Analiza kadrovanja v projektu PROVOJ* (Diplomsko delo). Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Luznar, A. (2007). *Organizacijska etika Slovenske vojske* (Specialistično delo). Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

- Malešič, M. (2011). Javno mnenje in vojska: Med zaupanjem in brezbriznostjo. *Teorija in praksa*, 48(4), 915–935.
- Malešič, M. in Vegič, V. (2007). Javno mnenje o varnostnih temah: Splet naključij ali dosleden vzorec? *Teorija in praksa*, 44(1/2), 49–66.
- Malešič, M. in Vegič, V. (2009). The public and the military in Slovenia. V G. Kümmel, G. Caforio in C. Dandeker (ur.), *Armed forces, soldiers and civil-military relations: Essays in honor of Jürgen Kuhlmann* (str. 119–139). Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften.
- Malešič, M., Jelušič, L., Garb, M., Vuga Beršnak, J., Kopač, E. in Juvan, J. (2015). *Small, but smart? The structural and functional professionalization of the Slovenian Armed Forces* (The military and social research, 49). Baden-Baden: Nomos.
- Micewski, E. R. (2003). Education of (military) leadership personnel in a postmodern world. *Defence Studies*, 3(3), 1–8.
- Ministrstvo za obrambo. (14. 1. 2003). *Novinarska konferenca: Predstavitev projekta »PROVOJ«* [neobjavljeno gradivo]. Ljubljana: MORS RS.
- Ministrstvo za obrambo. (18. 5. 2016a). *Končana javna razprava o predlogu besedila novega Zakona o obrambi*. Pridobljeno na http://www.mo.gov.si/si/medijsko_sredisce/novica/7747/
- Ministrstvo za obrambo. (22. 4. 2016b). *Vodstvo ministrstva predlog besedila novega Zakona o obrambi predstavilo strokovni in širši javnosti*. Pridobljeno na http://www.mo.gov.si/si/medijsko_sredisce/novica/7715/
- Ministrstvo za obrambo. (21. 12. 2016c). *V javni obravnavi predlog novega Zakona o službi v Slovenski vojski*. Pridobljeno na http://www.mo.gov.si/si/medijsko_sredisce/novica/7913/
- Moskos, C. C. (1992). Armed forces in a warless society. V J. Kulmann in C. Dandeker (ur.), *Armed forces after the cold war* (str. 1–19). München: SOWI-Forum International.
- O'Keefe, D., Catano, V., Kelloway, E. K., Charbonneau, D. in MacIntyre, A. (2016). Antecedents of ethical leadership: Can we predict who might be an ethical leader? V S. Bellanger in D. Legace-Roy (ur.), *Military operations and the mind: War ethics and soldiers' well being* (str. 120–140). Montreal in Kingston: McGill-Queen's University Press.
- Okovič, D. (2007). *Problemi etičnih odnosov v Slovenski vojski* (Magistrsko delo). Brdo pri Kranju: Fakulteta za podiplomske državne in evropske študije.
- Okovič, D. (2010). *Uveljavljanje etike: Študija primera Kodeksa vojaške etike Slovenske vojske* (Magistrsko delo). Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Republika Slovenija, Republiški sekretariat za ljudsko obrambo objavlja razpis za sprejem civilnih oseb za opravljanje dolžnosti vojaških starešin v ustanovah in enotah Teritorialne obrambe Republike Slovenije na območju Ljubljane in Maribora. (13. 2. 1991). *Delo*, 33(36).
- Resolucija o splošnem dolgoročnem programu razvoja in opremljanja Slovenske vojske do leta 2025 [ReDPROSV25]. (2010). *Uradni list RS*, (99/10).
- Schaub, G., Jr. (2010). Civilian combatants, military professionals? American officer judgments. *Defence Studies*, 10(3), 369–386.
- Segal, D. R. (1986). Measuring the institutional/occupational change thesis. *Armed Forces and Society*, 12(3), 351–375.

- Sotlar, A. in Tominc, B. (2016). The changing functions of the police and armed forces (in extraordinary situations) in Slovenia. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 67(4), 326–338.
- Sotlar, A. in Tominc, B. (2017). Slovenska vojska kot pomožna policijska in zaščitno-reševalna služba? Pričakovanja javnosti glede nalog oboroženih sil. V G. Meško, K. Eman in U. Pirnat (ur.), *Varnost v lokalnih skupnostih – izsledki raziskovanja zaznav varnosti v Sloveniji: Konferenčni zbornik* (str. 67–75). Maribor: Univerzitetna založba UM.
- Svete, U., Garb, M., Prebilič, V. in Juvan, J. (2011). Sodobni pristopi k šolanju častnikov: Primer vojaškega obramboslovnega modula. *Sodobni vojaški izzivi*, 13(2), 123–140.
- Svetlik, I. (1999). Sodobni izzivi profesionalizmu. *Knjižnica*, 43(2/3), 7–18.
- Swain, R. M. in Pierce, A. C. (2017). *The armed forces officer*. Washington: National Defense University Press.
- Šteiner, A. (2016). O nacionalnem posvetu Vloga rezerve pri zagotavljanju vzdržljivosti obrambno-varnostnih sistemov Slovenije. V A. Šteiner. (ur.), *Vloga rezerve pri zagotavljanju vzdržljivosti obrambno-varnostnih sistemov Slovenije: Zbornik* (str. 17–20). Ljubljana: Državni svet Republike Slovenije.
- Vegič, V. (2017). Temeljno šolanje častnikov v državah Evropske unije – iskanje odgovorov na sodobne zahteve. *Sodobni vojaški izzivi*, 19(1), 77–94.
- Vešnar, M. in Grmek, M. (ur.) (2010). Slovenska vojska in etika: Leto dni po sprejemu kodeksa. *Slovenska vojska*, 18(14), priloga. Pridobljeno na http://www.mo.gov.si/fileadmin/mo.gov.si/pageuploads/revija_sv/2010/sv10_14_etika.pdf
- Volovlek, M. (2012). *Stopnja profesionalnosti Slovenske vojske* (Magistrsko delo). Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

O avtoricah:

Dr. Maja Garb, docentka za obramboslovje na Fakulteti za družbene vede Univerze v Ljubljani. E-pošta: maja.garb@fdv.uni.lj.si

Bernarda Tominc, predavateljica za varnostne vede na Fakulteti za varnostne vede Univerze v Mariboru. E-pošta: bernarda.tominc@fvv.uni-mb.si

Profesionalizacija slovenske policije

Branko Lobnikar, Maja Modic

Namen prispevka:

Namen prispevka je prikazati zgodovinski pregled, analizo trenutnega stanja in izzive za prihodnost na področju profesionalizacije policije v Sloveniji.

Metode:

Prispevek temelji na pregledu domačih in tujih strokovnih ter znanstvenih del, zakonskih aktov, strateških dokumentov, raziskovalnih poročil in spletnih strani.

Ugotovitve:

Slovenska policija je v zadnjih 150 letih šla skozi korenite procese transformacije, ki so od nje terjali veliko organizacijskih in funkcijskih sprememb. Tako v Sloveniji kot tudi širše, v Evropi, se policija spreminja v mlado profesijo. Ocenjujemo, da je v primerjavi z drugimi institucijami pluralne policijske dejavnosti, policija šla najdlje po poti profesionalizacije. Razvite ima vse ključne elemente profesije, od vse daljšega in natančno predpisanega specializiranega izobraževanja za vstop v policijski poklic, ki se lahko opravlja samo v policijski organizaciji, preko etičnega kodeksa in strokovnih publikacij, do profesionalnih združenj. Ker pa policija v sodobnih družbah ne deluje sama, se lahko razvija samo v soodvisnosti z drugimi izvajalci policijske dejavnosti: občinskim redarstvom, carino, pravosodno policijo, zasebnim varovanjem in detektivsko dejavnostjo. Med ključnimi izzivi v bodoče tako ostaja sodelovanje med temi različnimi akterji s področja zagotavljanja varnosti, pri čemer velik del odgovornosti nosi tudi nacionalna politika na področju varnosti.

Izvirnost/pomembnost prispevka:

Prispevek predstavlja strnjen in natančen pregled procesov, časovnih mejnikov, ključnih sprememb in izzivov, povezanih s profesionalizacijo policije v Sloveniji.

UDK: 351.74/.76:331.542(497.4)

Ključne besede: policija, policijska dejavnost, izobraževanje in usposabljanje, profesionalizacija, profesija, poklici, Slovenija

Professionalization of the Slovene Police

Purpose:

The purpose of the paper is to present a historical overview, analysis of the current situation and challenges for the future in the field of professionalization of the Slovene police.

Design/Methods/Approach:

The paper is based on a review of domestic and foreign professional and scientific literature, legal acts, strategic documents, research reports and websites.

Findings:

In the last 150 years the Slovenian police have gone through the fundamental transformation processes that required many organizational and functional changes. In Slovenia, as well as in the rest of Europe, the police are changing into a young profession. We estimate that compared to other institutions of plural policing, the police have gone the farthest on the path of professionalization. They have developed all the key elements of the profession – longer and precisely prescribed specialized training for entering the police profession, which is exclusively performed within a police organization, code of ethics, professional publications and associations. In contemporary societies the police do not function alone, therefore they can further develop only in the interdependence with the development of other policing institutions: local municipal wardens, customs, judicial police, private security and detective activity. In the future, cooperation between these various actors in the field of ensuring security remains a key challenge, with a major part of the responsibility being borne by the national security policy.

Originality/Value:

The paper presents a concise and precise overview of processes, milestones, key changes and challenges related to the professionalization of the police in Slovenia.

UDC: 351.74/.76:331.542(497.4)

Keywords: police, policing, education and training, professionalization, profession, occupation, Slovenia

1 UVOD

Starosta slovenske kriminologije Janez Pečar (1993) je že kmalu po osamosvojitvi Slovenije objavil razpravo o profesionalizaciji policije. V svoji razpravi je izhajal iz ugotovitve, da je že tedaj bilo vedno bolj pogosto zaznati željo po avtonomiji policije kot institucije, ki se je kazala v težnjah, da bi policija sama odločala o svojem delu, se samourejevala in nadzorovala ter vrednotila rezultate glede na specializiranost znanja, ki ga mora obvladovati, in profesionalizacije, ki jih mora opravljati. Pečar (1993) je profesionalizacijo opredelil kot proces, v katerem se določena dejavnost s svojimi značilnostmi spreminja oziroma preoblikuje iz poklica v profesijo. Policije po svetu se namreč že kar nekaj časa trudijo, da bi oblikovale ustrezen obseg informacij, zbrale primerno in uporabno količino znanja ter usposobljenosti, ustvarile svoj etični kodeks in se organizirale tako, da bi vendarle upravljale same sebe kot stroko oziroma profesijo. Izhajajoč iz teh trendov je avtor tako povzel pet sestavin policijskega profesionalizma: upanja v avtonomijo, delovanja v smislu javne službe, možnosti za samourejanje in medsebojno nadzorovanje, priznanja poklicnih policijskih organizacij in predanosti policijskemu delu. S strukturnega

vidika so za to, da neko dejavnost lahko imenujemo profesija, nujne naslednje vsebine: »full time« zaposlenost, oblikovanje ustreznega modela usposabljanja, ustanavljanje poklicnih združenj in obstoj etičnega kodeksa. Z vedenjskega vidika pa k temu dodajamo še predanost službi in zadovoljstvo z delom, nevtralnost pri opravljanju dejavnosti, standarde, ki urejajo internalizirane odločitve, določeno izpopolnjevanje in usposabljanje, visoke zahteve pri sprejemanju v poklic, določeno količino znanja, poklicni ponos, javno priznan položaj ter ugled (Pečar, 1993). Strukturne sestavine policijske profesije tako zadevajo posebnosti poklica, npr. formalno izobrazbo in pogoje pri sprejemu, medtem ko vedenjske izhajajo iz osebnosti posameznika in njegove želje, da se vključijo v krog ljudi, ki določeno delo opravljajo in po katerem se kasneje meri profesionalizem. Pečar (1993) tako sklene, da bi lahko rekli, da je profesionalizem kombinacija tako etičnih standardov kot znanja in usposobljenosti, ustrezno raven profesionalnosti pa je mogoče dosegati le z nenehnim vplivanjem na poklicni lik policista, s poklicno integracijo, določeno koncepcijo usposabljanja, usklajevanjem različnih vidikov izobraževanja in stalno revizijo. V nadaljevanju bomo tako izhajali iz teh elementov, in poskusili ugotoviti, v kolikšni meri se je v zadnjem stoletju slovenska policija približala opisanim standardom policijske profesije.

2 ZGODOVINSKI PREGLED RAZVOJA SLOVENSKE POLICIJE

Sedanja organiziranost policije v Sloveniji ima globoke zgodovinske korenine. Policija je namreč institucija z bogato zgodovino, kar velja tudi za slovensko policijo. Zato si bomo v prispevku najprej ogledali njen zgodovinski razvoj, saj je poznavanje le tega nujno potrebno tudi za razumevanje sedanje organiziranosti in načina delovanja policije v Sloveniji.

2.1 Od orožništva do milice

Za začetek oblikovanja današnje policije v Sloveniji nekateri štejejo 8. junij 1849, ko je cesar Franc Jožef I. po vzoru francoskih orožnikov potrdil ustanovitev nove varnostne organizacije – orožništva tudi v Avstro-Ogrski, kamor smo takrat spadali Slovenci (Čelik, 1999a, 2001). Spet drugi poudarjajo pomemben vpliv francoskega policijskega izročila na razvoj policijske dejavnosti na območju Slovenije, saj je Napoleon Bonaparte okupiral ozemlje današnje Slovenije (z izjemo Štajerske in dela Koroške) v letih od 1809 do 1813 in na ozemlju Ilirske province uvedel svoj policijski red (Kečanović, Klemenčič, Zidar Al-Mutairi in Pavlin, 2006). Orožništvo kot sprva vojaško organizirana straža je imelo dve temeljni nalogi – orožniki so bili dolžni skrbeti za notranjo varnost in pomagati državnim organom. Sčasoma so se vojaške prvine vse bolj umikale policijskim in orožništvo se je vse bolj naslanjalo na mrežo krajevnih postaj. Od leta 1850 naprej je bila policijska oblast na prvi stopnji podrejena mestnemu glavarju, na deželni ravni so bili odgovorni deželnemu predsedniku (Čelik, 1991). Kmalu so v statutarinih mestih začeli ustanavljati mestne varnostne organe. Svojo mestno policijo, katere jedro je tvorila uniformirana varnostna straža, so imeli Ljubljana, Celje, Maribor in Ptuj (Čelik, 1999b; Kolenc, 2002).

Po koncu prve svetovne vojne in razpadu Avstro-Ogrske je Slovenija v novo nastalo Kraljevino Srbov, Hrvatov in Slovencev vstopila ne samo s svojo vojsko, temveč tudi s svojimi orožniki. Po podatkih iz leta 1918 so policisti in orožniki sodelovali z generalom Rudolfom Maistrom, ki so mu bili kot vojaškemu poveljniku celo podrejeni, in zagotovili, da sta severna Štajerska in južna Koroška ostali v Sloveniji. Orožniki so bili podrejeni deželnemu orožniškemu poveljstvu v slovenski prestolnici (Čelik, 1999b).

S centralizacijo Kraljevine Jugoslavije in poenotenjem orožništva so slovenski orožniki postajali vse bolj podrejeni Beogradu, kjer sta zanje skrbeli kar dve ministrstvi: notranje ministrstvo in ministrstvo za vojsko in mornarico. Nova slovenska oblast v Ljubljani je poleg orožništva podedovala tudi varnostne stražnike (Čelik, 1999b).

2.2 Narodna zaščita

V drugi svetovni vojni so si slovensko ozemlje razdelili Nemci, Italijani in Madžari ter vzpostavili svoj policijski aparat, kamor so vključili tudi del policistov Kraljevine Jugoslavije. Na drugi strani so organi narodnoosvobodilnega boja, ki so se uprli okupatorjem, in nove, med vojno nastale, oblasti ustanavljale svoje varnostne organe in službe, ki so delovale na področju varnosti in so se sprva imenovalе vaške straže. S sklepom vodstva Osvobodilne fronte je bila oktobra 1941 ustanovljena narodna zaščita, iz katere je po vojni nastala milica. Narodna zaščita je bila sestavni del partizanskih sil, zato so bile njene enote vojaško organizirane. Poleg zapriseženih in strogo vojaško organiziranih zaščitnikov je delovala še večja skupina »prostovoljnih« zaščitnikov. Narodna zaščita je preprečevala aretacije, zaplembe premoženja in izganjanje Slovencev. Postala je izvršilni organ oblasti za zagotavljanje javnega reda in varnosti prebivalstva ter premoženja. Ob koncu druge svetovne vojne je štela okoli 15.000 pripadnikov in je bila zamišljena kot uniformiran del službe javne varnosti v osvobojeni Sloveniji, ki naj bi samostojno urejala notranje zadeve (Kolenc, 2002).

2.3 Milica

Policijske enote so se do leta 1950 imenovalе postaja narodne milice, po tem letu pa postaja ljudske milice. Narodna milica, ki je nadomestila narodno zaščito, je opravljala tradicionalne policijske naloge: varovanje življenja ljudi in njihovega premoženja, prijetje storilcev kaznivih dejanj, vzdrževanje javnega reda. Nekatere druge naloge in dejavnosti, kot je bilo na primer zagotavljanje izpolnjevanja nalog ljudskih odborov, pa so bile posledice tedanjega časa in njegovih posebnosti. Največ nalog je imela splošna milica, ožje področja dela pa so imele prometna, gasilska, industrijsko-zavodska in kasneje še gozdna ljudska milica (Čas in Gorenak, 1993).

Za obdobje od leta 1967 do 1980 je značilna decentralizacija policijske dejavnosti na ozemlju tedanje socialistične republike. Prišlo je do preimenovanja iz postaje ljudske milice v postajo milice. V tem obdobju so se spreminjale tudi naloge in opravila policijskih postaj. Tako so bile naloge policijskih postaj takoj

po drugi svetovni vojni usmerjene predvsem v varovanje »dobrin«, pridobljenih med narodnoosvobodilnim bojem, varovanje ljudi in njihovega premoženja, vzdrževanje javnega reda in miru itd. Kasneje pa so naloge že podobne današnjim klasičnim policijskim nalogam, le da se v posameznih obdobjih pojavljajo tem obdobjem specifične naloge, in sicer gre za večjo oziroma manjšo vezanost na lokalno skupnost pri opravljanju določenih nalog, v obmejnih občinah policijske postaje v tistem času opravljajo kontrolo potniškega prometa preko državne meje, opravljajo določene naloge s področja varovanja z ustavo določenega reda, naloge s področja uresničevanja družbene samozaščite in druge naloge (Čas in Gorenak, 1993).

2.4 Policija kot del ministrstva, pristojnega za notranje zadeve

Policija je svojo organiziranost temeljito spremenila zlasti po letu 1990. Za obdobje po letu 1990 je značilna odsotnost zakonodaje, ki je urejala položaj in delovanje policije. Vse do leta 1998 je veljal kar osemnajst let star Zakon o notranjih zadevah (ZNZ, 1980), ki pa v mnogih delih preprosto ni bil več uporaben. Vse to je bila ena pomembnejših ovir za hitrejšo procese reorganizacije policije po letu 1990. Težave so povzročale tudi razlike v statusu policijskih postaj s splošnim delovnim področjem in policijskih postaj s posebnim delovnim področjem (na primer prometna policija, letalska policija ...). Te težave so bile pred letom 1992 še bistveno večje, saj so skupščine občin po materialni plati v celoti skrbele za delovanje policijskih postaj s splošnim delovnim področjem, policijske postaje s posebnim delovnim področjem pa so bile financirane iz republiškega proračuna. To je povzročalo pomembne razlike v materialni in tehnični opremljenosti, saj so finančno močnejše občine te potrebe veliko hitreje in bolje zadovoljevale kot finančno šibkejšje občine. Na osnovi vseh teh spoznanj, ki izhajajo iz temeljitih analiz dela policije na lokalni ravni, je policija svojo organiziranost na tem nivoju v prvih mesecih leta 1996 v celoti spremenila. Temeljna varnostna ali osnovna geografska celota dotedanje policijske organiziranosti je bil varnostni okoliš, ki so ga preimenovali v policijski okoliš. Policijski okoliš je tako postal zaokrožena geografska in hkrati varnostna celota, saj se pogosto pokriva s sedanjo lokalno skupnostjo – občino, kar še posebej velja za male občine. V tem obdobju je bilo ukinjenih veliko nekdanjih policijskih oddelkov – ki so bili spremenjeni v policijske pisarne kot metoda dela policije v lokalni skupnosti. Policijske postaje po 1996 niso bile več vezane na območje občine in so postale območne organizacijske enote policije za neposredno opravljanje nalog policije na določenem območju ali za določeno področje dela (Zakon o policiji [ZPol-UPB7], 2009). S tem je izenačen status policijskih postaj s splošnim in posebnim delovnim področjem. Policijske postaje so bile vzpostavljene tam, kjer so to zahtevali varnostni, geografski in drugi kriteriji. Tako so bile ustanovljene policijske postaje s splošnim delovnim področjem, policijske postaje s posebnim delovnim področjem, novost pa so bile policijske postaje s kombiniranim področjem dela. Tudi na regionalni ravni, to je na ravni nekdanjih uprav za notranje zadeve, danes policijskih uprav, je policija v omenjenem obdobju spreminjala svojo organizacijo. Če je bila na lokalni ravni vezana na spreminjajočo se zakonodajo in na odsotnost novega zakona, je bilo na

regionalni ravni nekoliko drugače. Razen nekdanjega naziva, torej naziva uprava za notranje zadeve in števila uprav za notranje zadeve, kar je bilo določeno z zakonom, je policija lahko spreminjala notranjo organizacijsko strukturo nekdanje uprave za notranje zadeve, kolikor je hotela. Načelniki uprav za notranje zadeve so bili praktično do leta 1990 izključno politično kadrovani, ker je pomenilo, da ta funkcija v praksi ni bila dostopna zaposlenim v policiji. Leta 1993 je bila določena nova organizacija tedanjih uprav za notranje zadeve, že od leta 1990 pa v praksi ni prišlo več do političnih imenovanj načelnikov uprav za notranje zadeve. Nova organizacija naj bi zlasti načelniku uprave za notranje zadeve omogočila, da je postal v celoti vodja uprave za notranje zadeve, ne samo v delovnopravnem, temveč tudi v strokovnem smislu. Uprave za notranje zadeve so se v letu 1999 preimenoval v policijske uprave, načelniki uprav za notranje zadeve pa so postali direktorji policijskih uprav. Policijska uprava je v skladu s tedanjim Zakonom o policiji (ZPol-UPB7, 2009) definirana kot območna organizacijska enota policije na določenem območju države. Tudi Zakon o organiziranosti in delu v policiji (ZODPol, 2013) na tem področju ni prinesel bistvenih sprememb.

Na državni ravni, torej na ravni notranjega ministrstva je prišlo po letu 1990 do zelo velikega števila organizacijskih sprememb. Do 1993 je mogoče o notranjem ministrstvu govoriti kot o ministrstvu, pristojnem za policijo. Znotraj notranjega ministrstva so se opravljale pretežno le državno-varnostne in javno-varnostne naloge. Številni spremenjeni zakoni pa so v času od 1992. do 1995. leta močno posegli tudi v delovanje notranjega ministrstva tako, da po letu 1995 nikakor ni mogoče več govoriti o notranjem ministrstvu samo z vidika javno-varnostnih oziroma policijskih nalog. Pomembno je opozoriti na dejstvo, da je na začetku 1993 prišlo do izločitve dotedanje Službe državne varnosti iz notranjega ministrstva. Nastala je samostojna vladna služba – Varnostno-informativna služba, ki se je kasneje preimenovala v Slovensko obveščevalno-varnostno agencijo – SOVA. Pravni temelj njenega delovanja je bil vse do leta 1999 Zakon o notranjih zadevah (ZNZ, 1980), kasneje pa je bilo delovanje civilne obveščevalne službe urejeno s posebnim zakonom. Vse bolj je postajalo aktualno vprašanje, ali naj naloge s področja upravnih notranjih zadev postanejo del nalog policije ali pa naj ostanejo kot samostojen segment. Spremenjena zakonodaja s področja državne uprave in na novo nastala zakonodaja s področja lokalne samouprave je odgovorila tudi na to vprašanje. Upravne notranje zadeve so vsaj na prvi stopnji postale del upravnih enot, ki so bile ustanovljene na območju nekdanjih občin, v okviru notranjega ministrstva pa so ostale praktično v enakem obsegu in na enaki ravni. Vendar pa upravne notranje zadeve nikoli niso postale del policijskih nalog. Naslednja pomembna sprememba je prenos področja sistema in delovanja državne uprave prenesla iz pravosodnega v notranje ministrstvo. Tako vsaj od leta 1995 nikakor ne moremo več enačiti notranjega s policijskim ministrstvom, to še posebej velja za čas po sprejetju Zakona o policiji (ZPol-UPB7, 2009), ki je slednjo definiral kot organ v sestavi notranjega ministrstva.

2.5 Policija kot organ v sestavi

Policija je v skladu z zakonskimi predpisi ostala del Ministrstva, pristojnega za notranje zadeve, dobila pa je status organa v sestavi ministrstva. To v zakonskem

smislu pomeni njeno večjo samostojnost znotraj ministrstva, saj deluje v okviru zakonodaje kot samostojen subjekt. Ta položaj ji daje veliko večjo stopnjo avtonomnosti in neodvisnosti od dnevne politike in pogostih menjav ministrov kot politikov. Policijo vodi generalni direktor policije, ki mu ob menjavi ministra ni treba ponuditi svojega odstopa, temveč z delom nadaljuje. Generalnega direktorja na predlog ministra za notranje zadeve imenuje in razrešuje Vlada Republike Slovenije. Enako velja za namestnika generalnega direktorja policije. Policija, kot organ v sestavi ministrstva, je še vedno organizirana trinivojsko, in sicer kot Generalna policijska uprava, ki deluje na državnem nivoju, policijske uprave, ki delujejo na regionalnem nivoju, ter policijske postaje, ki delujejo na lokalnem nivoju (ZODPol, 2013). Policijska postaja s splošnim delovnim področjem je postala območna policijska postaja in je osnovna organizacijska enota policije, ustanovljena za neposredno opravljanje nalog policije na določenem območju policijske uprave. Območje in sedež policijske postaje določi minister za notranje zadeve na predlog generalnega direktorja policije. Območja policijskih postaj morajo biti usklajena z mejami občin tako, da ena policijska postaja izvaja naloge policije na celotnem območju ene ali več občin, ali pa tako, da na območju ene mestne občine izvaja naloge policije več policijskih postaj. Območna policijska postaja izvaja naloge v skladu z letnim načrtom dela, ki ga sprejme komandir območne policijske postaje. Letni načrt dela mora biti izdelan na podlagi ciljev generalne policijske uprave in policijske uprave, v katere območje sodi. Območna policijska postaja pred pripravo letnega načrta dela pozove občine, na območju katerih izvaja naloge, da podajo predloge prioriternih nalog pri zagotavljanju varnosti. Te predloge komandir preuči in jih po oceni vključi v letni načrt.

Slovenska policija se mora v zadnjem desetletju soočiti z dejstvom, da na področju policijske dejavnosti nima več monopola. Pluralizacija institucij formalnega nadzorstva (več o tem glej v Modic, Lobnikar, Dvojmoč, 2014) je na področje policijske dejavnosti prinesla konkurenco, kjer se morajo posamezne policijske organizacije vedno znova dokazovati in opravičevati svoj obstoj. Pluralizacija je tako prvi trend, ki se je začel v preteklih desetletjih in bo tako zaradi političnih kot tudi ekonomskih razlogov pomemben dejavnik tudi v prihodnje. Avtorji (Modic et al., 2014) ugotavljajo, da se odgovor državnih policij na trende pluralizacije policijske dejavnosti kaže v krepitvi profesionalizacije policijske dejavnosti, ki jo spremlja akademizacija policijskega dela. To je še posebej značilno za Slovenijo, ki je 2013 zvišala izobrazbeni nivo za osnovno policijsko delo na višješolsko raven ter v zadnjih dveh desetletjih močno okrepila raziskovalno dejavnost na področju policijskega dela, kar spreminja delo policistov v na znanju utemeljeno dejavnost. Razvoj znanosti ali vsaj ved o policijski dejavnosti, podprtih z raziskovalno dejavnostjo, ter višanje akademskih zahtev v procesu policijskega izobraževanja so najbolj značilni izrazi prizadevanj državne policije po višji stopnji profesionalizacije policijskega poklica. Zato si bomo v nadaljevanju pogledali oba trenda, ki krepita profesionalizacijo dela policije – razvoj policijskega izobraževanja ter razvoj akademizacije policijskega dela.

3 RAZVOJ IZOBRAŽEVANJA, USPOSABLJANJA IN IZPOPOLNJEVANJA

Ugotovili smo, da je Pečar (1993) izpostavil osrednjo vlogo znanja pri razvoju neke dejavnosti v profesijo. Že veliko pred tem si je Ashenhust (1959) postavil vprašanje, kaj se mora zgoditi, da bo policijsko delo dobilo status profesije. Ugotovil je, da če analiziramo obstoječe in uveljavljene profesije, kot sta medicina ali pravo, prva zahteva izhaja iz nujno potrebnega znanja in usposobljenosti za opravljanje tega poklica. Znanje je tako opredeljeno kot nujna, čeprav ne zadostna, osnova za nastanek profesije. Preden je zdravnik ali pravnik postal priznan kot del omenjene profesije, se je moral mojstriti v znanju in spretnostih tega poklica, na način, da je bil sposoben prakticirati medicino ali pravo. Danes bi temu rekli, da je moral pred uvrstitvijo med profesionalce pridobiti ustrezne kompetence. Pridobljeno znanje pa mora biti tudi preizkušeno – pripadnik profesije mora dokazati, da v zadostni meri obvlada znanja in veščine, preden lahko začne prakticirati svoj poklic. Zato je jasno, da je prav izobraževanje tisti element, ki ga moramo pri preverjanju stopnje profesionalizacije policijske dejavnosti analizirati kot prvega. V nadaljevanju tako prikazujemo proces policijskega izobraževanja in usposabljanja z vidika njegovega razvoja ter z vidika elementov, ki jih policist nujno potrebuje, da bi ga lahko razumeli kot profesionalca.

Sistem izobraževanja policistov v Sloveniji ima korenine že v orožniških časih, ko so se takratni orožniki izobraževali oziroma usposabljali na štiri načine: preko strokovnega pouka v pripravniških, patrolnih in podčastniških šolah; na samih postajah; na tečajih, ki so jih izvajali glede na specifične potrebe (npr. tečaji za vodnike službenih psov) in preko izpitov, ki so predstavljali pogoj za napredovanje v čine (Čelik, 2001). Med drugo svetovno vojno je narodna zaščita organizirala tritedenske tečaje za svoje pripadnike (Kolenc, 2002), po osvoboditvi, poleti leta 1945, pa je bila v Ljubljani ustanovljena šola ljudske milice (Čelik, 1991; Kolenc, 2002). Po nekaj selitvah (v Begunje, nato v Logatec in kasneje nazaj v Ljubljano) je bila leta 1953 ustanovljena Šola državnega sekretariata za notranje zadeve Ljudske republike Slovenije v Tacnu. V šestdesetih letih so sledile nekatere spremembe ustroja in delovanja šola, največja se je zgodila leta 1967, ko so prvi kadeti začeli s šolanjem na Šoli za miličnike kadete. Šlo je za nov način šolanja, ki je vpisoval kadete po končani osnovni šoli in je sprva trajal tri leta, od leta 1974 naprej pa štiri leta (Kolenc, 2002). Takratni nov sistem izobraževanja je izpolnil pričakovanja glede dviga ravni izobrazbe (na srednješolsko izobrazbo) in ureditve sistemizacije delovnih mest. Poleg splošnih in strokovnih učnih vsebin so na šoli privzgajali disciplino, poštenje in profesionalizem. Leto 1974 je poleg spremembe trajanja šolanja iz 3 na 4 leta prineslo ukinitve večine vojaških predmetov, ki jih je nadomestil predmet obramba in zaščita (PA GPU, 2017). Leta 1980 se je šola preimenovala v Kadetsko šolo za miličnike, kasneje, po osamosvojitvi Slovenije, pa v Srednjo policijsko šolo, ki je leta 2002 izšolala zadnjo, 32. generacijo, po štiriletnem srednješolskem izobraževanju za poklic policista (Kolenc, 2002). Šele v zadnji, 32. generaciji, so se prvič šolala tudi dekleta (PA GPU, 2017). Od ustanovitve šole leta 1967 do njene ukinitve 2002 je bilo na šolanje sprejetih 6.111 dijakov, od katerih jih je 5.205 tudi uspešno končalo (Ministrstvo za notranje zadeve, Policija, n. d. a; Ministrstvo za notranje zadeve, Policija, 2002).

Program izobraževanja odraslih za poklic policista, ki je nasledil srednješolski program, je trajal 18 mesecev in je temeljil na treh modulih z dvema vmesnima obdobjema praktičnega učenja in dela na policijskih postajah. Za obdobje izobraževanja je policija s kandidati sklenila delovno razmerje za določen čas (Kolenc, 2002). Zaključek izobraževanja je zajemal tritedenske priprave ter izvedbo 2. in 4. predmeta poklicne mature (Herbaj, 2005). Pri tovrstnem izobraževanju je šlo za pridobitev poklicne prekvalifikacije, ne pa višje stopnje izobrazbe. Od leta 2000 do leta 2011 je tovrsten program končalo 11 generacij oziroma 2.226 kandidatov (PA GPU, 2017).

Na tem mestu je treba omeniti še dolgoletno tradicijo višješolskega izobraževanja policistov. Leta 1973 je bil v Ljubljani ustanovljen Oddelek za izobraževanje s področja notranjih zadev pod okriljem takratne Višje upravne šole. Leta 1981 je Ministrstvo za notranje zadeve ustanovilo Višjo šolo za notranje zadeve v Ljubljani, istega leta je šola postala članica Univerze v Ljubljani. V skladu s potrebami stroke in spremembami zakonodaje na področju visokega šolstva so v letih 1984, 1989, 1991 in 1995 potekale prenove in prilagoditve študijskega programa. Leta 1995 je šola postala Pridružena članica Univerze v Ljubljani s triletnim visokošolskim strokovnim programom (Fakulteta za varnostne vede, 2009; Kolenc, 2002). V policiji so čutili potrebo, da zaradi posebnosti dela, sami izobražujejo svoje vodstvene kadre, zato je bila leta 2002 ustanovljena Višja policijska šola znotraj Policijske akademije. Danes je Višja policijska šola še vedno organizacijska enota Policijske akademije Generalne policijske uprave (Kolenc, 2002; Ministrstvo za notranje zadeve, Policija, n. d. c). V letu 2012 se je izobraževanje za poklic policista preoblikovalo v višje strokovno izobraževanje po prenovljenem študijskem programu. Poleg pridobitve strokovnega znanja študij omogoča razvoj socialnih in osebnostnih kompetenc. Študijski program Policist je izrazito poklicno usmerjen in zasnovan modularno. Za končanje študijskega programa je treba opraviti vse obveznosti modulov, predmetov, praktičnega izobraževanja, izbirni predmet in diplomsko delo. Študent tako pridobi višjo strokovno izobrazbo ravni VI/1 in naziv strokovne izobrazbe policist/policistka (Rudež, 2018). Program omogoča prvi izbor poklicne poti takoj po zaključenem srednješolskem izobraževanju (PA GPU, 2017). Namen prenove sistema izobraževanja policistov pa je bil tudi spodbuditi raziskovalno dejavnost in omogočiti razvoj učiteljskega kadra (Ministrstvo za notranje zadeve, Policija, n. d. c).

Da lahko neko dejavnost poimenujemo profesija, mora biti prepoznana kot taka. Osnovni okvir v Sloveniji na tem področju predstavljajo poklicni standardi, na podlagi katerih je utemeljeno usposabljanje in izobraževanje za pridobitev nekega poklica. Na nacionalnem informacijskem središču za poklicne kvalifikacije (Nacionalno informacijsko središče, 2011) lahko ugotovimo, da je bil prvi poklicni standard za policista sprejet že v prejšnjem stoletju in je pretekel leta 2004 (Nacionalno informacijsko središče, 2004); šlo je za izobraževanje na V. stopnji, ime in koda poklicnega standarda pa se je glasila: Policist/policistka – 8610.004.5.0. Poklic je bil uvrščen tudi v razvrstitev Klasius – P (Policija – 8613), določene pa so bile tudi poklicne kompetence, iz katerih so bile potem izpeljane naloge, ki jih je absolvent tega programa lahko opravljal. V letu 2004 je bil ta

poklicni standard revidiran in nadomeščen s standardom: Policist/policistka – 27474400. Ta standard je potem veljal do leta 2011. Leta 2010 je bil objavljen nov poklicni standard – Policist/policistka – 58640870 (Nacionalno informacijsko središče, 2010), ki je predstavljal osnovo za razvoj prej omenjenega višješolskega izobraževanja za poklic policista. Raven zahtevnosti poklicnega standarda se je s V. dvignila na VI. stopnjo, določene pa so bile tudi nove kompetence, ki jih nekdo, ki bi dobil poklic policistka/policist (koda poklica 5162.01), mora osvojiti. Diplomant višješolskega izobraževanja za poklic policista tako pridobi naslednje kompetence (Nacionalno informacijsko središče, 2010):

- načrtuje, pripravi, izvede lastno delo in delo drugih ter kontrolira delo drugih;
- racionalno potrebuje energijo, material in čas;
- varuje zdravje in okolje in je odgovoren za lastno varnost in varnost sodelavcev pri izvajanju nalog in oseb v policijskih postopkih;
- varuje in spoštuje človekove pravice in svoboščine ter se pri uradnih dejanjih samostojno odloča, hkrati pa upošteva pravila stroke, etična načela in človekovo dostojanstvo;
- samostojno vodi policijske postopke in je odgovoren za kakovostno opravljeno delo in delo drugih pri opravljanju skupne naloge, ki jo vodi do zaključka postopka;
- komunicira s sodelavci, strankami, predstavniki organizacij, organov in civilne družbe v slovenskem in vsaj enem tujem jeziku;
- varuje življenje, osebno varnost in premoženje ljudi ter vzdržuje javni red;
- preprečuje, odkriva in preiskuje kazniva dejanja in prekrške, odkriva in prijema storilce kaznivih dejanj in prekrškov ter vodi prekrškovni postopek;
- nadzoruje in ureja promet na javnih cestah in nekategoriziranih cestah, ki so dane v uporabo za javni promet;
- izvaja nadzor državne meje ter naloge v zvezi z gibanjem in prebivanjem tujcev;
- varuje določene osebe, prostore, objekte in okoliše objektov;
- obdeluje tajne in osebne podatke ter druge varovane podatke policije;
- uporablja sodobno informacijsko-komunikacijsko tehnologijo pri načrtovanju in izvajanju delovnih nalog;
- izvaja preventivne ukrepe in aktivnosti ter svetuje državljanom;
- strokovno, zakonito in učinkovito izvaja policijska pooblastila, ter
- spremlja razvoj stroke in prenaša znanje v delovno okolje.

Na podlagi teh kompetenc lahko policist samostojno opravlja raznotere naloge, ki so strnjene v naslednjih vsebinskih sklopih (Nacionalno informacijsko središče, 2010):

- organizira lastno delo in delo drugih ter sodeluje pri načrtovanju in kontroli;
- prevzema delovne naloge, pripravi opremo in tehnična sredstva;
- varuje življenje, osebno varnost in premoženje ljudi ter vzdržuje javni red;

- preprečuje, odkriva in preiskuje kazniva dejanja, odkriva in prijema storilce kaznivih dejanj;
- preprečuje, odkriva in preiskuje prekrške, odkriva in prijema storilce prekrškov ter vodi prekrškovni postopek;
- nadzira in ureja promet na javnih cestah in nekategoriziranih cestah, ki so dane v uporabo za javni promet;
- izvaja nadzor državne meje in izravnalne ukrepe;
- opravlja naloge, določene v predpisih o tujcih in mednarodni zaščiti;
- varuje določene osebe, organe, objekte, prostore in okoliše;
- vzdržuje javni red v skupnosti ter svetuje državljanom;
- izvaja policijska pooblastila;
- obdeluje tajne in osebne podatke ter druge varovane podatke policije;
- pripravlja pisne izdelke;
- vodi policijske postopke in manjše skupine policistov (patrulje, opazovalne skupine ...);
- zagotavlja kakovost opravljenih storitev in dela ter spoštuje človekove pravice;
- ustrezno pristopa in primerno komunicira pri opravljanju svojega dela in v policijskih postopkih; in
- razvija odgovornost do lastnega telesa in zdravja, narave in okolja, naravne in kulturne dediščine.

Opisani potek razvoja policijskega izobraževanja in pregled potrebnih kompetenc za opravljanje policijskih nalog nas lahko vodi k sklepu, da z vidika znanja in kompetenc policisti v Sloveniji izpolnjujejo temeljni kriterij za to, da se njihovo delo prizna kot profesija. Znanje je tako ključni pogoj, pri tem pa je treba pogledati tudi, kako je to znanje generirano. Zato v nadaljevanju prikazujemo pregled raziskovalne dejavnosti, vezane na policijsko delo, saj predpostavljamo, da je produkcija znanja enako pomembna za pridobitev statusa profesije, kot je uveljavljanje posebnega poklicnega standarda.

4 RAZISKOVANJE KOT TEMELJ NA ZNANJU UTEMELJENE POLICIJSKE DEJAVNOSTI

V času pred letom 1990 so raziskave policijske dejavnosti obsegale predvsem preglede literature, ki so jim sledile razprave, kasneje pa se je začelo empirično raziskovanje policijske dejavnosti in policije (Meško, 2007). Šelih in Meško (2011) sta pri pregledu raziskovanja na področju kriminologije ugotovila, da v okviru kriminalistično-politične raziskovalne dejavnosti policijska dejavnost nima vodilnega mesta, se pa v zadnjih dveh desetletjih to področje intenzivno razvija in si pridobiva pomembno mesto v nacionalnem in mednarodnem opusu družboslovnega raziskovanja (Meško, 2007; Šelih in Meško, 2011). Nekaj empiričnega raziskovanja policijske dejavnosti se je odvilo tudi že pred devetdesetimi leti prejšnjega stoletja: raziskave o načinih izboljšanja dela z javnostmi (Pečar in Skalar, 1973), raziskave o učinkovitosti policijske dejavnosti (Skalar, 1976) in analize dela policije pri preiskovanju kaznivih dejanj (Vodopivec,

1984). V zadnjih dvajsetih letih smo na področju raziskovanja policije in policijske dejavnosti priča internacionalizaciji raziskovalnega dela. Po letu 1990 so se namreč začele pojavljati objave v angleškem jeziku, kar je predstavljalo novost za to področje tako v Sloveniji kot tudi širše, na območju Srednje in Vzhodne Evrope. V sredini devetdesetih let so se tako začeli izvajati mednarodni primerjalni raziskovalni projekti o policijski dejavnosti, razvijati se je začela tudi mednarodna konferenčna dejavnost s področja policijske dejavnosti (Meško, 2007). Po letu 2000 se s širjenjem Evropske unije stopnjuje raziskovanje policijske dejavnosti, ki sledi dejanskemu sodelovanju med policijami v praksi, predvsem pri preiskovanju hujših oblik kriminalitete, ekstremnega nasilja in terorizma (Furman, Meško in Sotlar, 2012). Organizacijske raziskave na področju policijske dejavnosti so med drugim proučevale ovire pri razvoju policijske dejavnosti in izzive v načinu organiziranja in vodenja policije (Jevšek in Meško, 2011). Raziskovalci so se ukvarjali tudi s stopnjo profesionalnosti, integritete in etike v policiji (Meško in Klemenčič, 2007; Pagon in Lobnikar, 2004), z naravo usposabljanja in izpopolnjevanja v policiji (Nalla, Rydberg in Meško, 2011), razvojem kariere, skupinsko dinamiko ter stopnjo cinizma (Lobnikar in Pagon, 2004). Pomembno raziskovalno področje je zaznavanje legitimnosti policije in policijske dejavnosti v povezavi z zaupanjem v policijo (Meško in Klemenčič, 2007; Reisig, Tankebe in Meško, 2012), raziskovalci so se lotevali tudi empiričnega proučevanja strahu pred kriminaliteto v povezavi s policijsko dejavnostjo (Meško, Fallshore, Rep in Huisman, 2007). V okviru raziskovanja na področju kriminalistike in preiskovanja kaznivih dejanj je zaznati dve smeri – preiskovanje kriminalitete kot pomembna policijska dejavnost (Areh, 2011; Areh, Meško in Umek, 2009) in uporaba sodobnega naravoslovja (forenzike) pri preiskovanju in dokazovanju kaznivih dejanj (Maver, 2009).

Izpostaviti velja tudi reviji *Varstvoslovje* in *Revijo za kriminalistiko in kriminologijo*. Slednji reviji slovenskim raziskovalcem omogočata, da predstavljajo rezultate svojih raziskovanj na področju kriminologije, kriminalistike in policijske dejavnosti; pregled objav v zadnjega pol desetletja pokaže izjemen razvoj znanstvene produkcije, ki slovenske raziskovalce postavlja v bok vodilnim evropskim in tudi svetovnim proučevalcem te dejavnosti. Slovenska policija izdaja revijo *Varnost*, katere namen je seznanjati policiste z novostmi, in pomeni pomemben most med vsakdanjo prakso in strokovnimi ter znanstveno ugotovljenimi novostmi na področju policijske dejavnosti.

Da je raziskovanje policijske dejavnosti v Sloveniji bogato in raznoliko, lahko vidimo tudi v tabeli 1 v nadaljevanju, kjer so predstavljene raziskave, vezane na policijsko dejavnost v Sloveniji.

Tabela 1:
Pregled
raziskav s
področja
policijske
dejavnosti

Naslov in avtorji	Leto zaključka	Predmet raziskovanja
Strah pred kriminaliteto, policijsko preventivno delo in javno mnenje o policiji (Meško, 2000)	2000	Občutki strahu pred kriminaliteto; pojavi, ki ogrožajo ljudi; stališča do policijskega preventivnega dela.
V skupnost usmerjeno policijsko delo v mestu Ljubljana: ugotavljanje potreb za ustanovitev mestne policije ali redefiniranja dela državne policije: končno poročilo s popravki (Pagon in Lobnikar, 2001)	2001	Odnos do v skupnost usmerjenega policijskega dela, pripravljenost in percepcija pripravljenosti prebivalcev za sodelovanje pri policijskem delu.
Raziskava o ocenah in stališčih prebivalcev obmejnih območij do dela policistov na bodoči schengenski meji (Lobnikar et al., 2005)	2005	Ocena in stališča prebivalcev do dela policistov – zaupanje in zadovoljstvo z delom policistov, občutek varnosti, ocena vedenjskih značilnosti policistov, pripravljenost prebivalcev za sodelovanje s policijo.
Javnomnenjska raziskava o ocenah in stališčih prebivalcev Republike Slovenije o delu policije 2009 (Černič in Makarovič, 2009)	2010	Zaupanje v policijo, zadovoljstvo z delom policije, mnenje o nadzoru nad policijo, ocene lastnosti policije, ocene uspešnosti delovanja policije, primerjava s policijami v drugih evropskih državah, pripravljenost sodelovati s policijo, ocena sodelovanja policije z lokalnim okoljem, ocenjevanje preventivnih akcij.
Ciljni raziskovalni projekt: Občutek ogroženosti in vloga policije pri zagotavljanju varnosti na lokalni ravni (Meško, Sotlar, Lobnikar, Jere in Tominc, 2012)	2012	Praksa in raziskovanje policijskega dela v skupnosti v Sloveniji, občutki ogroženosti pri prebivalcih, postopkovna pravičnost, legitimnost policije in pripravljenost mladih za sodelovanje s policijo, mnenja prebivalcev, policistov in županov o policijskem delu na lokalni ravni.
Ciljni raziskovalni projekt: Vzpostavitev sistema merjenja učinkovitosti, uspešnosti in kakovosti v slovenski policiji (Aristovnik et al., 2012)	2012	Sistematično merjenje učinkovitosti, uspešnosti in kakovosti delovanja slovenske policije na regionalni ravni; merjenje zadovoljstva zaposlenih v policiji in vpliva (pravnih in etičnih) načel na samo delovanje policije.
Legitimnost in zakonitost policijske dejavnosti, kazenskega pravosodja in izvrševanja kazenskih sankcij (Meško, Eman in Flander, 2016 (uredniki znanstvene monografije))	2016	Legitimnost, zakonitost in integriteta policijske dejavnosti in pluralne policijske dejavnosti (zasebna varnost, detektivska dejavnost) v demokratični družbi; legitimnost, zakonitost in integriteta izvrševanja kazenskih sankcij v demokratični družbi.

V tabeli 1 predstavljamo raziskave, ki so bile od leta 2000 naprej izvedene na področju policijske dejavnosti v Sloveniji. Omejili smo se na raziskave, katerih poročila so javno dostopna. V tem času so potekale še številne raziskave manjšega obsega, denimo v okviru zaključnih del diplomantov Fakultete za varnostne vede Univerze v Mariboru in v okviru individualnega raziskovanja strokovnjakov s področja. Trenutno se na Fakulteti za varnostne vede Univerze v Mariboru izvaja tudi Programska skupina *Varnost v lokalnih skupnostih*. Gre za projekt, ki se je začel 1. januarja 2015 in bo trajal do 31. decembra 2018. Delo Programske skupine sofinancira Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije (ARRS).

Namen projekta je preučiti in analizirati problematiko zagotavljanja varnosti v lokalnih skupnostih ter preusmeriti pozornost raziskovalcev s teoretične ravni na preverjanje znanstvenih spoznanj in vrednosti teh spoznanj za prakso. Raziskovalno delo poteka v tesnem sodelovanju s Policijo. V okviru proučevanja policijske dejavnosti potekata (2018–2020) še dva ciljna raziskovalna projekta (v sofinanciranju Javne agencije za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije in Ministrstva za notranje zadeve), in sicer *Policija in drugi deležniki zagotavljanja varnosti – Vidiki pluralne policijske dejavnosti v lokalnih skupnostih* (izvaja Fakulteta za varnostne vede Univerze v Mariboru) in *Radikalizacija in celoviti protiukrepi v Republiki Sloveniji* (izvajata Fakulteta za družbene vede Univerze v Ljubljani in Fakulteta za varnostne vede Univerze v Mariboru).

S sprejemom Zakona o organiziranosti in delu v policiji (ZODPol, 2013) leta 2013 je bilo področje raziskovalne dejavnosti v Policiji tudi formalno urejeno. Zakon v 100. členu določa, da policija izvaja raziskovalno dejavnost s svojega delovnega področja, pri čemer sodeluje z drugimi izobraževalnimi in raziskovalnimi institucijami. V ta namen je bil leta 2014 ustanovljen tudi Center za raziskovanje in socialne veščine znotraj Policijske akademije, leto kasneje so pričeli z izvajanjem prvih lastnih raziskovalnih projektov. V organizaciji Centra za raziskovanje in socialne veščine se je leta 2016 odvil prvi posvet o raziskovalni dejavnosti v Policiji (Durić in Koporec Oberčkal, 2016). Krepitev raziskovalnih aktivnosti na področju policijske dejavnosti je zajeta tudi v Resoluciji o dolgoročnem razvojnem programu policije do leta 2025 – »Kakovostna policija za varno Slovenijo« (ReDRPPol, 2015). Center za raziskovanje in socialne veščine, ki deluje v okviru Policijske akademije, je tudi pomemben dejavnik krepitev policijske profesionalnosti. V okviru tega centra se izvaja kar nekaj pomembnih dejavnosti, z vidika na začetku tega prispevka izpostavljenih kriterijev profesionalizacije policije pa izpostavimo tri: raziskovalno dejavnost, upravljanje medsebojnih odnosov zaposlenih v policiji ter krepitev etike in integritete pri policijskem delu.

Center za raziskovanje in socialne veščine je pristojen za raziskovalno dejavnost na delovnem področju policije in za sodelovanje z drugimi izobraževalnimi in raziskovalnimi institucijami. Raziskovalna dejavnost v policiji obsega splošne in aplikativne raziskave na ključnih področjih policijskega dela: preprečevanje in preiskovanje kriminalitete; splošne policijske naloge; področje policijskih specialnosti; organizacija in vodenje policije ter socialne veščine. Poleg lastnega znanstvenega in strokovnega raziskovanja center obravnava vloge za raziskovalno delo v policiji, ki jih policiji pošljejo zainteresirani posamezniki (dijaki, študenti in raziskovalci) in pravne osebe (izobraževalne in raziskovalne organizacije). Sodelovanje z drugimi izobraževalnimi in raziskovalnimi organizacijami obsega skupno izvajanje s pogodbo dogovorjenih raziskovalnih aktivnosti na ključnih področjih policijskega dela. Center ima tudi sklenjen dogovor o sodelovanju s Fakulteto za varnostne vede Univerze v Mariboru. Mednarodno sodelovanje na področju raziskovalne dejavnosti poteka v okviru znanstveno-raziskovalnih projektov Evropske policijske akademije – CEPOL. V okviru policije obstaja tudi stalna Delovna skupina za raziskovalno dejavnost v Policiji, ki se sistemsko, sistematično, strateško in operativno ukvarja z razvojem raziskovalne dejavnosti v Policiji (Ministrstvo za notranje zadeve, Policija, n. d. b).

Pomembna dejavnost Centra za raziskovanje in socialne veščine je tudi analiza kakovosti medsebojnih odnosov in upravljanje konfliktov v policiji. Upravljanje konfliktov je sestavni del krepitve dobrih medsebojnih odnosov znotraj institucije. Na tem področju deluje Delovna skupino za upravljanje konfliktov in mediacijo, ki ima svoja pravila za delovanje. Razrešeni konflikti namreč prispevajo k širjenju znanja in poglobljanju razumevanja odnosov, omogočajo bolj intenzivno sodelovanje in prinašajo višjo raven kulture v organizaciji. Pri upravljanju konfliktov uporabljajo različne metode in tehnike upravljanja konfliktov, in sicer mediacijo, poskus pomiritve konflikta in druge tehnike alternativnega reševanja sporov (Ministrstvo za notranje zadeve, Policija, n. d. b).

Upravljanje medsebojnih odnosov je pomembno povezano tudi z naslednjim področjem, s katerim se ukvarja Center za raziskovanje in socialne veščine – etika in integriteta. V okviru področja etike in integritete znotraj Centra načrtujejo in izvajajo strateške ter izvedbene aktivnosti krepitve organizacijske in osebnostne integritete, in sicer tako pri izvajanju operativnih aktivnosti policijskih enot na vseh hierarhičnih nivojih kot v procesih izobraževanja in usposabljanja. Poudarek je na ozaveščanju pomembnosti etičnega in vrlinskega ravnanja, vodenja z zgledom, krepitvi dobrih medsebojnih odnosov in tolmačenju določb Kodeksa policijske etike. Center za raziskovanje in socialne veščine nudi tudi strokovno in tehnično pomoč pri upravnem poslovanju Odbora za integriteto in etiko v policiji, ki je posvetovalno telo generalnega direktorja policije. Namenjen je sistematičnemu proučevanju in podajanju strateških predlogov, novosti, vprašanj in dilem s področja etike in integritete, Kodeksa policijske etike, strategije policijskega dela v skupnosti, enakosti spolov, upravljanja konfliktov, medsebojnih odnosov, organizacijske klime in drugih vsebin, o katerih odloči generalni direktor policije (Ministrstvo za notranje zadeve, Policija, n. d. b).

5 PROFESIONALNA ETIKA IN STANOVSKA ZDRUŽENJA

Kodeks etike je pomemben del policijske profesije. Šumi (2009) poudarja naslednje pozitivne in dokazane lastnosti etičnih kodeksov: povečujejo ugled organizacije, izražajo, da organizacije spoštujejo etično vedenje, povezujejo zaposlene, zvišujejo pripadnost zaposlenih v organizaciji, pozitivno vplivajo na etično vedenje vodij ter s preventivno naravnostjo preprečujejo odklonsko vedenje. Leta 1992 je takratni minister za notranje zadeve imenoval projektno skupino za izdelavo raziskovalnega projekta Kodeks policijske etike in novembra istega leta je bil kodeks etike tudi sprejet. Končno besedilo Kodeksa Policijske etike je bilo 30. 10. 1992 objavljeno v posebni številki časopisa Ministrstva za notranje zadeve Varnost, letnik XXXX, številka 21. Kodeks policijske etike je sprejela večina vseh pooblaščenih uradnih oseb in tako je začel veljati novembra 1992. Takrat so s ponosom ugotovili, da so bili ena od redkih držav v Evropi, ki je izdelala svoj kodeks policijske etike (Čas, 2000). Kodeks naj bi predstavljal voljo in spoznanja vseh policistov o nujnosti zakonitega, pravičnega, humanega in vljudnega ravnanja pri njihovem delu. V splošnih določbah je še posebej poudarjeno, da je policist moralno odgovoren za ravnanja, ki so v nasprotju s kodeksom. V poglavju o temeljnih načelih so zajeta načela ustavnosti, zakonitosti in odgovornosti. Ne

glede na raso, spol, gmotno stanje, politično ali drugo prepričanje, jezik, vero, izobrazbo ali katero drugo okoliščino posameznika mora policist zagotoviti, da so vsem ljudem zagotovljene človekove pravice in temeljne svoboščine. Poglavje humanosti poudarja policistovo odločno ravnanje, ki pa mora biti obzirno in ne sme škodovati časti in dobremu imenu posameznika. Po Kodeksu iz leta 1992 mora policist pri svojem delu varovati ugled policije. Poudarjeni so tudi profesionalnost, strokovnost, neodvisnost, tajnost ter javnost policijskega dela in medosebni odnosi. Kodeks predpisuje odgovornost in postopek za ugotavljanje odgovornosti za kršitve kodeksa. Načela kodeksa so postala tudi del vzgojno-izobraževalnega dela policijskih šol (Žaberl, 2000). Mekinc (2004) je poudaril, da je Slovenski kodeks policijske etike iz leta 1992 eden prvih kodeksov policijske etike v državah, ki so izhajale iz socialističnega družbenega sistema. Sama vsebina kodeksa iz leta 1992 je bila za tisti čas dobra, vendar so bila nekatera določila v nasprotju s prakso, zato so že takrat obstajali argumentirani razlogi za spremembo. Skozi prakso se je namreč kodeks iz leta 1992 pokazal kot pomanjkljiv. Zato je bil leta 2008 sprejet nov Kodeks policijske etike.

Če je prvega pripravila posebna projektna skupina in so bili z njegovo vsebino zaposleni samo seznanjeni, je bil način sprejema novega kodeksa drugačen. V policiji so imenovali posebno projektno skupino, ki je izdelala osnutek kodeksa, ki pa je bil nato poslan v razpravo vsem policistom. Pri tem je aktivno vlogo odigral Policijski sindikat Slovenije, v okviru katerega so potekale razprave in končno sprejem kodeksa. Dokončna verzija je bila sprejeta oktobra 2008. Vsebinsko je potrdil generalni direktor policije ter Policijski sindikat Slovenije (Šopar, 2011). Med glavne vzroke za pripravo in sprejem novega Kodeksa policijske etike Šumi (2009) prišteva odpravo nepotrebnih določb (npr. dodatno delo) ter odpravo neživiljenjskih določb (častno razsodišče), avtor pa hkrati poudari namen novega kodeksa in sicer ozaveščanje policistov o pomembnosti spoštovanja etičnih načel in krepitev moralnega ravnanja v praksi. Od prvega se kodeks iz leta 2008 razlikuje po obsegu, je krajši, saj obsega zgolj 14 členov, medtem ko jih ima prvi 21. Vsebuje splošni določbi ter temeljna načela in končne določbe. Določa pričakovane odnose policistov tako do ljudi, državnih organov, nevladnih organizacij, drugih ustanov kakor tudi do drugih policistov. Predpostavlja moralno-etične standarde policije in pomeni nadgradnjo Kodeksa ravnanja javnih uslužbencev. Kodeks je zasnovan okoli temeljnih načel policijskega dela, in sicer: spoštovanja enakosti, varovanje ugleda, nepodkupljivosti, javnosti dela, profesionalnosti, strokovnosti in neodvisnosti, varovanju poklicne tajnosti, pomena dobrih medsebojnih odnosov ter spoštovanju določil kodeksa. Poleg teh načel kodeks na koncu vsebuje tudi vrednote in vrline, ki izražajo poslanstvo policije. Kodeks policijske etike tako našteva naslednje vrednote in vrline policistov, in sicer, da policisti:

- služijo ljudem;
- varujejo življenje ljudi in premoženje;
- varujejo šibkeje pred močnejšimi;
- zagotavljajo ustavne in zakonske pravice vsem ljudem pod enakimi pogoji;
- imajo visoko stopnjo integritete;
- zasebne zadeve ločujejo od službenih;

- so pogumni in odločni tudi takrat, kadar je ogroženo življenje;
- zavedajo se, da policijska izkaznica pomeni odgovornost in javno zaupanje policiji;
- ohranjajo zaupnost in ne zlorabljajo podatkov ter informacij; in
- vedno ravna etično, zakonito in strokovno.

Kodeks policijske etike sicer ni pravno zavezujoč dokument in prav zato je uresničevanje njegovih načel v praksi izjemno zahtevno. Imajo pa določila kodeksa pomembno vlogo pri opredelitvi, kaj je sprejemljivo, etično in kaj ni. Goršek (2009) je na konferenci o razvoju in pomenu kodeksa policijske etike dodal, da ima kodeks prednost pred zakonskimi določbami, in sicer zato, ker dejanja bolj kot zakon ali grožnja sankcije uravnava in nadzira posameznikova vest. Kodeks je inspirativen in spodbuja policiste k etičnemu ravnanju, napisan je v 1. osebi množine, s tem je poudarjena skupinska pripadnost organizaciji in njenim etičnim vrednotam, čeprav je ukinjeno častno razsodišče, pa ohranja moralno odgovornost policistov. Šumi (2008) izpostavlja, da kodeks policijske etike pomeni dodano vrednost zakonitosti in strokovnosti dela policije, saj živi med »vrsticami« in povsod tam, kjer policisti opravljajo svoje delo.

Do sedaj smo z vidika elementov, ki pomembno prispevajo k profesionalizaciji poklica policista, analizirali potrebno znanje za poklic policista, tvorjenje tega znanja ter krepitev zaželenih vedenjskih značilnosti policista. Avtorji pa omenjajo, da so za nastanek profesije pomembna tudi stanovska združenja. Pravico do stanovskega organiziranja lahko zaznamo že v zgodovini. V začetku 20. stoletja so upokojeni pripadniki orožnikov pričeli ustanavljati društva upokojencev, njihovo glasilo *Naš glas* pa so leta 1908 zaradi kritičnosti do oblasti dunajske oblasti prepovedale (Čelik, 2009). V Ljubljani so upokojeni delavci organov za notranje zadeve svoje društvo ustanovili leta 1969 in deluje še danes. Z vidika profesionalizacije dela policije pa velja omeniti *Združenje policijskih šefov*, ki je bilo ustanovljeno kot društvo 8. aprila 2003 in ima sedaj okoli 100 članov. Združenje policijskih šefov Slovenije je prostovoljno, samostojno, nepridobitno in nepolitično združenje fizičnih oseb, ki so se povezale z namenom uveljavljanja in razvijanja policijske stroke, izboljšanja kakovosti upravljanja in vodenja, izmenjave tovrstnih izkušenj in strokovnih informacij, zaščite interesov članic in članov, sooblikovanja razmer za uspešno delo in druženja policijskih šefov. Nameni in cilji združenja so prizadevanje za strokovno raven dela in kakovostnih policijskih storitev, ustvarjanje okoliščin in spodbujanje članov za strokovno izpopolnjevanje, izmenjavo izkušenj in sodelovanje pri razvoju stroke, sodelovanje s tujimi strokovnjaki s področja delovanja društva in tujimi sorodnimi društvi ter organizacijami, sodelovanje z državnimi organi, organizacijami in drugimi institucijami, ki se strokovno ali znanstveno ukvarjajo s področjem pravnih in upravnih znanosti, ter organizacijami, ki se strokovno ali znanstveno ukvarjajo z upravljanjem in vodenjem, spremljanje in seznanjanje članstva z novimi spoznanji s področja vodenja upravnih organizacij, pomoč članstvu in zastopanje članstva pri uveljavljanju njegovih stanovskih pravic in interesov (zaščita članov) ter medsebojno spoznavanje in druženje (Združenje policijskih šefov, 2018). Poleg policijskih šefov pa imajo svoje stanovsko združenje tudi policisti, in sicer Policijski sindikat Slovenije, katerega zametki segajo že v čas pred osamosvojitvijo Slovenije,

ter Sindikat policistov Slovenije, ki so ga policisti ustanovili leta 2008. Oba sindikata sta priznana kot reprezentativna in v odnosu do delodajalca uveljavljata sindikalne pravice svojih članov. Večina aktivnosti obeh sindikatov je usmerjena na urejanje delovnoppravnega in socialnega razmerja zaposlenih v policiji, težnji k izboljšanju delovnih pogojev policistov ter sodelovanju v pogajalskih skupinah sindikatov javnega sektorja. V okviru sindikatov je poskrbljeno tudi za pravno in solidarnostno pomoč članom, skrbijo pa tudi za počitniško dejavnost in druge ugodnosti članov. Vsa tri stanovska združenja so zelo aktivna in pomembno prispevajo k mozaiku profesionalizacije dela policistov v Sloveniji.

6 ZAKLJUČEK

Pečar (1993), ki ga povzemamo v uvodnem delu, med drugimi vsebinami profesionalizacije izpostavi tudi javno priznan položaj in ugled profesije. Slednje se tesno povezuje z legitimnostjo policijske dejavnosti, ki pa v soodvisnosti s profesionalnostjo in odgovornostjo policije predstavlja ključne prvine demokratične policijske dejavnosti (Caparini in Marenin, 2004). Rezultati raziskave iz leta 2016 (Ministrstvo za notranje zadeve, Policija, 2016), ki jo je med prebivalci izvedla Policija, kažejo, da je občutek varnosti prebivalcev relativno visok (3,96¹), podobno je z zaupanjem v policijo (3,69), ki se je v primerjavi z dvema letoma poprej izkazalo za nekoliko višje. Policiji namreč zaupa slabih 70 odstotkov vprašanih (seštevek tistih, ki so izbrali oceno 4 (»zaupam«) in 5 (»povsem zaupam«)). Legitimnost lahko razumemo tudi kot rezultat profesionalizacije policijske dejavnosti. Če torej želi biti policija dojeta kot legitimna institucija zagotavljanja varnostnih storitev, potem je profesionalizacija, ki smo jo opisali v tem prispevku, način, kako do tega cilja pride. Zaupanje in legitimnost sta rezultat nadzora nad delovanjem neke profesije. Načeloma velja, da se vsaka profesija mora znati samouravnati, razvit pa mora biti tudi sistem nadzora nad njo. To še posebej velja za policijo, ki s svojimi pooblastili vstopa v polje človekovih pravic in svoboščin posameznika. Zato je vprašanje nadzora pomembno povezano s stopnjo profesionalizacije. Slovenska policija je v zadnjem desetletju močno razvila mehanizme, ki državljanom omogočajo učinkovit pritožbeni postopek, kadar menijo, da so bile kršene kakšne njihove pravice ali pa niso bili zadovoljni s postopki. Prav tako je pri državni policiji zelo natančno določen postopek pri uporabi prisilnih sredstev. In v primerjavi z drugimi institucijami družbenega nadzorstva je ravno državna policija tista, ki ima najbolje, če ne že zgledno, urejen sistem nadzora. Zgolj iz tega dejstva bi lahko sklepali tudi, da je policija v primerjavi z drugimi institucijami pluralne policijske dejavnosti šla najdlje po poti profesionalizacije.

Van der Vijver in Moor (2012) sta izpostavila pet tem, ki že imajo in bodo imele tudi v bodoče pomembno vlogo pri razvoju teorije policijskega dela in pri policijskem delu samem: vpliv družbenega razvoja na policijsko delo, vpliv tehnološkega razvoja na policijsko delo, spremembe v razvoju policijskih organizacij, vprašanje pripravljenosti ljudi za sodelovanje s policijo in prilagajanje

1 Vse ocene se nanašajo na mersko lestvico v razponu od 1 do 5, pri čemer 1 pomeni najnižjo, 5 pa najvišjo oceno (Ministrstvo za notranje zadeve, Policija, 2016).

polijskih strategij potrebam družbe. Ugotovimo lahko, da vsi ti dejavniki pomembno vplivajo na procese profesionalizacije.

Kot profesija policija v sodobnih družbah seveda ne deluje sama. Zato je analiza profesionalizacije ostalih deležnikov iz družine pluralne policijske dejavnosti pomembna tudi za profesionalizacijo državne policije. Policija kot profesija se lahko razvija samo v soodvisnosti od razvoja drugih izvajalcev policijske dejavnosti: občinskega redarstva, carine, pravosodne policije, zasebnega varovanja in detektivske dejavnosti. Med resnejšimi izzivi v bodoče tako ostaja sodelovanje med temi različnimi akterji s področja zagotavljanja varnosti, še posebej med policisti in zasebnimi varnostniki (Nalla, Johnson in Meško, 2009; Sotlar in Meško, 2009) pa tudi med policisti in redarji (Dvojmoč, 2013). Sodelovanje pri zagotavljanju varnosti na področju, kjer imamo različne deležnike, zahteva tudi od državne politike drugačen pristop. Poudarjanje zgolj ene organizacije (državne policije) ter zanemarjanje ostalih, ne bo privedlo k razvoju nobene od v tej publikaciji analiziranih profesij. Zato je za razvoj policijskega dela v profesijo pomembno odgovorna tudi nacionalna politika na področju varnosti.

Polijsko delo je kot poklic, ki vključuje delo z ljudmi, z vidika profesionalizacije postavljeno pred mnoge izzive. Poklicne zahteve se zaradi narave dela nenehno spreminjajo, zato ne moremo govoriti o končnih poklicnih kompetencah, pač pa je potrebno stalno izpopolnjevanje in nadgrajevanje obstoječega znanja (Kobolt in Žorga, 2013). Govorimo torej o konceptu vseživljenjskega učenja in na znanju utemeljene policijske dejavnosti. H krepitvi položaja in ugleda profesije tako v največji meri lahko in mora prispevati policija sama. V Resoluciji o dolgoročnem razvojnem programu policije do leta 2025 – »Kakovostna policija za varno Slovenijo« (ReDRPPol, 2015) je med prioritetami razvoja policije tudi *vzpostavitev učinkovitega sistema izobraževanja, izpopolnjevanja in usposabljanja ter raziskovalne dejavnosti*. Podpora krepitvi ugleda in integritete zaposlenih v policijski organizaciji pa namerava Policija utrditi z vzpostavitev sodobne policijske muzejske dejavnosti ter z utrjevanjem svoje povezanosti z lokalnimi skupnostmi – oboje so uvrstili med splošne dolgoročne razvojne cilje.

Ugotovimo lahko, da je slovenska policija v zadnjih 150 letih šla skozi korenite procese transformacije, ki so od nje terjale veliko organizacijskih pa tudi funkcijskih sprememb. Od organizacije, katere temeljna naloga je bilo vzdrževanje reda in miru (orožništvo), je postala narodno-zaščitna institucija (narodna zaščita in narodna milica), prešla obdobje politično-determinirane institucije vsenarodne kontrole (milica) ter se s prilagajanjem na spremenjene družbenopolitične razmere konec osemdesetih in v devetdesetih letih (kjer je pomembno pripomogla v procesu osamosvajanja Slovenije) počasi preoblikovala v demokratično in profesionalno policijsko organizacijo (Modic et al., 2014). Vendar se s tem transformacije policije ne končajo. Lobnikar, Sotlar in Meško (2013) ugotavljajo, da delovanje policije v Evropi z vidika organiziranosti počasi dobiva skupne značilnosti; demokratizacija policijske dejavnosti je osnovni moto v vseh državah tega območja, iskanje virov odgovornosti in legitimnosti, vezanih na prebivalce, pa visoko na agendi vseh policijskih vodstev. Ne le v Sloveniji, v celotni Evropi, se policija počasi a zanesljivo spreminja v mlado profesijo. In temu procesu smo priča prvič v zgodovini. Tokrat je, za razliko od preteklih stoletij, slovenska policija v prvem razredu teh sprememb, raziskovalci policijske

dejavnosti in policijski vodje v Sloveniji pa prvič enakovredno in enakopravno soustvarjajo novo družbeno realnost na področju zagotavljanja varnostnih storitev.

UPORABLJENI VIRI

- Areh, I. (2011). Gender-related differences in eyewitness testimony. *Personality and Individual Differences*, 50(5), 559–563.
- Areh, I., Meško, G. in Umek, P. (2009). Attribution of personal characteristics to victims of rape – police officers' perspectives. *Studia Psychologica*, 51(1), 85–100.
- Aristovnik, A. et al. (2012). Vzpostavitev sistema merjenja učinkovitosti, uspešnosti in kakovosti v slovenski policiji: Ciljni raziskovalni projekt: (Končno poročilo raziskave). Ljubljana: Fakulteta za upravo; Ekonomska fakulteta.
- Ashenhurst, P. H. (1959). The goal: A Police profession. *Journal of Criminal Law and Criminology*, 49(6), 605–607.
- Caparini, M. in Marenin, O. (2004). *Transforming police in Central and Eastern Europe: Process and progress*. Munster: LIT Verlag.
- Čas, T. (2000). Kodeks policijske etike, včeraj, danes, jutri. *Varstvoslovje*, 2(2), 144–147.
- Čas, T. in Gorenak, V. (1993). Policijska organiziranost danes in jutri. *Revija policija*, 13(4/5), 423–439.
- Čelik, P. (1991). *Policaji*. Ljubljana: Delo.
- Čelik, P. (1999a). Slovenski orožniki 1918–1941: Iz zgodovine. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 50(1), 53–56.
- Čelik, P. (1999b). Varnostni stražniki v Sloveniji 1918–1941. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 50(2), 148–152.
- Čelik, P. (2001). *Slovenski orožniki: 1918–1941*. Ljubljana: Društvo za preučevanje zgodovine, literature in antropologije.
- Čelik, P. (2009). Nekaj podobnosti in razlik med našimi varnostnimi silami od leta 1850 do danes. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 60(2), 145–154.
- Černič, M. in Makarovič, M. (2009). *Javnomnenjska raziskava o ocenah in stališčih prebivalcev Republike Slovenije o delu policije: 2009*. Nova Gorica: Fakulteta za uporabne družbene študije v Novi Gorici.
- Durić, D. in Koporec Oberčkal, A. (2016). *Prvi posvet o raziskovalni dejavnosti v Policiji*. Ljubljana: Ministrstvo za notranje zadeve, Policija.
- Dvojmoč, M. (2013). *Nedržavno institucionalno zagotavljanje varnosti ter občinska redarstva v Republiki Sloveniji* (Doktorska disertacija). Nova Gorica: Evropska pravna fakulteta.
- Fakulteta za varnostne vede. (2009). *O fakulteti*. Pridobljeno na <https://www.fvv.um.si/o-fakulteti.aspx>
- Furman, R., Meško, G. in Sotlar, A. (2012). Mehanizmi policijskega sodelovanja za zagotavljanje notranje varnosti v Evropski uniji. *Varstvoslovje*, 14(1), 5–41.
- Goršek, J. (2009). Naj Kodeks policijske etike resnično zaživi. *Varnost*, 57(4), prilo-ga.

- Herbaj, E. A. (2005). Izobraževanje za poklic policista v Republiki Sloveniji. V B. Lobnikar (ur.), 6. *Slovenski dnevi varstvoslovja: Zbornik prispevkov* (14 str.). Ljubljana: Fakulteta za policijsko-varnostne vede.
- Jevšek, A. in Meško, G. (2011). The Slovenian National Bureau of Investigation – an attempt to respond to contemporary unconventional forms of criminality. V G. Meško, A. Sotlar in J. Winterdyk (ur.), *Policing in Central and Eastern Europe: Social control of unconventional deviance* (str. 243–257). Ljubljana: Faculty of Criminal Justice and Security.
- Kečanović, B., Klemenčič, G., Zidar Al-Mutairi, K. in Pavlin, P. (2006). *Policijsko pravo in pooblastila: Splošni del*. Ljubljana: GV založba.
- Kobolt, A. in Žorga, S. (2013). *Supervizija: Proces razvoja in učenja v poklicu*. Ljubljana: Pedagoška fakulteta.
- Kolenc, T. (2002). *Slovenska policija*. Ljubljana: Ministrstvo za notranje zadeve, Policija, Generalna policijska uprava.
- Lobnikar, B. in Pagon, M. (2004). The prevalence and the nature of police cynicism in Slovenia. V G. Meško, M. Pagon in B. Dobovšek (ur.), *Policing in Central and Eastern Europe: Dilemmas of contemporary criminal justice* (str. 103–111). Ljubljana: Faculty of Criminal Justice and Security.
- Lobnikar, B., Sotlar, A. in Meško, G. (2013). Razvoj policijske dejavnosti v Srednji in Vzhodni Evropi. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 64(1), 5–18.
- Lobnikar, B., Pagon, M., Umek, P., Sotlar, A., Bučar-Ručman, A., Tominc, B. in Butinar, J. (2005). *Raziskava o ocenah in stališčih prebivalcev obmejnih območij do dela policistov na bodoči schengenski meji – raziskovalno poročilo*. Ljubljana: Visoka policijsko-varnostna šola.
- Maver, D. (2009). Criminal investigation/criminalistics in Slovenia: Origins, development and trends. *Varstvoslovje*, 11(4), 493–519.
- Mekinc, J. (2004). Sprememba slovenskega Kodeksa policijske etike v luči integracije v EU. V B. Lobnikar (ur.), 5. *Slovenski dnevi varstvoslovja: Zbornik prispevkov* (str. 416–423). Ljubljana: Fakulteta za policijsko-varnostne vede.
- Meško, G. (2000). *Strah pred kriminaliteto, policijsko preventivno delo in javno mnenje o policiji: Raziskovalno poročilo*. Ljubljana: Visoka policijsko-varnostna šola.
- Meško, G. (2007). The obstacles on the path to police professionalism in Slovenia: A review of research. V G. Meško in B. Dobovšek (ur.), *Policing in emerging democracies – critical reflections* (str. 15–55). Ljubljana: Faculty of Criminal Justice and Security.
- Meško, G. in Klemenčič, G. (2007). Rebuilding legitimacy and police professionalism in an emerging democracy: The Slovenian experience. V T. R. Tyler (ur.), *Legitimacy and criminal justice* (str. 84–114). New York: Russell Sage Foundation.
- Meško, G., Eman, K. in Flander, B. (ur.) (2016). *Oblast, legitimnost in družbeno nadzorstvo*. Ljubljana: Fakulteta za varnostne vede.
- Meško, G., Fallshore, M., Rep, M. in Huisman, A. (2007). Police efforts in the reduction of fear of crime in local communities: Big expectations and questionable effects. *Sociologija. Mintis ir veiksmas*, 2(20), 70–91.
- Meško, G., Sotlar, A., Lobnikar, B., Jere, M. in Tominc, B. (2012). *Občutek ogroženosti in vloga policije pri zagotavljanju varnosti na lokalni ravni: CRP (V5-1038 A): Poročilo ciljnega raziskovalnega projekta*. Ljubljana: Fakulteta za varnostne vede.

- Ministrstvo za notranje zadeve, Policija. (n. d. a). *Prva generacija policistov zaključila študij na novem, višješolskem študijskem programu*. Pridobljeno na <https://www.policija.si/index.php/novinarsko-sredie/72347-na-novem-vijeolskem-tudijskem-programu-za-poklic-policista-je-diplomirala-prva-generacija>
- Ministrstvo za notranje zadeve, Policija. (n. d. b). *Raziskovalna dejavnost v policiji*. Pridobljeno na https://www.policija.si/images/stories/GPUPA/Raziskovalna_dejavnost_v_policiji.pdf
- Ministrstvo za notranje zadeve, Policija. (n. d. c). *Višja policijska šola*. Pridobljeno na <https://www.policija.si/index.php/sl/generalna-policijska-uprava/940>
- Ministrstvo za notranje zadeve, Policija. (10. 7. 2002). *Zaključek šolanja 32. generacije dijakov Srednje policijske šole*. Pridobljeno na <https://www.policija.si/index.php/novinarsko-sredie/5035-sporo336?tmpl=component>
- Ministrstvo za notranje zadeve, Policija. (2016). *Ocene in stališča prebivalcev o delu policije 2016: Poročilo*. Ljubljana: Ministrstvo za notranje zadeve, Policija. Pridobljeno na https://www.policija.si/images/stories/NovinarskoSredisce/SporocilaZaJavnost/2017/02_februar/06_jm_raziskava_o_delu_policije/POROCILO_Ocene_Prebivalcev_O_Delu_Policije_2016.pdf
- Modic, M., Lobnikar, B. in Dvojmoč, M. (2014). Policijska dejavnost v Sloveniji: Analiza procesov transformacije, pluralizacije in privatizacije. *Varstvoslovje*, 16(3), 217–241.
- Nacionalno informacijsko središče. (2004). *Poklicni standard*. Pridobljeno na <http://www.nrpslo.org/poklicni-standard.aspx/86100040>
- Nacionalno informacijsko središče. (2010). *Poklicni standard*. Pridobljeno na <http://www.nrpslo.org/poklicni-standard.aspx/58640870>
- Nacionalno informacijsko središče. (2011). *Nacionalna poklicna kvalifikacija*. Pridobljeno na <http://www.nrpslo.org>
- Nalla, M., Johnson, J. D. in Meško, G. (2009). Are police and security personnel warming up to each other? A comparison of officers' attitudes in developed, emerging, and transitional economies. *Policing: An International Journal of Police Strategies & Management*, 32(3), 508–525.
- Nalla, M. K., Rydberg, J. in Meško, G. (2011). Organizational factors, environmental climate, and job satisfaction among police in Slovenia. *European Journal of Criminology*, 8(2), 144–156.
- PA GPU. (2017). 50 let policijskega izobraževanja pod Šmarno goro. *Varnost*, 65(2), 27–29.
- Pagon, M. in Lobnikar, B. (2001). *V skupnost usmerjeno policijsko delo v mestu Ljubljana: Ugotavljanje potreb za ustanovitev mestne policije ali redefiniranje dela državne policije: Končno poročilo s popravki*. Ljubljana: Visoka policijsko-varnostna šola.
- Pagon, M. in Lobnikar, B. (2004). Police integrity in Slovenia. V C. B. Klockars, S. Kutnjak Ivković in M. R. Habersfeld (ur.), *The contours of police integrity* (str. 212–231). Thousand Oaks: Sage.
- Pečar, J. (1993). Policijski profesionalizem in specializacija. *Teorija in praksa*, 30(3–4), 311–324.
- Pečar, J. in Skalar, V. (1973). *Milicionarski odnos sa javnošću*. Beograd: Savezni sekretariat za unutrašnje poslove.

- Reisig, M. D., Tankebe, J. in Meško, G. (2012). Procedural justice, police legitimacy, and public cooperation with the police among young Slovene adults. *Varstvoslovje*, 14(2), 147–164.
- Resolucija o dolgoročnem razvojnem programu policije do leta 2025 – »Kakovostna policija za varno Slovenijo« (ReDRPPol). (2015). *Uradni list RS*, (75/15).
- Rudež, S. (2018). V zadnjem desetletju čedalje manj zaposlenih v slovenski policiji: Kadrovska problematika v obdobju od leta 2007 do 2017. *Varnost*, 66(1), 8–13.
- Skalar, V. (1976). *Izbor, usposabljanje in delovna uspešnost miličnikov kadetov*. Ljubljana: Inštitut za kriminologijo.
- Sotlar, A. in Meško, G. (2009). The relationship between the public and private security sectors in Slovenia: From coexistence towards partnership? *Varstvoslovje*, 11(2), 269–285.
- Šelih, A. in Meško, G. (2011). Slovenian criminology – an overview. V G. Meško, A. Sotlar in J. Winterdyk (ur.), *Policing in Central and Eastern Europe: Social control of unconventional deviance* (str. 13–33). Ljubljana: Faculty of Criminal Justice and Security.
- Šopar, S. (2011). *Etika in policijsko delo* (Diplomsko delo). Ljubljana: Fakulteta za varnostne vede.
- Šumi, R. (2008). *Kodeksi etike* (Seminarska naloga). Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Šumi, R. (2009). Aplikativna etika in družbena odgovornost policije. *Varnost*, 57(1), 23–25.
- Van der Vijver, K. in Moor, L. G. (2012). Metaphors and modern policing. *Journal of Police Studies*, 4(25), 15–29.
- Vodopivec, K. (1984). *Sistemska analiza kazenskega in predkazenskega postopka*. Ljubljana: Inštitut za kriminologijo.
- Zakon o notranjih zadevah (ZNZ). (1980). *Uradni list RS*, (28/80).
- Zakon o organiziranosti in delu v policiji (ZODPol). (2013, 2014, 2015, 2016, 2017). *Uradni list RS*, (15/13, 11/14, 86/15, 77/16, 77/17).
- Zakon o policiji (ZPol-UPB7). (2009, 2010, 2011, 2012). *Uradni list RS*, (66/09, 22/10, 26/11, 58/11, 40/12, 96/12).
- Združenje policijskih šefov. (2018). *O združenju*. Pridobljeno na <http://www.zpss.si/>
- Žaberl, M. (2000). Kodeks policijske etike danes in jutri. *Varstvoslovje*, 2(2), 187–191.

O avtorjih:

Dr. Branko Lobnikar, izredni profesor za varnostne vede na Fakulteti za varnostne vede Univerze v Mariboru. E-pošta: branko.lobnikar@fvv.uni-mb.si

Dr. Maja Modic, docentka za varnostne vede na Fakulteti za varnostne vede Univerze v Mariboru. E-pošta: maja.modic@fvv.uni-mb.si

Profesionalizacija penološke stroke v Sloveniji

VARSTVOSLOVJE,
letn. 20
št. 3
str. 309–330

Gorazd Meško, Rok Hacin

Namen prispevka:

V prispevku se osredotočamo na razvoj in profesionalizacijo penološke stroke in zaporskega osebja v Sloveniji. Predstavljene so glavne značilnosti posameznih obdobjih penološke profesije glede na kriterije profesionalizacije.

Metode:

Za namen prispevka smo opravili pregled razvoja penološke stroke, raziskav in sprememb zakonodaje, ki kažejo na različne usmeritve profesionalizacije dela v slovenskih zaporih in prevzgojnem domu.

Ugotovitve:

Proces profesionalizacije penološke stroke in zaporskega osebja v Sloveniji lahko razdelimo na tri obdobja. Za prvo obdobje, ki je trajalo do 1968, je bil značilen močan vojaški in miličniški vpliv, ki se je odražal v avtoritarnosti in rigidnih odnosih med zaporskimi delavci in obsojenci. V drugem obdobju, ki je trajalo do 1991, se usmeritev izvrševanja kazenskih sankcij prenese z varnostne komponente na tretnjo obsojencev. Zadnje obdobje profesionalizacije penološke stroke in zaporskega osebja se je začelo po osamosvojitvi Republike Slovenije 1991, ko se je pozornost slovenske penologije usmerila v skrb za varstvo pravic obsojencev in njihovo obravnavanje v skladu z evropskimi standardi.

Omejitve/uporabnost raziskave:

Omejen dostop do neobjavljenih strokovnih besedil, ki onemogoča poglobljeno predstavitev posameznega obdobja profesionalizacije penološke stroke in zaporskega osebja, predstavlja glavno omejitev študije. Zaradi prenehanja izdajanja Penološkega biltena na začetku devetdesetih so bili na voljo predvsem viri s področja raziskovalnega dela in letna poročila Uprave RS za izvrševanje kazenskih sankcij.

Praktična uporabnost:

Ugotovitve prispevka predstavljajo nekaj vidikov procesa profesionalizacije slovenske penološke stroke in zaporskega osebja ter poudarjajo prednosti in izzive v razvoju profesionalizacije, ki bi jih bilo treba upoštevati v nadaljnjem procesu profesionalizacije.

Izvirnost/pomembnost prispevka:

Prispevek predstavlja sistematični pregled profesionalizacije penološke stroke in zaporskega osebja v Sloveniji od sredine petdesetih let 20. stoletja do današnjih dni.

UDK: 343.83:331.542(497.4)

Ključne besede: zapor, zaporsko osebje, profesionalizacija, izobraževanje in usposabljanje, raziskave, Slovenija

Professionalization of the Penological Profession in Slovenia

Purpose:

The paper focuses on the study of professionalization of penological profession and the prison staff in Slovenia. The main characteristics of an individual period of the penological profession according to the criteria of professionalization are presented.

Design/Methods/Approach:

For the purposes of the paper, a review of the development of the penological profession, research and changes in the legislation that indicate various directions of professionalization of work in Slovenian prisons and correctional home was conducted.

Findings:

The process of professionalization of the penological profession and prison staff in Slovenia can be divided into three periods. The first period, which lasted until 1968, was characterized by a strong military and militant influence that was reflected in authoritarianism and rigid relations between prison workers and prisoners. In the second period, which lasted until 1991, the focus on enforcement of criminal sanctions, shifted from security to treatment of prisoners. The last period of the professionalization of penological profession and prison staff began after the independence of the Republic of Slovenia in 1991, when the focus of Slovenian penology was directed towards the protection of rights of prisoners and their treatment in accordance with existing European standards.

Research Limitations/Implications:

An in-depth presentation of each period of the professionalization of penological profession and prison staff was not possible due to the limited access to unpublished relevant literature. This presents the main limitation of the study. Due to the cessation of the publication of the Penological bulletin in the early 1990s, studies and annual reports of the Prison administration, present the main available sources.

Practical Implications:

The findings of the paper show certain aspects of the process of professionalization of Slovenian penological profession and prison staff and highlight the strengths and challenges in the process of professionalization, which should be taken into account in the further process of professionalization.

Originality/Value:

The paper presents a systematic review of the professionalization of penological profession and prison staff in Slovenia from the mid-1950s to the present.

UDC: 343.83:331.542(497.4)

Keywords: prisons, prison staff, professionalization, education and training, research, Slovenia

1 UVOD

Zaporski delavci se pri opravljanju svojega dela soočajo s konfliktnimi cilji – kaznovanje obsojencev in varovanje družbe pred obsojenci ter tretma obsojencev in priprava obsojencev na »normalno« življenje po odpustu iz zapora (Foucault, 1977; Griffin, 2002; Hemmens in Stohr, 2000; Sykes, 1958). Ta konflikt narekuje uporabo uravnoteženega pristopa zagotavljanja varnosti v zaporu in rehabilitacije obsojencev, ki pa nemalokrat povzroča konflikt vlog pri zaporskih delavcih, ki ima lahko za posledico neprofesionalno delo. Delo z obsojenci je zahtevno in visoko specializirano, kar zahteva uporabo specifičnih znanj, veščin, metod, tehnik in pristopov. Carr-Saunders (1933) trdi, da je profesionalizacija neizbežna, če tehnike oziroma metode dela zahtevajo specializacijo posameznika (specializirana znanja, ki jih mora posameznik pridobiti za opravljanje specifičnih nalog). Profesionalci so sposobni večje samostojnosti pri opravljanju delovnih nalog ter imajo hkrati večji nadzor nad vstopom drugih (novih članov in zunanjih akterjev) v profesijo, zato je nujno oblikovanje standardov profesionalizma v profesiji (Caplow, 1954). Volmer in Miles (1966) sta oblikovala pet značilnosti profesije: (a) sistematični teoretični temelji, ki določajo profesijo in jih morajo imeti vsi pripadniki določene profesije, (b) avtoriteta oziroma ekspertno znanje, (c) nadzor nad usposabljanjem, (č) etični kodeks (formalni in neformalni) in (d) kultura skupinskih vrednosti, norm in simbolov. Nadalje je Hall (1976) opredelil dve skupini dejavnikov, ki vplivajo na profesionalni status skupine. Te dejavnike je delil na strukturne in vedenjske. Med strukturne dejavnike sodijo zaposlitev za polni delovni čas, na znanju temelječe usposabljanje, ki povečuje status delovnega mesta, vzpostavitev profesionalne organizacije in oblikovanje etičnega kodeksa. Med vedenjske dejavnike pa prišteva status profesionalne organizacije, kot forum za izmenjavo stališč, ki deluje v interesu javnosti in je avtonomna v svoji dejavnosti (Ekstedt in Griffiths, 1988; Hall, 1976).

Profesionalizacija dela v zaporskem okolju (predvsem paznikov¹) je bila v večini zahodnih držav odgovor na krizo zaporskega sistema, ki se je odražala v korupciji zaporskega osebja in nehumani obravnavi obsojencev (Jurik in Musheno, 1986; Stansfield, 2001). Namen profesionalizacije dela v zaporskem okolju ni le izboljšanje metod dela, zmanjšanje korupcije zaposlenih in izboljšanje odnosa do obsojencev, temveč tudi izboljšanje ugleda institucije v družbi (Bruhn, Nylander in Johnsen, 2014). Zaporski sistemi (penološke prakse izvrševanja kazenskih sankcij) so dosegli določeno stopnjo profesionalizacije, saj so zbrali zadostno količino znanja, veščin in tehnik, ki jim dajejo status profesije in edinstvenosti (Frank, 1966).

Kljub temu, da je bil prvi zapor² na slovenskih tleh ustanovljen že leta 1754 v Ljubljani, se je profesionalizacija penološke stroke začela šele v petdesetih letih 20. stoletja (Brinc, 2007). Proces profesionalizacije zaporskega osebja v Sloveniji

1 V Republiki Sloveniji se od sprejema Zakona o spremembah in dopolnitvah Zakona o izvrševanju kazenskih sankcij (ZIKS-1C, 2008) pazniki imenujejo pravosodni policisti. Preimenovanje paznikov v pravosodne policiste s seboj nosi tudi simboliko poklicne skupine. V prispevku bomo uporabljali izraz pazniki.

2 V Republiki Sloveniji se zaporji uradno imenujejo zavodi za prestajanje kazni zapora (Uprava Republike Slovenije za izvrševanje kazenskih sankcij [URSIKS], 2017). V prispevku bomo uporabljali izraz zapor.

lahko razdelimo na tri obdobja. Za prvo obdobje, ki je trajalo do leta 1968, ko so bila pooblastila za izvrševanje kazenskih sankcij prenesena z Ministrstva za notranje zadeve na Ministrstvo za pravosodje, je bil značilen močan vojaški in miličniški vpliv, ki se je odražal v avtoritarnosti in rigidnih odnosih med zaporskimi delavci in obsojenci. V drugem obdobju, ki je trajalo od 1968 do 1991, se usmeritev izvrševanja kazenskih sankcij prenese z varnostne komponente na tretma obsojencev. To obdobje sta zaznamovala dva pomembna dogodka. Leta 1971 so bile pristojnosti nad izvrševanjem kazenskih sankcij prenesene z zvezne na republiško raven, kar je vplivalo na razvoj samostojne slovenske zakonodaje o izvrševanju kazenskih sankcij (leta 1973 je bil sprejet republiški Zakon o izvrševanju kazenskih sankcij), oddaljitev slovenske penologije od jugoslovanske penologije in njeno približevanje penologijam demokratičnih evropskih držav. Hkrati je bila v sedemdesetih letih 20. stoletja ustanovljena prva penološka šola v Sloveniji, ki je temeljila na etičnem in strokovnem usposabljanju bodočih zaporskih delavcev s področij varovanja, vzdrževanja reda in discipline v zaporih ter vzgojnega dela z obsojenci. Zadnje obdobje profesionalizacije penološke stroke in zaporskega osebja se je začelo po osamosvojitvi Republike Slovenije. Brinc (2007) je zapisal, da se je pravi razvoj slovenske penologije začel po letu 1991, ko se je pozornost slovenske penologije usmerila v skrb za varstvo pravic obsojencev in njihovo obravnavanje z obstoječimi evropskimi standardi. Za to obdobje so značilni naraščanje števila obsojencev, prezasedenost zaporov, pojav novih oblik kaznivih dejanj (predvsem s področja gospodarske kriminalitete in trgovanja s prepovedanimi drogami) in naraščanje števila obsojencev, odvisnih od prepovedanih drog (v preteklosti so se zaporski delavci ukvarjali primarno z obravnavo odvisnosti od alkohola), ki so zahtevali dodatno usposabljanje zaporskih delavcev (Aebi, Burkhardt, Hacin in Tiago, 2016; Gartner, 1984; Hacin, 2015; Meško, Fields in Smole, 2011).

Profesionalizacija slovenskega zaporskega osebja in penološke stroke je predvsem v začetnih obdobjih temeljila na priporočilih raziskovalcev in strokovnjakov. Po letu 1991 se usposabljanje zaporskega osebja prilagaja razmeram v zaporskem sistemu v mladi demokratični državi, v kateri se je usposabljanje družbenih nadzorovalcev začelo izvajati po zgledu zahodnoevropskih držav. V prispevku predstavljamo razvoj profesionalizacije slovenske penološke stroke in zaporskih delavcev. V prvem delu predstavljamo zgodovino penološkega raziskovanja v Sloveniji, katerega ugotovitve in priporočila za prakso so prispevala k profesionalizaciji stroke. Iz raziskovanja je možno tudi sklepati na prevladujoče trende izvrševanja kazenskih sankcij v posameznih obdobjih in interese raziskovalcev za penološko raziskovanje. Nadalje predstavljamo slovenski zaporski sistem v sedanjem času ter posebnosti dela v zaporskem sistemu, v katerem se dopolnjujeta varnostna in tretmajaska komponenta. V drugem delu prispevka predstavljamo posebnosti usposabljanja specializiranih delavcev in paznikov v slovenskih zaporih. V zaključku prispevka predstavljamo aktualne dileme in izzive zaporskega sistema, ki vplivajo na profesionalizacijo penološke stroke v Sloveniji.

2 ZGODOVINA PENOLOŠKEGA RAZISKOVANJA IN IZOBRAŽEVANJA V SLOVENIJI

V zadnjih šestdesetih letih je bilo v Sloveniji izvedenih več kot 80 študij s področja penologije, ki so se osredotočale na najrazličnejša področja. V tabeli 1 predstavljamo tematski in kronološki pregled opravljenih študij.

Ponovno vključevanje obsojencev v družbo		
Odpust obsojencev iz kazenskih poboljševalnih domov	1958	Bizaj
Organizacija prehodnih domov za odpuščene osebe	1966	Kobal, Uderman, Vodopivec
Problem zaposlovanja oseb, ki so odpuščene iz KZP in VPD	1970	Gazvoda
Organizacija, metode dela in uspešnost pomoči odpuščenim obsojenim osebam	1976	Brinc
Stališča oseb na prestajanju kazni zapora do različnih življenjskih težav po odpustu na prostost in njihova pričakovanja	1984	Brinc
Vsebina in metode dela centrov za socialno delo kot izvajalcev in usklajevalcev različnih oblik postpenalne pomoči obsojenim osebam	1984	Dolenc
Vloga in naloge občinskih in območnih družbenopolitičnih koordinacij pri pokazenski obravnavi obsojencev	1986	Gartner
Nekaj značilnejših ugotovitev katanamnističnega spremljanja obsojencev v letih 1980, 1981, 1982 iz Zapora v Celju	1988	Jazbinšek
Klasificiranje zaprtih oseb		
Selekcija obsojenk za odprti kazenski poboljševalni dom na Igu	1959	Klanjšek
Grupiranje obsojencev	1963	Vodopivec, Čerin, Skalar
Organizacija lokalnih zaporov in režim prestajanja kazni	1965	Vodopivec, Kobal, Šelih, Uderman
Vloga in naloge svobodnejšega režima prestajanja zaporne kazni	1966	Audić
Klasifikacija obsojencev in napovedovanje prihodnje družbene nevarnosti; Prestajanje kazni zapora v odprtih in polodprtih kazenskih poboljševalnih zavodih SR Slovenije	1982	Brinc
Razporejanje obsojencev na prestajanje kazni zapora	1985	Brinc
Problemi vodenja in medčloveške komunikacije v KPZ	1985	Gartner
Povratništvo in napovedovanje povratništva		
Problemi povrata	1962	Vodopivec et al.
Kriminalna prognoza	1964	Skaberne
Povratništvo v Sloveniji	1981	Vodopivec
Penološki vidiki povratništva obsojencev v Republiki Sloveniji	1991	Brinc
Možnosti omejevanja nevarnega povratništva s policijskim in socialnovarstvenim (preventivnim) nadzorom	1993	Brinc
Kriminalna prognoza – iluzija ali resničnost?	2003	Brinc

Tabela 1:
Tematski in kronološki pregled penološkega raziskovanja v Sloveniji

Tabela 1:
Nadaljevanje

Življenje, kriminalna kariera in smrt večkratnega povratnika Marjana M. (priredba diplomskega dela)	1994	Maver
Družinske vezi na zatožni klopi? O kriminalnem življenjskem stilu in o moči in nemoči obravnavanja kriminalnih prestopnikov	1997	Meško
Oblike pomoči mladoletnim prestopnikom		
Oddaja mladoletnikov v tujo družino ali v zavod	1963	Skaberne, Kobal, Kramar, Novak, Skalar
Analiza o izvajanju ukrepa strožjega nadzorstva skrbstvenega organa: I. del	1966	Skaberne, Skalar, Uderman, Vodopivec
Mladoletnikovo vrednotenje kazenskega postopka in izvrševanje kazenskih sankcij	1972	Šelih, Brejc, Uderman
Rehabilitacija mladoletnikov v Ljubljani (orig. Rehabilitation of juveniles in Ljubljana)	1972	Šelih, Vodopivec, Brejc, Uderman
Nekateri specifični učinki permissivnega in tradicionalnega tretmana vedenjsko motene in delinkventne mladine	1974	Skalar
Upravičenost enotnega obravnavanja mladoletnih in mlajših polnoletnih obsojencev v KPD za mladoletnike in Zaporih Celje	1988	Novak
Spreminjanje metod dela z obsojenci in mladoletnimi prestopniki		
Zdravljenje alkoholizma in narkomanije v kazenskih poboljševalnih zavodih SR Slovenije	1984	Gartner
Vpliv prestajanja kazni na proces spreminjanja osebnosti	1984	Skalar
O nadzoru v kazenskih poboljševalnih zavodih kot totalnih institucijah	1985	Petrovec
Problematika penološkega obravnavanja mladoletnih in mlajših polnoletnih obsojencev v SR Sloveniji	1986	Brinc
Kako organizirati obravnavanje alkoholizma in narkomanije v KPZ – dileme in predlogi	1986	Matjan
Nekaj o terapevtski skupnosti in analiza skupnosti po naših zavodih	1988	Zupančič
Uporabnost realitetne terapije v zavodski situaciji	1990	Zupančič
Evropska zaporska pravila in tretmanska ideologija	1992	Gartner
O vlogi strokovnega osebja v kaznovalnih ustanovah	1992	Vodopivec
O tretmajski ideji	1992	Petrovec
Nekatera temeljna načela izvrševanja kazenskih sankcij	1997	Petrovec
Nova država – nova kaznovalna ideologija in praksa?	1998	Petrovec
Ideja in realnost socioterapevtske usmeritve	1999	Petrovec
Delo, vključevanje in usposabljanje obsojencev v ZPKZ Dob	2017	Remic, Udovč, Prevolshek, Hacin
Izvrševanje kazenskih sankcij in alternativne kazenske sankcije		
Kratkotrajne prostostne kazni	1971	Pavčnik
Nekatere značilnosti izvrševanja kazni odvzema prostosti v Franciji in Jugoslaviji	1979	Brinc
Nekaj misli o težavah slovenske penologije	1984	Petrovec

Tabela 1:
Nadaljevanje

Izvrševanje kratkotrajnih kazni zapora v SR Sloveniji	1988	Brinc
Alternativne zaporne kazni	1993	Petrovec
Alternativno kaznovanje v slovenski zakonodaji in praksi	1999	Petrovec
Omejitev prostosti mladoletnim prestopnikom (orig. Deprivation of liberty of juvenile offenders)	2011	Filipčič, Prelić
Izvajanje dela v korist skupnosti – kvalitativna študija v ljubljanski regiji	2016	Meško, Hacin, Žiberna, Mihelj Plesničar
Socialna klima		
Družbeno vzdušje v zavodih za prestajanje kazni zapora in v prevzgojnem domu Radeče	1980–2018	Brinc, Petrovec, Brglez, Pagon, Rus, Kranjc, Čepič, Đurin, Ambrož, Plesničar, Cvikel
Organizacija dela in izobraževanje obsojencev		
Prevzgojni namen dela obsojenih oseb – koreferat	1983	Kavšek
Usposabljanje za delo V KPZ in PD – koreferat	1983	Smerdelj
Šolanje obsojenih mlajših polnoletnikov in mladoletnikov v KPD Celje za obdobje 1981–1985	1986	Kos
Razmišljanja v zvezi z izobraževanjem obsojencev v KPD Dob pri Mirni	1986	Zakšek
Profesionalna orientacija mladoletnih in mlajših polnoletnih obsojencev v KPD za mladoletnike v Zaporih Celje	1988	Križnik
Delo obsojencev: individualni in institucionalni faktorji produktivnosti dela obsojencev v kazenskih poboljševalnih zavodih SR Slovenije	1989	Brinc
Problemi pripornikov		
Nekaj splošnih vprašanj v zvezi z izrekanjem in izvrševanjem pripora (Uvodne besede)	1986	Brinc
Uporaba in trajanje pripora ter razmere, v katerih se izvršuje pripor v Sloveniji	1986	Carli
Socialne, psihološke, zdravstvene in druge posledice pripora za pripornika in njegovo družino ter možnosti za njihovo reševanje	1986	Gartner
Samomori, poskusi samomorov in samopoškodbe pripornikov ter reševanje kriznih situacij	1986	Gazvoda
Ravnanje s priporniki po določbah zakona o kazenskem postopku in pravilnika o izvrševanju pripora ter nadzorstvo nad priporniki	1986	Zakonjšek
Stanje, problematika in usmeritve na področju odrejanja in izvrševanja pripora v SR Sloveniji	1988	Orek
Varstvo pravic obsojencev		
Ekspерimenti (zlasti medicinski) na zapornikih	1982	Kristan
Protestni pojavi v zaporih	1983	Čelik
Socialna varnost oseb na prestajanju zaporne kazni in po njej in socialna varnost njihovih družin	1984	Kavar Vidmar
Nekaj pripomb k zakonu o izvrševanju kazenskih sankcij – de lege ferenda	1986	Petrovec

Tabela 1:
Nadaljevanje

Varovanje pravic obsojencev med prestajanjem kazni zapora	1987	Carli
Pravice zapornikov in njihovo varstvo v Republiki Sloveniji	1990	Brinc
Samomorilnost obsojencev		
Krizna stanja in krizne intervencije	1988	Križnik
Samomori, poskusi samomorov in samopoškodbe v KPD Dob v obdobju od 1. 1. 1977 do 31. 12. 1986 – I. in II. Del	1989-1990	Maver
Razmere v zaporih		
Slovenski zapori – nekateri aktualni problemi in možnosti rešitev	1993	Podržaj
Kratek pregled penologije in kaznovalne prakse v Sloveniji: Nespremenjene kapacitete, novi standardi in prezasedenost (orig. A concise overview of penology and penal practice in Slovenia: The unchanged capacity, new standards, and prison overcrowding)	2011	Meško, Fields, Smole
Primerjalna perspektiva trendov zaporne kazni v Sloveniji in Evropi v obdobju 2005–2014 (orig. A comparative perspective of imprisonment trends in Slovenia and Europe from 2005 to 2014)	2016	Aebi, Burkhardt, Hacin, Tiago
Zaporsko osebje		
Izobraževanje pazniškega osebja	1970	Čerin
Struktura delavcev KPZ in PD glede na stopnjo izobrazbe	1986	Šalej
Nekatera razmišljanja o možnih in potrebnih poteh razvoja službe pooblaščenih uradnih oseb	1992	Peteh
Predstavitev dela Balintove skupine v Prezgojnem domu Radeče	1994	Zupan, Horvatič
Samooocenjevanje profesionalnih kapacitet, kompetenc in vrednost pravosodnih policistov v slovenskih zaporih (orig. Self-assessment of professional capacity, competence and values of prison officers in Slovenian prisons)	2004	Meško, Valentinčič, Umek
Zapor: družba znotraj družbe – pogled obsojencev na odnose in življenje v zaporu	2006	Meško, Frangež, Rep, Sečnik
Usposabljanje pravosodnih policistov v Sloveniji (orig. Prison officers' training in Slovenia)	2016	Hacin
Strokovna usposobljenost in osebnostne značilnosti strokovnih delavcev v slovenskih zaporih	2018	Prevolšek, Lipec, Hacin
Legitimnost izvrševanja kazenskih sankcij		
Postopkovna pravičnost, legitimnost in neprimerno vedenje obsojencev (orig. Procedural justice, legitimacy, and prisoner misconduct)	2009	Reisig, Meško
Samozaznava legitimnosti pravosodnih policistov: povezave z osebnimi in organizacijskimi dejavniki v zaporskem okolju v Sloveniji	2016	Meško, Tičar, Hacin, Hojs
Raziskovanje razlik med samozaznavo legitimnosti pravosodnih policistov in specializiranih delavcev v slovenskih zaporih (orig. Differences in perception of self-legitimacy between prison officers and specialized workers in Slovenian prisons)	2017	Hacin, Meško

Tabela 1:
Nadaljevanje

Samozaznava legitimnosti, pripadnost organizaciji in pravično ravnanje z obsojenci: Empirična raziskava pravosodnih policistov v Sloveniji (orig. Self-legitimacy, organisational commitment and commitment to fair treatment of prisoners: An empirical study of prison officers in Slovenia)	2017	Meško, Hacin, Tankebe, Fields
Zaznava legitimnosti zaporskega osebja pri obsojencih: Kvalitativna študija v slovenskih zaporih (orig. Prisoners' perception of legitimacy of the prison staff: A qualitative study in Slovene prisons)	2018	Hacin, Meško
Samozaznava legitimnosti zaporskega osebja v Sloveniji (orig. The self-legitimacy of prison staff in Slovenia)	2018	Hacin, Fields, Meško
Zaznave legitimnosti zaporskega osebja pri obsojencih v Sloveniji (orig. Prisoners' perceptions of legitimacy of prison staff in Slovenia)	2018	Hacin

(vir: Aebi et al., 2016; Hacin, 2015, 2016, 2018b; Hacin in Meško, 2017, v tisku; Hacin, Fields in Meško, v tisku; Meško, Hacin, Tankebe in Fields, 2017; Meško, Hacin, Žiberna in Mihelj Plesničar, 2016; Meško, Tičar, Hacin in Hojs, 2016; Prevolshek, Lipec in Hacin, 2018; Remic, Udovč, Prevolshek in Hacin, 2017; Sket, 1996; 2002)

Večino penološkega raziskovanja v Sloveniji, ki je imela vpliv na profesionalizacijo penološke stroke, so v prvem obdobju (od petdesetih let 20. stoletja do leta 1991) izvajali raziskovalci z Inštituta za kriminologijo pri Pravni fakulteti v Ljubljani (ustanovljen leta 1954). Raziskovanje je v tem obdobju obsegalo področja ponovnega vključevanja obsojencev v družbo, klasificiranja zaprtih oseb, spreminjanja metod dela z obsojenci in mladoletnimi prestopniki, možnosti alternativnih načinov izvrševanja kazenskih sankcij, socialne klime, organizacije dela in izobraževanja obsojencev, problemov pripornikov, samomorilnosti obsojencev, varstva pravic obsojencev, samomorilnosti obsojencev, razmer v zaporih, raziskovanje institucionalnih programov, povratništva in napovedovanja povratništva (Hacin, 2015).

Skalar (1968) je prvi opozoril na potrebo po spreminjanju metod dela z obsojenci, ki bi zahtevala profesionalizacijo zaporskega osebja, v skladu s terapevtsko usmeritvijo izvrševanja kazenskih sankcij. Opozoril je na pomanjkanje specializiranih delavcev ter neuradnega in »normalnega« komunikiranja med obsojenci in osebjem. Čerin (1970) je opozoril, da pazniška služba pod vplivom metod dela organov za notranje zadeve ni opustila retributivnega in zastraševalnega koncepta kaznovanja. Ugotovil je, da pazniška služba zahteva vedno več strokovnega znanja, saj poleg varnostnih nalog opravlja tudi vzgojne naloge – pazniška služba naj postane tretmajska služba. Nekaj let kasneje je bila ustanovljena prva penološka šola v Sloveniji, kjer so se bodoči pazniki izobraževali s splošnih področij programov srednjih šol in specialnih programov, ki so obsegali predmete, kot so kazensko pravo, penologija, pedagogika, penološka andragogika, psihologija, osnove psihiatrije, osnove kriminalistike, predpisi o izvrševanju kazenskih sankcij itd. (Republiški sekretariat za pravosodje, organizacijo uprave in proračun, 1973). Usmerjenost penološke stroke v razvoj tretmanske ureditve v slovenskih zaporih in zavodih je bil viden tudi v izvedbi eksperimenta v ženskem zaporu na Igu leta 1975 (Petrovec, 2015), ki je poudaril možnost permissivne obravnave obsojenk, ki bi zahtevala nadaljnjo profesionalizacijo osebja. Razvoj in profesionalizacija penološkega kadra se je nadaljevala, saj je leta 1976 Slovensko penološko društvo sprejelo prvi kodeks penološke etike, ki je opredeljeval etične

norme penoloških delavcev. Pozitiven vpliv profesionalizacije penološkega poklica (predvsem pazniške službe in zaposlitev večjega števila strokovnih delavcev) je bil viden v prizadevanju zaporskih delavcev pri vzpostavljanju ustrezne komunikacije z obsojenci in pri odstranjevanju ovir, ki jo otežujejo, kar kaže na odmik od kaznovalne naravnosti in približevanju tretmajski usmeritvi zaporskega osebja (Brinc, 1984; Mlinarič, 1985). Sprejemanje rehabilitacije obsojencev, kot glavnega cilja penološkega poklica pri zaporskih delavcih, so potrdile tudi meritve socialne klime v slovenskih zaporih (Brinc, 2011). Kljub delovanju penološke šole v sedemdesetih in deloma tudi v osemdesetih letih 20. stoletja je Šalej (1986) ugotovil, da je imelo le 55 % zaporskih delavcev v slovenskih zaporih in prevzgojnem domu ustrezno izobrazbo. Zato sklepamo, da so približno polovico zaporskega osebja predstavljali zaporski delavci, ki so se zaposlili v zaporih pred ustanovitvijo penološke šole. Opozoril je tudi na pomembnost usposobljenosti zaporskega osebja za vzpostavljanje »normalnih« odnosov z obsojenci, saj kaznovalna naravnost ni potrebna, ker odvzem prostosti in prestajanje zaporne kazni predstavljata obsojencem dovolj velik stres oziroma kazen.

Osamosvojitve Slovenije leta 1991 ni vodila le v demokratizacijo političnega sistema, temveč tudi zaporskega sistema in večjega varstva pravic obsojencev. Članstvo Slovenije v Združenih narodih, Svetu Evrope in Evropski uniji (Meško et al., 2011) je vplivalo na oblikovanje novega Zakona o izvrševanju kazenskih sankcij (ZIKS-1, 2000). Hkrati so implementirane smernice in protokoli mednarodnih organizacij vplivale na oblikovanje slovenske politike na področju izvrševanja kazenskih sankcij in penološko raziskovanje. V tem obdobju je imela pri penološkem raziskovanju v Sloveniji poleg Inštituta za kriminologijo pri Pravni fakulteti v Ljubljani pomembno vlogo tudi Fakulteta za varnostne vede Univerze v Mariboru. Raziskovalci so v študijah preučevali razmere za bivanje zaprtih oseb v zaporih, socialno klimo, institucionalne programe (predvsem pojavnost novih kaznovalno usmerjenih idej v slovenskem sistemu izvrševanja kazenskih sankcij), napovedovanje prestopništva in primernosti merskih instrumentov za merjenje nevarnosti povratništva obsojencev, specifičnost dela in probleme zaporskega osebja, alternativne vzgojne ukrepe in kazenske sankcije, legitimnost v zaporu in zakonodajne probleme pogojnega odpusta obsojencev (Hacin, 2015). V času samostojne Slovenije se nadaljuje predavanje tematik, povezanih s penologijo, študentom na Pedagoški fakulteti Univerze v Ljubljani, Pravni fakulteti Univerze v Ljubljani, Fakulteti za socialno delo Univerze v Ljubljani in Fakulteti za varnostne vede Univerze v Mariboru.

Po letu 1991 je potekala nadaljnja profesionalizacija penološke stroke, ki je temeljila predvsem na povečanem varstvu pravic obsojencev in dajanju prednosti varnostni komponenti pred tretmajem. Ukinitve srednje penološke šole v osemdesetih letih 20. stoletja je vplivala na povečanje teženj organiziranosti zaporskega osebja po klasičnem policijskem modelu (pomanjkanje tretmajske naravnosti) (Gartner, 1992), kar pojmujemo kot korak nazaj v profesionalizaciji zaporskega osebja, saj je penološka stroka izgubila svojo srednjo šolo. Peteh (1992) tudi ugotavlja, da je zaradi pomanjkanja ustrezne poklicne identifikacije zaporskih delavcev te približala poklicni kulturi policistov (izguba profesionalnosti stroke,

ki se odraža v njihovi edinstvenosti). Petrovec (1992, 1998) je videl razloge za obstoj razlik med ideološko obravnavo obsojencev in izvajanjem v praksi v emocionalnosti zaporskih delavcev, ki onemogoča horizontalno komunikacijo z obsojenci, in njihovi izčrpanosti kot posledici boja (konflikta) z nosilci družbene moči. Mlinarič (1994) in Petrovec (1997) sta opozorila na vprašljivo ustreznost slovenskih zaporov za izvajanje tretmaja obsojencev, hkrati pa sta pozvala k dopolnitvi obstoječega modela izvrševanja kazenskih sankcij. Kasnejša študija o strokovnih kompetencah paznikov je pokazala, da večino dela paznikov obsegajo klasične nadzorstvene dejavnosti delavcev v totalnih institucijah. Pazniki so bili prepričani, da imajo pri svojem delu terapevtski vpliv s pogovori z obsojenci in pomembno sodelujejo v tretmaju. Hkrati so izrazili potrebo po dodatnih usposabljanjih na področjih komunikacije in reševanja konfliktov, ki bi jim pomagala pri delu z obsojenci (Meško, Valentinčič in Umek, 2004). Ugotovitve študij s področja alternativnega kaznovanja so izpostavile nove oblike alternativnih kazni in opozorile na neuspešno implementacijo izrekanja alternativnih sankcij (Meško et al., 2016; Petrovec, 1999). Sklepamo, da je opozarjanje raziskovalcev in stroke na pomanjkljivosti alternativnega kaznovanja v Sloveniji, pripeljala do ustanovitve probacijske službe v letu 2017 (Zakon o probaciji [ZPro], 2017). Slovenija je zadnja država v Evropi, ki je ustanovila probacijsko službo, čeprav so to funkcijo delno opravljali penološki delavci, centri za socialno delo in zavodi za zaposlovanje. Ustanovitev probacijske službe predstavlja korak naprej v specializaciji in profesionalizaciji penološke stroke ter harmonizaciji in poenotenju nadzorstvenih dejavnosti z drugimi evropskimi državami. V nadaljevanju predstavljamo strukturo slovenskega zaporskega sistema.

3 SLOVENSKI ZAPORSKI SISTEM

Leta 1995 je bila z združitvijo osmih samostojnih enot v organ v sestavi Ministrstva za pravosodje Republike Slovenije ustanovljena Uprava Republike Slovenije za izvrševanje kazenskih sankcij (v nadaljevanju URSIKS), ki jo vodi generalni direktor (Meško et al., 2011). URSIKS je samostojen organ znotraj Ministrstva za pravosodje Republike Slovenije, ki je pristojen za: (a) izvrševanje zapornih kazni in pripora, (b) organizacijo in vodenje zaporov in prevzgojnega doma, (c) zagotavljanje finančne, materialne, tehnične in druge vrste podpore za učinkovito delovanje slovenskih zaporov in prevzgojnega doma, (č) izobraževanje zaporskega osebja in (d) zagotavljanje pravic ter uveljavljanje dolžnosti obsojencev (URSIKS, 2017).

Slovenski zaporski sistem sestavlja šest zaporov, ki imajo svoje izpostave na 13 lokacijah ter Prevzgojni dom v Radečah. Zapori so organizirani v centralne zapore (Celje, Dob in Ig), regionalne zapore (Ljubljana, Koper, Maribor), dislocirane enote (Ig, Murska Sobota, Nova Gorica, Novo mesto, Puščava, Rogoza in Slovenska vas), priporne oddelke (Celje, Ig, Koper, Ljubljana, Maribor, Murska Sobota, Nova Gorica in Novo mesto) in prevzgojni dom (Radeče) (Aebi et al., 2016; URSIKS, 2017). Organizacijska shema je podobna v vseh slovenskih zaporih in sestoji iz sektorja za tretma, ki ga sestavljajo oddelek za vzgojo, oddelek za varnost in oddelek za delo, ter sektorja za pravne in ekonomske zadeve. Kljub podobnosti

organizacijske sheme v slovenskih zaporih je ta odvisna od velikosti zapora in posebnosti glede kategorije zaprtih oseb (Ministrstvo za pravosodje, 2018). Zaprte osebe v Sloveniji (obsojenci, priporniki, uklonilno zaprti,³ posamezniki obsojeni na nadomestni zapor in mladoletniki) so razvrščene v različne tipe zaporov oziroma prevzgojni dom glede na naslednje kriterije (Meško, Fields in Hacin, 2015):

- spol (moški in ženske prestajajo zaporne kazni v ločenih zaporih; v nekaterih primerih so ločeni znotraj institucije);⁴
- narava kazni (ločevanje pripornikov in obsojencev);
- dolžina kazni (zapori za prestajanje daljših oziroma krajših kazni);⁵
- starost zaprte osebe (ločevanje mladoletnikov in obsojencev; v nekaterih primerih so ločeni znotraj institucije);⁶ in
- varnostna ocena (razvrstitev zaprte osebe v odprti, polodprti ali zaprti oddelek).

Profesionalizacija penološke stroke je vidna v oblikovanju kriterijev za delitev zaprtih oseb v posamezni režim prestajanja zaporne kazni (odprti, polodprti in zaprti režim prestajanja zaporne kazni), kljub temu pa Slovenija še nima ločenih ustanov za povratnike in posameznike, ki zaporno kazen prestajajo prvič. Ločevanje obsojencev glede na vrsto kaznivega dejanja se ne izvaja (Meško et al., 2011; URSIKS, 2017).

V slovenskih zaporih se izvajajo programi, ki so namenjeni resocializaciji obsojencev in izboljšanju kakovosti življenja obsojencev med prestajanjem zaporne kazni. Obsojencem je omogočeno delo v javnih gospodarskih zavodih in znotraj zapora (hišna dela, ki zajemajo delo v kuhinji, pralnici, vzdrževanje objektov itd.). Obsojenci, ki prestajajo zaporne kazni v svobodnejšem režimu, imajo možnost opravljanja dela zunaj zapora. Obsojencem je omogočeno izobraževanje v skladu z zmogljivostjo posameznega zapora (nekatero osnovne vrste izobraževanja se izvajajo znotraj posameznih zaporov, obsojenci pa se imajo pravico udeleževati izobraževanj zunaj zapora). Nadalje zaporski delavci v sodelovanju z lokalnimi skupnostmi za obsojence organizirajo številne prostčasne dejavnosti tako znotraj kot tudi zunaj zaporov (Meško et al., 2015; URSIKS, 2017).

3 Do leta 2014, ko je Ustavno sodišče Republike Slovenije razsodilo o odpravi uklonilnega zapora, so posamezniki, ki jim je bila izrečena sankcija uklonilnega zapora, prestajali kazen v enem izmed slovenskih zaporov (Ustavno sodišče Republike Slovenije, 2014). Uklonilni zapor je vrsto let predstavljal vir povečanega obsega zaporskih delavcev.

4 Obsojenke prestajajo kazen v enem izmed oddelkov zapora na Igu. Mladoletne obsojenke, ki prestajajo kazen v Prevzgojnem domu Radeče, so znotraj prevzgojnega doma ločene od mladoletnih obsojencev (Meško et al., 2015).

5 Zaporne kazni glede na lokacijo izvrševanja razvrščamo v tri skupine: (a) posamezniki z zapornimi kaznimi, krajšimi od 6 mesecev, prestajajo kazni v enem izmed dislociranih oddelkov regionalnih zaporov (Murska Sobota, Nova Gorica in Novo mesto), (b) posamezniki z zapornimi kaznimi, daljšimi od 6 mesecev in krajšimi od 18 mesecev, prestajajo kazni v enem izmed regionalnih zaporov (Koper, Ljubljana in Maribor) oziroma pripadajočih odprtih oddelkih (Ig in Rogoza) in (c) posamezniki z zapornimi kaznimi, daljšimi od 18 mesecev, prestajajo kazni v enem izmed centralnih zaporov (Celje, Dob in Ig) oziroma pripadajočih odprtih in polodprtih oddelkih (Puščava in Slovenska vas). Posebno skupino sankcij predstavlja oddaja mladoletnika v prevzgojni dom za obdobje minimalno 6 mesecev in maksimalno 2 let (Meško et al., 2015).

6 Mladoletniki prestajajo svoje kazni v Prevzgojnem domu Radeče in zaporu v Celju, kjer so ločeni od polnoletnih obsojencev. Mladoletnice prestajajo zaporne kazni v Prevzgojnem domu Radeče in ženskem zaporu na Igu, kjer so ločene od polnoletnih obsojenk (Meško et al., 2015).

Vzpostavitev centralizirane in avtonomne organizacije za izvrševanje kazenskih sankcij predstavlja pomemben mejnik v profesionalizaciji zaporskega sistema in penološke stroke v Sloveniji. Prizadevanja URSIKS za razvoj profesionalnosti zaporskega osebja se odražajo v uveljavljanju rehabilitacijskega pristopa v vseh zaporih kljub povečanju zaporske populacije (prezasedenost zaporov), ki zahteva višjo raven varnosti in na znanju temelječem usposabljanju zaporskih delavcev, ki jih predstavljamo v nadaljevanju.

4 ZAPORSKI DELAVCI

Delo v zaporih in prevzgojnem domu vodijo direktorji, ki za svoje delo in delo v zaporih odgovarjajo generalnemu direktorju URSIKS. Poleg direktorjev zaporov skupaj z vodstvom k zaporskemu osebju prištevamo pedagoge, psihologe, socialne delavce, druge strokovne delavce v vzgojni službi, medicinske tehnike, inštruktorje, delovne inštruktorje, inženirje in tehnike, ekonomske delavce, druge delavce v gospodarskih enotah, paznike ter administrativne in druge delavce. Na splošno delimo zaporske delavce v tri skupine: (a) vodstvene delavce, ki so odgovorni za nemoten potek dela v zaporu in sprejemanju odločitev na strateški ravni, (b) paznike, ki skrbijo za zagotavljanje varnosti in izvajajo nekatere oblike tretmaja in (c) strokovne delavce, ki so pristojni za organizacijo življenja in dela v zaporu oziroma prevzgojnem domu, ki pospešuje ustrezno vključitev obsojenca v normalno življenje na prostosti po prestani kazni, pripravo osebnega načrta obsojenca in izvajanju posebnih oblik strokovne obravnave obsojenca,⁷ organizacijo skupinskih in individualnih programov obsojencev in načrtovanje vseh ostalih ukrepov, s katerimi se poskuša doseči boljša vključitev obsojencev v družbeno skupnost (Zakon o izvrševanju kazenskih sankcij [ZIKS-1-UPB1], 2006). Vse tri skupine zaporskih delavcev so vpete v stalno usposabljanje, ki naj bi zagotavljalo ustrezno raven profesionalnosti za opravljanje dela v zaporskem okolju.

Vodstveni delavci (direktorji zaporov in vodje oddelkov) so višje izobraženi upravni delavci z dolgoletnimi izkušnjami v zaporskem sistemu (zaposlitev v tretmajski službi ali v pravosodni policiji), kar kaže na njihovo poznavanje sistema in zaprtost sistema (onemogočanje zaposlovanja zunanjega kadra na višje položaje). Odgovorni so za vodenje zaporov in oddelkov ter sprejemanje strateških odločitev, ki vplivajo na vse akterje v zaporskem okolju. Hkrati imajo velik vpliv na usmeritev posameznega zapora – načinov dela zaporskih delavcev (v večini slovenskih zaporov prevladuje tretmajska usmeritev nad varnostno komponento). Njihova vloga v odnosu do obsojencev je specifična, saj jim majhnost večine slovenskih zaporov omogoča vstopanje v dnevne interakcije z

⁷ Med posebne oblike strokovnega obravnavanja sodijo: (a) obravnava zaprtih oseb s težavami zaradi alkohola, (b) obravnava zaprtih oseb z odvisnostjo od prepovedanih drog, (c) obravnava nevarnih obsojencev in mladoletnikov, (č) obravnava obsojencev, obsojenk in mladoletnikov, ki niso državljani Republike Slovenije, (d) obravnava obsojencev, obsojenk in mladoletnikov, ki so invalidi, na smrt bolni oziroma starejše osebe, (e) obravnava obsojencev, obsojenk in mladoletnikov, ki so bili obsojeni zaradi kaznivih dejanj zoper spolno nedotakljivost, (f) obravnava žensk in (g) obravnava mladoletnikov. Obenem je zaprtim osebam, ki so odvisni od prepovedanih drog, omogočena substitucijska terapija. (URSIKS, 2017).

obsojenci. Te interakcije pozitivno vplivajo na njihovo poznavanje obsojencev in sprejemanje odločitev, ki vplivajo na življenje obsojencev (npr. privilegiji, sankcije, predčasni odpust, sprememba zaporskega režima itd.). Obenem pa predstavljajo obsojencem avtoriteto, ki odloča o njihovem življenju (Hacin, 2018a; ZIKS-1, 2006). Število vodstvenih delavcev se je v obdobju 2000–2017 povečalo s 56 na 58 (URSIKS, 2001–2018).

Med najbolj zaželeni lastnosti paznikov prištevamo razumevanje človeškega vedenja, potrpežljivost, empatijo in senzitivnost, samozavest ter sposobnost timskega dela (Jurik, 1985; Robinson, Porporino in Simourd, 1997; Wicks, 1980). Kljub temu, da srednje penološke šole ni več, se usposabljanje za poklic paznikov zagotavlja s strokovnim temeljnim usposabljanjem, specifičnimi (nadaljevalnimi) usposabljanji in dodatnimi usposabljanji z različnih področjih. Kot so ugotovili Meško et al. (2004), slovenski pazniki ne opravljajo le varnostnih nalog, temveč so zadolženi tudi za implementacijo določenih oblik tretmaja.

Predpogoji za vključitev posameznika v temeljno usposabljanje za paznike so slovensko državljanstvo, znanje slovenskega jezika, srednješolska izobrazba, psihofizična kondicija, nekaznovanost in pozitivno varnostno preverjanje. Samo temeljno usposabljanje (18 mesecev), ki je opredeljeno v Zakonu o izvrševanju kazenskih sankcij (ZIKS-1-UPB1, 2006), Pravilniku o izvrševanju kazni zapora (2016) in Pravilniku o izvrševanju pooblastil in nalog pravosodnih policistov (2016), sledi tretmajski usmeritvi pri delu z obsojenci v slovenskih zaporih in zajema področja namenov kaznovanja, mednarodnih okvirov izvrševanja kazenskih sankcij, temeljnih človekovih pravic, različnih tehnik dela z obsojenci, kriminalitete v družbenem kontekstu, temeljne vrednote profesije (poklica) in dela z obsojenci. Temeljno usposabljanje vsebuje teoretični in praktični del ter predstavlja uravnoteženo celoto, ki zajema znanje s področja varnosti in tretmaja obsojencev (Hacin, 2016). Po opravljenem strokovnem izpitu in praktičnem usposabljanju, ki sta predpogoj za uspešen zaključek temeljnega usposabljanja pazniki pred generalnim direktorjem URSIKS, dajo prisego, ki se glasi: »Slovesno prisegam, da bom pri izvajanju nalog varovanja in nadzora vestno, odgovorno, humano in zakonito izpolnjeval svoje naloge ter spoštoval človekove pravice in temeljne svoboščine.« (Ministrstvo za pravosodje, 2017) Število paznikov je v obdobju 2000–2017 narastlo s 419 na 547 (URSIKS, 2001–2018).

Specifična (nadaljevalna) usposabljanja zajemajo področja upravljanja in vodenja, varnosti in praktičnih postopkov ter tretmaja obsojencev in so namenjena usposabljanju paznikov, ki bodo zasedli delovna mesta mentorjev bodočim paznikom, specialistom varnosti, operativnim vodjem paznikov in drugim vodstvenim položajem. V obdobju 2005–2017 se je specialističnih in dodatnih usposabljanj, ki so obsegale različne oblike izobraževanja in usposabljanja (v organizaciji URSIKS in/ali zunanjih institucij), na letni ravni v povprečju udeležilo 383 paznikov; največ usposabljanj (582) je bilo izvedenih v letu 2006 (URSIKS, 2006–2018).

Kanduč (2003) meni, da je eden izmed temeljev »moderne« penologije zavedanje, da je treba obsojence poboljšati, duhovno vzdigniti, resocializirati, normalizirati ali vsaj popraviti njihova neustrezna stališča, vrednote, delovne navade in vedenjske vzorce z namenom olajšanja ponovnega vključevanja v

normalno družbeno življenje po prestani kazni. Kljub temu, da strokovni delavci ne predstavljajo večine zaporskega osebja, so odgovorni za večino nalog, usmerjenih v socialno rehabilitacijo obsojencev. Strokovne delavce v slovenskih zaporih so visoko izobraženi posamezniki z različnih področij (sociologija, socialno delo, pedagogika, andragogika, psihologija, teologija, pravo itd.). Profesionalizacija dela strokovnih delavcev se odraža v delovnih nalogah, ki zajemajo pedagoško in psihološko diagnostiko, prepoznavanje samomorilnosti in oceno nevarnosti, prognostiko in svetovanje, individualno in skupinsko delo z zaprtimi osebami, sodelovanje in izvajanje posebnih oblik strokovnega dela z zaprtimi osebami, mentorstvo, organiziranje izobraževalnih oblik za zaprte osebe in sodelovanje pri organiziranju izobraževanja za zaporske delavce. Hkrati se od njih pričakuje samostojnost, natančnost, doslednost, organiziranost, zanesljivost, strokovnost, jasna komunikacija, visoka frustracijska toleranca, obvladovanje emocionalnega doživljanja v odnosu do zaprtih oseb, prepoznavanje manipulacij obsojencev itd. (Prevolšek et al., 2018; Uredba o notranji organizaciji, sistematizaciji, delovnih mestih in nazivih v organih javne uprave in v pravosodnih organih, 2003; URSIKS, 2018).

Strokovni delavci so zadolženi za razvoj doktrine strokovnega dela, uvajanje novih metod in razvoj programov strokovnega dela, vodenje in koordinacijo zahtevnejših projektov, izobraževanje, intervizijo in supervizijo, vodenje zaporske statistike, vključevanje v raziskovalno delo, sodelovanje z izobraževalnimi ustanovami in sodelovanje na strokovnih srečanjih (Prevolšek et al., 2018; ZIKS-1, 2006).

Kljub splošnemu upadanju števila strokovnih delavcev v slovenskih zaporih (v obdobju 2000–2017 je število strokovnih delavcev upadlo z 204 na 182 zaposlenih) se je število pedagogov, psihologov in socialnih delavcev, ki nosijo večino odgovornosti za izvajanje tretmana obsojencev, povečalo oziroma ostalo na približno enaki ravni; glavni vzrok upada števila strokovnih delavcev vidimo v drastičnem zmanjšanju delavcev odgovornih za delo obsojencev (Prevolšek et al., 2018; Remic et al., 2017; URSIKS, 2001–2018). V obdobju 2006–2018 se je specialističnih in dodatnih usposabljanj, ki so zajemale različne oblike izobraževanja in usposabljanja (organizirane s strani URSIKS in/ali zunanjih institucij), na letni ravni v povprečju udeležilo 193 strokovnih delavcev in inštruktorjev; največ usposabljanj (313) se je izvedlo v letu 2011 (URSIKS, 2007–2017).

5 DRUGI INDIKATORJI PROFESIONALIZACIJE

Profesionalizacija penološke stroke in dejavnosti URSIKS se kažejo tudi v pripravi letnih poročil o delu v zaporih. Letna poročila so javno dostopna na spletni strani Ministrstva za pravosodje. Kljub zaprtosti zaporskega sistema je sodelovanje zaporskega sistema in zaporskih delavcev s strokovno in širšo javnostjo na visoki ravni, kar se kaže v sodelovanju z visokošolskimi institucijami (kot so npr. Fakulteta za varnostne vede, Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti v Ljubljani, Pedagoška fakulteta itd.), udeleževanju na nacionalnih in mednarodnih konferencah, izobraževanjih in posvetih (npr. Dnevi varstvoslovja), sodelovanju z lokalnimi in nacionalnimi mediji, sodelovanju v nacionalnih in mednarodnih

projektih (npr. Svet Evrope – SPACE I) in sodelovanju z nevladnimi organizacijami (npr. Društvo Projekt človek, Anonimni alkoholiki, Rdeči križ, Organizacija Papilot itd.) (URSIKS, 2017).

Profesionalizacija stroke se odraža v ustanovitvi profesionalnih združenj, ki služijo kot forum za razpravo o strokovnih vprašanjih in dilemah. Leta 2007 je bilo v Sloveniji ustanovljeno novo penološko društvo, ki je samostojno in nepridobitno združenje, v katerem penološki delavci uresničujejo skupne interese.⁸ Med dejavnosti penološkega društva sodijo spremljanje strokovne problematike, z namenom izpopolnitve oblik in metod dela izvrševanja kazenskih sankcij, seznanjanje članov z dogajanjem na strokovnem področju, prirejanje strokovnih predavanj, seminarjev, posvetovanj, konferenc, razstav, tečajev in ekskurzij, podpiranje strokovnega znanstveno-raziskovalnega dela, pravilno obveščanje javnosti o dogajanjih na strokovnem področju in podpora tisku s sugestijami, strokovnimi nasveti in opozorili, razvijanje strokovnih stikov s sorodnimi organizacijami doma in v tujini ipd. (Penološko društvo, 2018).

Kot glavno pomanjkljivost razvoja penološke stroke vidimo v tem, da penološka stroka še ni sprejela kodeksa zaporskega osebja. Kljub temu se od zaporskih delavcev pričakuje poštenost, sposobnost komuniciranja, skupinsko delo in empatija. Zaporski delavci s svojim delom in zgledom ustvarjajo strpne in ustvarjalne medsebojne odnose med zaprtimi osebami kot tudi med zaprtimi osebami in uslužbenci. Tovrsten pristop omogoča zagotavljanje varnosti v najširšem pomenu, predvsem s primernimi socialnimi odnosi in manj z represijo ter formalno avtoriteto (Ministrstvo za pravosodje, 2017).

6 ZAKLJUČEK

Proces profesionalizacije penološke stroke in zaporskega osebja v Sloveniji sega v petdeseta leta 20. stoletja. V prvi fazi je profesionalizacija potekala predvsem v smeri oddaljitve od prevladujočega avtoritarnega vpliva vojske in milice. V drugi fazi je potekala intenzivna »prenova«⁸ izvrševanja kazenskih sankcij na temeljih tretmajske ureditve. Posledično je prišlo do nadaljnjega razvoja in profesionalizacije stroke, ki je po našem mnenju dosegla vrh z ustanovitvijo in delovanjem penološke šole (v smislu tretmajske ureditve). Kljub določenim pomanjkljivostim oziroma omejitvam tretmajske ureditve se je tovrsten način izvrševanja kazenskih sankcij pokazal v Sloveniji kot zelo uspešen (Petrovec, 2015). V zadnjem obdobju profesionalizacije penološke stroke in zaporskega osebja se je pozornost usmerila na varstvo pravic obsojencev ob hkratnem

⁸ *Proo penološko društvo v Sloveniji je bilo ustanovljeno v času skupne države Jugoslavije. V okviru društva je do sredine devetdesetih let 20. stoletja izhajala tudi strokovna revija Penološki bilten (Hacin, 2015). Dejavnosti društva po letu 2007 so bile v začetku zelo intenzivne glede sodelovanja z vodstvom URSIKS, zaporskimi delavci, raziskovalci in predstavniki sindikatov. Na spletni strani društva (<http://penoloskodrustvo.blog.si/ol.net/bl/>) je vidno, da so intenzivne dejavnosti potekale do leta 2011, potem pa je delovanje društva zamrlo. Kljub temu pa se v okviru društva, katerega predsednik je dolgoletni uslužbenec v zaporskem sistemu, izvajajo strokovne ekskurzije, na katerih se člani društva (večina je zaposlena v zaporskem sistemu) seznanjajo z izvrševanjem kazenskih sankcij v drugih državah. Hkrati društvo podaja mnenja pristojnim organom ter izjave novinarjem glede aktualnih tematik, ki zadevajo zaporske delavce*

povečanju varnostne komponente v zaporih na račun tretmaja (dajanje prednosti varnostni komponenti v zadnjih 20 letih je deloma posledica povečanja zaporske populacije). Sklepamo, da so raziskovalci in zunanje institucije imele večji vpliv na profesionalizacijo penološke stroke v prvih dveh obdobjih razvoja slovenske penologije, kar kaže tudi število opravljenih študij in povezanost raziskovalcev v različnih projektih na področju penološke stroke. Nadalje predvidevamo, da je razvoj URSIKS in celotnega zaporskega sistema od sredine devetdesetih letih do danes še vedno pred izzivi penološke stroke in uveljavljanja penološke profesije.

Negativna posledica značilnosti dela, vrednot in stresa pri delu v zaporskem okolju se kaže v subkulturi zaporskega osebja. Kljub temu, da je subkultura najbolj značilna za paznike, večino norm subkulture prevzamejo in ponotranjijo tudi strokovni delavci v zaporu (Hacin, 2018a). Poleg prisotnosti subkulture povečanje števila obsojencev v zadnjih letih (povprečno število zaporske populacije je v obdobju 1997–2017 narastlo s 763 zaprtih oseb v letu 1997 na 1.348 zaprtih oseb v letu 2017) negativno vpliva na profesionalizacijo zaporskih delavcev glede tretmaja obsojencev. Preobremenjenost in izgorelost zaporskih delavcev, ki se pojavita kot posledica povečanega obsega dela in težav pri delu, negativno vplivata na profesionalno obravnavo obsojencev in povečujeta vlogo zagotavljanja varnosti v slovenskih zaporih, na kar opozarja tudi trend zaposlovanja v zadnjih letih (do največjega povečanja zaposlenih je prišlo med pazniki) (Council of Europe, 2000; URSIKS, 2000–2018).

UPORABLJENI VIRI

- Aebi, M. F., Burkhardt, C., Hacin, R. in Tiago, M. M. (2016). A comparative perspective of imprisonment trends in Slovenia and Europe from 2005 to 2014. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 67(4), 430–442.
- Brinc, F. (1984). Obsojenčeva percepcija delavcev kazenskega zavoda. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 35(3), 16–27.
- Brinc, F. (2007). *Penologija: Izbrane penološke teme – začasni učni pripomoček za študente v visokošolskem programu varstvoslovja*. Ljubljana: Fakulteta za varnostne vede.
- Brinc, F. (2011). Družbeno vzdušje v zavodih za prestajanje kazni zapora in v prevzgojnem domu Radeče leta 2010. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 62(4), 295–311.
- Bruhn, A., Nylander, P. Å. in Johnsen, B. (2014). *Professionalization of prison officers in Sweden and Norway: Two routes, two different goals?* Prispevek predstavljen na 7th Nordic working life conference, Göteborg, 17. november 2014.
- Caplow, T. (1954). *The sociology of work*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Carr-Saunders, A. M. (1933). *The professions*. Oxford: Clarendon Press.
- Council of Europe. (2000). *Prison overcrowding and prison population inflation*. Strasbourg: Council of Europe Publishing.
- Čerin, M. (1970). Izobraževanje pazniškega osebja. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 21(2), 90–96.
- Ekstedt, J. W. in Griffiths, C. T. (1988). *Corrections in Canada*. Toronto: Butterworths.
- Foucault, M. (1977). *Discipline and punish: The birth of the prison*. New York: Vintage.

- Frank, B. (1966). The emerging professionalism of the correctional officer. *Crime & Delinquency*, 12(3), 272–276.
- Gartner, B. (1984). Zdravljenje alkoholizma in narkomanije v kazenskih popoljševalnih zavodih RS Slovenije. *Penološki bilten*, 2(4), 5–23.
- Gartner, B. (1992). Evropska zaporska pravila in tretmanska ideologija. *Penološki bilten*, 10(1-2), 50–127.
- Griffin, M. L. (2002). The influence of professional orientation on detention of officers' attitudes toward the use of force. *Criminal Justice and Behaviour*, 29(3), 250–277.
- Hacin, R. (2015). Pregled slovenskega penološkega raziskovanja od sredine petdesetih let dvajsetega stoletja. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 66(3), 235–252.
- Hacin, R. (2016). Prison officers' training in Slovenia. V G. Meško in B. Lobnikar (ur.), *Criminal justice and security in Central and Eastern Europe: Safety, security, and social control in local communities: Conference proceedings* (str. 451–459). Ljubljana: Faculty of Criminal Justice and Security.
- Hacin, R. (2018a). *Comparison of self-legitimacy of the prison staff and prisoners' perceptions of prison staff legitimacy* (Doktorska disertacija). Ljubljana: Fakulteta za varnostne vede.
- Hacin, R. (2018b). Prisoners' perceptions of legitimacy of prison staff in Slovenia. *European Journal of Crime, Criminal Law and Criminal Justice*, 26(2), 160–181.
- Hacin, R. in Meško, G. (2017). Differences in perception of self-legitimacy between prison officers and specialized workers in Slovenian prisons. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 68(4), 424–436.
- Hacin, R. in Meško, G. (v tisku). Prisoners' perception of legitimacy of the prison staff: A qualitative study in Slovene prisons. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*. Pridobljeno na <http://journals.sagepub.com/doi/10.1177/0306624X18758896>
- Hacin, R., Fields, C. B. in Meško, G. (v tisku). The self-legitimacy of prison staff in Slovenia. *European Journal of Criminology*. Pridobljeno na <http://journals.sagepub.com/doi/10.1177/1477370818764831>
- Hall, R. H. (1976). *The components of professionalization*. Cincinnati: Anderson.
- Hemmens, C. in Stohr, M. K. (2000). The two faces of the correctional role: An exploration of the value of the correctional role instrument. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 44(3), 326–349.
- Jurik, N. C. (1985). Individual and organizational determinants of correctional officer attitudes toward inmates. *Criminology*, 23(3), 523–540.
- Jurik, N. C. in Musheno, M. C. (1986). The internal crisis of corrections: Professionalization and the work environment. *Justice Quarterly*, 3(4), 457–480.
- Kanduč, Z. (2003). *Onkraj zločina in kazni*. Ljubljana: Študentska založba.
- Meško, G., Fields, C. in Hacin, R. (2015). *A concise overview of penology and penal practice in Slovenia*. Prispevek predstavljen na 2nd Annual conference of the Max Planck Partner Group for Balkan Criminology »Imprisonment in the Balkans«, Fakultet za kriminalistiko, kriminologijo i sigurnosne studije, Sarajevo, 18. september 2015.

- Meško, G., Fields, C. in Smole, T. (2011). A concise overview of penology and penal practice in Slovenia: The unchanged capacity, new standards, and prison overcrowding. *The Prison Journal*, 9(4), 398–424.
- Meško, G., Hacin, R., Tankebe, J. in Fields, C. B. (2017). Self-legitimacy, organisational commitment and commitment to fair treatment of prisoners: An empirical study of prison officers in Slovenia. *European Journal of Crime, Criminal Law and Criminal Justice*, 25(1), 11–30.
- Meško, G., Hacin, R., Žiberna, P. in Mihelj Plesničar, M. (2016). Izvajanje dela v korist skupnosti – kvalitativna študija v ljubljanski regiji. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 67(3), 234–248.
- Meško, G., Tičar, B., Hacin, R. in Hojs, V. (2016). Samozaznava legitimnosti pravosodnih policistov: Povezave z osebnimi in organizacijskimi dejavniki v zaporskem okolju v Sloveniji. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 67(1), 61–76.
- Meško, G., Valentinčič, D. in Umek, P. (2004). Self-assessment of professional capacity, competence and values of prison officers in Slovenian prisons. V G. Meško, M. Pagon in B. Dobovšek (ur.), *Policing in Central and Eastern Europe: Dilemmas of contemporary criminal justice* (str. 535–547). Ljubljana: Faculty of Criminal Justice and Security.
- Ministrstvo za pravosodje. (2017). *Predstavitev poklica pravosodni policist/-ka*. Pridobljeno na http://www.mp.gov.si/fileadmin/mp.gov.si/pageuploads/UIKS/2017/170803_PP_predstavitev_poklica.pdf
- Ministrstvo za pravosodje. (2018). *URSIKS – Organ v sestavi*. Pridobljeno na http://www.mp.gov.si/si/o_ministrstvu/ursiks_organ_v_sestavi/izvrsevanje_kazenskih_sankcij/vzgoja_in_izobrazevanje/
- Mlinarič, F. (1985). Problemi medčloveških komunikacij in izvrševanje kazni zapora. *Penološki bilten*, 3(2), 13–41.
- Mlinarič, F. (1994). Slovenski zapor ne potrebujejo radikalnih sprememb – O zaporih je pisati objektivno. *Penološki bilten*, 12(1-2), 1–21.
- Penološko društvo. (2018). *O nastanku društva*. Pridobljeno na <http://penoloskodrustvo.blog.siol.net/>
- Peteh, B. (1992). Nekatera razmišljanja o možnih in potrebnih poteh razvoja službe pooblaščenih uradnih oseb. *Penološki bilten*, 10(1-2), 37–49.
- Petrovec, D. (1992). O tretmanski ideji. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 43(4), 319–327.
- Petrovec, D. (1997). *Nekatera temeljna načela izvrševanja kazenskih sankcij*. Ljubljana: Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti.
- Petrovec, D. (1998). Nova država – nova kaznovalna ideologija in praksa? *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 49(3), 238–245.
- Petrovec, D. (1999). Alternativno kaznovanje v slovenski zakonodaji in praksi. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 50(4), 345–350.
- Petrovec, D. (2015). Penologija. V A. Šelih in K. Filipčič (ur.), *Kriminologija* (str. 183–209). Ljubljana: IUS Software; GV Založba.
- Pravilnik o izvrševanju kazni zapora. (2016). *Uradni list RS*, (42/16).
- Pravilnik o izvrševanju pooblastil in nalog pravosodnih policistov. (2016). *Uradni list RS*, (73/16).

- Prevolšek, D., Lipeč, J. in Hacin, R. (2018). Strokovna usposobljenost in osebnostne značilnosti strokovnih delavcev v slovenskih zaporih. *Varstvoslovje*, 20(1), 45–64.
- Remic, Z., Udovč, A., Prevolšek, D. in Hacin, R. (2017). Delo, vključevanje in usposabljanje obsojencev v ZPKZ Dob. *Varstvoslovje*, 19(1), 41–57.
- Republiški sekretariat za pravosodje, organizacijo uprave in proračun. (1973). *Predmetnik in učni načrt za poklic penološki delavec paznik*. Ljubljana: Republiški sekretariat za pravosodje, organizacijo uprave in proračun.
- Robinson, D., Porporino, F. J. in Simourd, L. (1997). The influence of educational attainment on the attitudes and job performance of correctional officers. *Crime & Delinquency*, 43(1), 60–77.
- Skalar, V. (1968). *Nekateri specifični učinki permissivnega in tradicionalnega tretmana vedenjsko motene in delinkventne mladine* (Doktorska disertacija). Ljubljana: Filozofska fakulteta.
- Sket, I. (1996). *Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti – Pregled raziskovalnega dela: 1954–1995*. Ljubljana: Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti v Ljubljani.
- Sket, I. (2002). *Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti – Pregled raziskovalnega dela: 1996–2002*. Ljubljana: Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti v Ljubljani.
- Slovensko penološko društvo. (1976). *Kodeks penološke etike*. Ljubljana: Slovensko penološko društvo.
- Stansfield, C. J. R. (2001). *Turnkey to case manager: The professionalisation of the correctional officer. Headingley Correctional Institution, Manitoba, 1930–1996* (Magistrsko delo). Winnipeg: University of Manitoba.
- Sykes, G. (1958). *The society of captives*. Princeton: Princeton University Press.
- Šalej, P. (1986). Struktura delavcev KPZ in PD glede na stopnjo izobrazbe. *Penološki bilten*, 1(1), 132–137.
- Uprava Republike Slovenije za izvrševanje kazenskih sankcij [URSIKS]. (2000). *Letno poročilo 1999*. Ljubljana: Uprava Republike Slovenije za izvrševanje kazenskih sankcij.
- Uprava Republike Slovenije za izvrševanje kazenskih sankcij [URSIKS]. (2001). *Letno poročilo 2000*. Ljubljana: Uprava Republike Slovenije za izvrševanje kazenskih sankcij.
- Uprava Republike Slovenije za izvrševanje kazenskih sankcij [URSIKS]. (2002). *Letno poročilo 2001*. Ljubljana: Uprava Republike Slovenije za izvrševanje kazenskih sankcij.
- Uprava Republike Slovenije za izvrševanje kazenskih sankcij [URSIKS]. (2003). *Letno poročilo 2002*. Ljubljana: Uprava Republike Slovenije za izvrševanje kazenskih sankcij.
- Uprava Republike Slovenije za izvrševanje kazenskih sankcij [URSIKS]. (2004). *Letno poročilo 2003*. Ljubljana: Uprava Republike Slovenije za izvrševanje kazenskih sankcij.
- Uprava Republike Slovenije za izvrševanje kazenskih sankcij [URSIKS]. (2005). *Letno poročilo 2004*. Ljubljana: Uprava Republike Slovenije za izvrševanje kazenskih sankcij.

- Uprava Republike Slovenije za izvrševanje kazenskih sankcij [URSIKS]. (2006). *Letno poročilo 2005*. Ljubljana: Uprava Republike Slovenije za izvrševanje kazenskih sankcij.
- Uprava Republike Slovenije za izvrševanje kazenskih sankcij [URSIKS]. (2007). *Letno poročilo 2006*. Ljubljana: Uprava Republike Slovenije za izvrševanje kazenskih sankcij.
- Uprava Republike Slovenije za izvrševanje kazenskih sankcij [URSIKS]. (2008). *Letno poročilo 2007*. Ljubljana: Uprava Republike Slovenije za izvrševanje kazenskih sankcij.
- Uprava Republike Slovenije za izvrševanje kazenskih sankcij [URSIKS]. (2009). *Letno poročilo 2008*. Ljubljana: Uprava Republike Slovenije za izvrševanje kazenskih sankcij.
- Uprava Republike Slovenije za izvrševanje kazenskih sankcij [URSIKS]. (2010). *Letno poročilo 2009*. Ljubljana: Uprava Republike Slovenije za izvrševanje kazenskih sankcij.
- Uprava Republike Slovenije za izvrševanje kazenskih sankcij [URSIKS]. (2011). *Letno poročilo 2010*. Ljubljana: Uprava Republike Slovenije za izvrševanje kazenskih sankcij.
- Uprava Republike Slovenije za izvrševanje kazenskih sankcij [URSIKS]. (2012). *Letno poročilo 2011*. Ljubljana: Uprava Republike Slovenije za izvrševanje kazenskih sankcij.
- Uprava Republike Slovenije za izvrševanje kazenskih sankcij [URSIKS]. (2013). *Letno poročilo 2012*. Ljubljana: Uprava Republike Slovenije za izvrševanje kazenskih sankcij.
- Uprava Republike Slovenije za izvrševanje kazenskih sankcij [URSIKS]. (2014). *Letno poročilo 2013*. Ljubljana: Uprava Republike Slovenije za izvrševanje kazenskih sankcij.
- Uprava Republike Slovenije za izvrševanje kazenskih sankcij [URSIKS]. (2015). *Letno poročilo 2014*. Ljubljana: Uprava Republike Slovenije za izvrševanje kazenskih sankcij.
- Uprava Republike Slovenije za izvrševanje kazenskih sankcij [URSIKS]. (2016). *Letno poročilo 2015*. Ljubljana: Uprava Republike Slovenije za izvrševanje kazenskih sankcij.
- Uprava Republike Slovenije za izvrševanje kazenskih sankcij [URSIKS]. (2017). *Letno poročilo 2016*. Ljubljana: Uprava Republike Slovenije za izvrševanje kazenskih sankcij.
- Uprava Republike Slovenije za izvrševanje kazenskih sankcij [URSIKS]. (2018). *Letno poročilo 2017*. Ljubljana: Uprava Republike Slovenije za izvrševanje kazenskih sankcij.
- Uredba o notranji organizaciji, sistematizaciji, delovnih mestih in nazivih v organih javne uprave in v pravosodnih organih. (2003, 2004, 2005, 2006, 2007, 2008, 2009, 2010, 2011, 2012, 2013, 2014, 2015, 2016, 2017). *Uradni list RS*, (58/03, 81/03, 109/03, 43/04, 58/04, 138/04, 35/05, 60/05, 72/05, 112/05, 49/06, 140/06, 9/07, 33/08, 66/08, 88/08, 8/09, 63/09, 73/09, 117/10, 427/10, 82/10, 17/11, 147/12, 17/12, 23/12, 98/12, 16/13, 18/13, 36/13, 51/13, 59/13, 14/14, 28/14, 43/14, 76/14, 91/14, 36/15, 57/15, 4/16, 44/16, 58/16, 84/16, 8/17).

- Ustavno sodišče Republike Slovenije. (2014). Odločba št. U-I-12/12-22 z dne 11. 12. 2014.
- Vollmer, H. in Mills, D. (ur.). (1966). *Professionalization*. Englewood Cliffs: Prentice-Hall.
- Wicks, R. (1980). *Guard! Society's professional prisoner*. Houston: Gulf Publishing.
- Zakon o izvrševanju kazenskih sankcij. (1973, 1978). *Uradni list SRS*, (231/73, 17/78).
- Zakon o izvrševanju kazenskih sankcij (ZIKS-1). (2000). *Uradni list*, (22/00).
- Zakon o izvrševanju kazenskih sankcij (ZIKS-1-UPB1). (2006, 2008, 2009, 2012, 2015, 2018). *Uradni list RS*, (110/06, 76/08, 40/09, 109/12, 54/15, 11/18).
- Zakon o probaciji (ZPro). (2017). *Uradni list RS*, (27/17).
- Zakon o spremembah in dopolnitvah Zakona o izvrševanju kazenskih sankcij [ZIKS-1C]. (2008). *Uradni list RS*, (76/08).

O avtorjih:

Dr. Gorazd Meško, redni profesor za kriminologijo na Fakulteti za varnostne vede Univerze v Mariboru in predstojnik Inštituta za varstvoslovje. E-pošta: gorazd.mesko@fvv.uni-mb.si

Dr. Rok Hacin, asistent za kriminologijo na Fakulteti za varnostne vede Univerze v Mariboru. E-pošta: rok.hacin@fvv.uni-mb.si

Procesi profesionalizacije na področju zaščite, reševanja in pomoči v Sloveniji

VARSTVOSLOVJE,
letn. 20
št. 3
str. 331–357

Marian Malešič, Julij Jeraj

Namen prispevka:

Namen članka je predstaviti dejavnike, ki vplivajo na stopnjo profesionalnosti področja zaščite, reševanja in pomoči v Sloveniji. Proces profesionalizacije razumemo v strukturnem in funkcionalnem smislu.

Metode:

Pri proučevanju smo uporabili metodo analize vsebine normativnih dokumentov, programov izobraževanja in usposabljanja ter publikacij, ki jih izdajajo ustanove sistema ter raziskovalni inštituti. Analizirali smo podatke Uprave Republike Slovenije za zaščito in reševanje (URSZR) o strukturi zaposlenih na obravnavanem področju ter njihovem izobraževanju in usposabljanju. Nestrukturiran intervju smo izvedli s tremi predstavniki URSZR in dvema predstavnikoma gasilske organizacije. S sekundarno analizo javnomnenjskih podatkov in njihovo interpretacijo smo predstavili odnos javnosti do sistema varstva pred nesrečami in njegovih posameznih akterjev.

Ugotovitve:

Z raziskavo smo ugotovili, da področje zaščite, reševanja in pomoči ni v celoti profesionalizirano niti v strukturnem niti v funkcionalnem pogledu. Popolna strukturna profesionalnost ni smotrni cilj, saj sistem v veliki meri temelji na visoko razvitem prostovoljstvu, ki je potrebno za spoprijemanje sistema z nesrečami. Temu navkljub bi bilo treba poklicne strukture okrepiti, vsaj primerljivo z ravno izpred dveh desetletij in več oziroma glede na njihove obstoječe sistemizacije delovnih mest. K povečanju stopnje funkcionalne profesionalnosti bi prispevala uporaba vseh obstoječih možnosti izobraževanja in usposabljanja ter oblikovanje specialističnih programov na področju zaščite, reševanja in pomoči. Oblikovanje enotnega profesionalnega združenja bi prispevalo k poenotenju standardov na področju izobraževanja in usposabljanja ter k oblikovanju skupnega etičnega kodeksa.

Omejitve:

Avtorja članka v analizo nista mogla vključiti vseh struktur, ki delujejo na področju varstva pred naravnimi in drugimi nesrečami, temveč sta se osredotočila zgolj na ključne akterje s področja zaščite, reševanja in pomoči ob nesreči.

Praktična uporabnost:

Praktična uporabnost analize je v pričakovanju, da bi uresničenje vseh predlogov, ki izhajajo iz ugotovitev, omogočilo uspešnejše spoprijemanje z

izzivi na področju odziva na nesreče in še povečalo ugled sistema varstva pred naravnimi in drugimi nesrečami v javnosti.

Izvirnost:

Članek je izviren, vendar temelji na citirani literaturi, virih in podatkih.

UDK: [351.743+614.8.084]:331.542(497.4)

Ključne besede: profesionalizacija, zaštita, reševanje in pomoč, Civilna zaštita, gasilci, izobraževanje in usposabljanje, etika, javno mnenje, Slovenija

Professionalization Processes in the Field of Protection, Rescue and Relief in Slovenia

Purpose:

The purpose of the article is to introduce the factors that influence the level of professionalization in the field of protection, rescue and relief in Slovenia. Professionalization is understood in structural and functional terms.

Design/Methods/Approach:

Research was based upon content analysis of legal documents, training and educational programmes, and publications released by the institutions of the system itself and research institutes. We also analysed the Administration for Civil Protection and Disaster Relief (ACPDR) data on the structure of personnel employed in the field and on their training and education. Unstructured interview was conducted with three representatives of ACPDR and two representatives of firefighting organization. By applying secondary analysis of public opinion data and their interpretation, we introduced the attitude of the public towards the system of protection against disasters and its individual actors.

Findings:

The research revealed that the protection, rescue and relief system is not structurally nor functionally fully professionalized. Full structural professionalization is not a reasonable objective due to the fact that the system is based upon highly developed voluntarism coping with bigger disasters. Nevertheless, the professional structures should be strengthened at least to the level comparable to the one we witnessed twenty and more years ago or according to the current systemization of job positions. The use of all existing training and educational possibilities and forming of specialist programmes in the field of protection, rescue and relief would contribute to higher level of functional professionalization. Forming of single professional association of personnel would contribute to standardization in the training and educational field and to forming of common ethical code.

Research Limitations/Implications:

The limitation of the article is in the fact that the authors in their analysis could not include all structures that operate in the field of disaster management, but focussed only on the key actors that provide protection, rescue and relief in case of disaster.

Practical Implications:

Practical applicability of the analysis is in the expectation that the implementation of all suggestions based upon findings would increase the level of success in coping with disaster response challenges and would additionally increase the reputation of the system of protection against natural and other disasters in the eyes of the public.

Originality/Value:

The article is original, however it is based upon quoted literature, sources and data.

UDC: [351.743+614.8.084]:331.542(497.4)

Keywords: professionalization, protection, rescue and relief, civil protection, firefighters, education and training, ethics, public opinion, Slovenia

1 UVOD

Na proces profesionalizacije varnostnih struktur, poleg sprememb na področju njihovega delovanja, vplivajo tudi širši družbeni in mednarodni dejavniki. Med njimi lahko izpostavimo mednarodno povezovanje in soodvisnost držav na varnostnem področju in posledično članstvo držav v mednarodnih varnostnih organizacijah; tehnološki razvoj, ki prinaša nove vire ogrožanja na eni strani in omogoča uporabo razvite tehnologije pri odzivanju na varnostne dogodke na drugi strani; pojav novih kompleksnih kriz, ki se širijo prek področij (na primer z okoljskega na ekonomsko, socialno, politično in varnostno) in območij (prek različnih administrativnih, celo prek državnih meja); procesa pluralizacije in individualizacije družbe, ki marginalizirata nekatere skupne družbene vrednote in potrebe; specializacijo družbenih vlog, ki spodbuja strokovnost in poklicnost dela varnostnih struktur ter spremembo vrednotnih usmeritev in življenjskega stila ljudi v sodobni družbi, ki lahko omejujeta motivacijo, čas in energijo za prostovoljno in prostčasno sodelovanje v varnostnih strukturah.

Profesionalizacijo določene varnostne strukture lahko obravnavamo prek vsaj dveh temeljnih razsežnosti, in sicer strukturne in funkcionalne. Strukturno profesionalizacijo razumemo kot način popolnjevanja s kadrom, ki je v tem primeru poklicen. Funkcionalna profesionalizacija pa pomeni doseganje ustreznih ravni strokovnih standardov pri delovanju določene varnostne organizacije oziroma njenega kadra, ne glede na to, ali gre za poklicen kader, prostovoljce ali obveznike, ki v organizaciji delujejo na podlagi zakonske dolžnosti. Proces funkcionalne profesionalizacije vključuje tudi politiko zadrževanja kadra v dotični varnostni strukturi, izobraževanje in usposabljanje osebja, razvijanje operativnega znanja in veščin ter razvoj kariernih poti.

V sistemu varstva pred naravnimi in drugimi nesrečami deluje večje število akterjev. V analizi smo se osredotočili zgolj na del tega sistema, na zaščito, reševanje in pomoč ter javne uslužbenke na tem področju, to je tiste, ki poklicno opravljajo delo na področju zaščite, reševanja in pomoči v lokalni skupnosti, v širši samoupravni skupnosti oziroma v državnem organu (razen javnih uslužbencev, zaposlenih v inšpektoratu, pristojnem za varstvo pred naravnimi

in drugimi nesrečami) (Zakon o varstvu pred naravnimi in drugimi nesrečami [ZVNDN-UPB1], 2006, čl. 8, točka 29) ter na poklicne in prostovoljne gasilce.

Opisali in analizirali smo trenutno ureditev na področju zaštite, reševanja in pomoči, strukturni vidik ravni profesionalnosti v zaščiti, reševanju in pomoči, izobraževanje in usposabljanje na tem področju, vpliv mednarodnega sodelovanja na funkcionalno profesionalizacijo kadra, strokovne publikacije, profesionalno etiko in etični kodeks, profesionalna združenja, odnos javnosti do sistema varstva pred nesrečami in njegovih akterjev ter aktualne izzive na področju odzivanja na nesreče in druge krize. Metoda analize vsebine nam je omogočila proučevanje zakonov in podzakonskih aktov ter programov izobraževanja in usposabljanja na nacionalni ravni in v okviru Evropske unije. Proučili smo nekatere publikacije, ki jih izdajajo organi in ustanove sistema ter raziskovalne institucije. Pomembna je bila tudi analiza podatkov Uprave Republike Slovenije za zaščito in reševanje o strukturi zaposlenih na obravnavanem področju ter njihovem izobraževanju in usposabljanju. Nestrukturiran intervju s tremi predstavniki URSZR in dvema predstavnikoma gasilske organizacije je prispeval k pojasnitvi določenih nejasnosti glede podatkov o številu in strukturi zaposlenih ter o vsebini programov izobraževanja. Sekundarna analiza javnomnenjskih podatkov in njihova interpretacija nam je omogočila razkriti odnos javnosti do sistema varstva pred nesrečami v celoti in do njegovih posameznih akterjev.

2 AKTUALNA UREDITEV NA PODROČJU ZAŠČITE, REŠEVANJA IN POMOČI

V Sloveniji varstvo pred naravnimi in drugimi nesrečami organizirajo država, občine in druge samoupravne lokalne skupnosti kot enoten in celovit sistem v državi (ZVNDN-UPB1, 2006, čl. 1). Varstvo pred naravnimi in drugimi nesrečami je podsistem nacionalne varnosti države, ki je usklajen in povezan z drugimi podsistemi nacionalne varnosti na ravni lokalne skupnosti in države (ZVNDN-UPB1, 2006, čl. 6). Cilj varstva pred naravnimi in drugimi nesrečami je zmanjšanje števila nesreč ter preprečitev oziroma zmanjšanje žrtev in drugih posledic teh nesreč. Sistem varstva pred naravnimi in drugimi nesrečami obsega programiranje, načrtovanje, organiziranje, izvajanje, nadzor, financiranje ukrepov ter dejavnosti za varstvo pred naravnimi in drugimi nesrečami (ZVNDN-UPB1, 2006, čl. 1). Temeljne naloge sistema varstva pred naravnimi in drugimi nesrečami so:

- odkrivanje, spremljanje ter preučevanje nevarnosti naravnih in drugih nesreč;
- preprečevanje naravnih in drugih nesreč;
- obveščanje, opozarjanje in alarmiranje o pretečih nevarnostih ter dajanje napotkov za zaščito, reševanje in pomoč;
- izobraževanje in usposabljanje za zaščito, reševanje in pomoč;
- organiziranje Civilne zaštite ter vzpostavitev in vzdrževanje drugih oblik pripravljenosti za zaščito, reševanje in pomoč;
- samozaščita, samopomoč in vzajemna pomoč;

- mobilizacija ter aktiviranje sil in sredstev za zaščito, reševanje in pomoč;
- odrejanje in izvajanje zaščitnih ukrepov;
- reševanje in pomoč;
- odpravljanje posledic naravnih in drugih nesreč do zagotovitve osnovnih pogojev za življenje;
- ocenjevanje škode, ki jo povzročijo naravne in druge nesreče;
- mednarodno sodelovanje pri izvajanju varstva pred naravnimi in drugimi nesrečami;
- nadzor nad izvajanjem predpisov o varstvu pred naravnimi in drugimi nesrečami;
- pomoč drugim državam ob naravnih in drugih nesrečah (ZVNDN-UPB1, 2006, čl. 2).

Vlada usmerja in usklajuje delovanje ministrstev na področju varstva pred naravnimi in drugimi nesrečami. Ministrstva so odgovorna za izvajanje ukrepov za preprečevanje naravnih in drugih nesreč oziroma njihovih posledic na področjih iz njihove pristojnosti ter za stanje priprav za delovanje dejavnosti iz njihove pristojnosti ob naravnih in drugih nesrečah (ZVNDN-UPB1, 2006, čl. 100).

Zaščita, reševanje in pomoč so del sistema varstva pred naravnimi in drugimi nesrečami. Zaščita obsega organizacijske, tehnične in druge ukrepe ter uporabo tehničnih in drugih sredstev za neposredno osebno in skupinsko zaščito ljudi, živali, premoženja, kulturne dediščine ter okolja pred posledicami naravnih in drugih nesreč (ZVNDN-UPB1, 2006, čl. 8). Zaščita ob naravnih in drugih nesrečah obsega zlasti varstvo pred neeksplozivnimi ubojnimi sredstvi in snežnimi plazovi, izvajanje radiološke, kemijske in biološke zaščite (ob uporabi jedrskega, kemičnega ali biološkega orožja, drugih sredstev za množično uničevanje ter ob nesrečah z nevarnimi snovmi), organiziranje, razvijanje in usmerjanje osebne in vzajemne zaščite, prostorske, urbanistične, gradbene in druge tehnične ukrepe, evakuacijo, sprejem in oskrbo ogroženih prebivalcev, zaklanjanje in zaščito kulturne dediščine (ZVNDN-UPB1, 2006, čl. 59, 70, 71).

Reševanje obsega ukrepe in postopke za reševanje ljudi, katerih življenje ali zdravje je ogroženo, reševanje živali, premoženja ter kulturne dediščine pred posledicami naravne in druge nesreče (ZVNDN-UPB1, 2006, čl. 8). Reševanje ob naravnih in drugih nesrečah obsega predvsem prvo pomoč in nujno medicinsko pomoč, prvo veterinarsko pomoč, gašenje in reševanje ob požarih, reševanje iz ruševin, zemeljskih in snežnih plazov, ob poplavih in drugih vremenskih ujmah ter ekoloških in drugih nesrečah na morju, rekah in jezerih ob velikih nesrečah v prometu in rudniških nesrečah, v gorah, jamah, na in iz vode, iskanje pogrešanih oseb ob naravnih in drugih nesrečah, reševanje ob vojaških ter terorističnih napadih in drugih oblikah množičnega nasilja (ZVNDN-UPB1, 2006, čl. 71) ter reševanje ob uporabi jedrskega, kemičnega ali biološkega orožja, drugih sredstev za množično uničevanje ter ob nesrečah z nevarnimi snovmi.

Pomoč obsega ukrepe in storitve strokovnjakov, reševalnih enot in služb, uporabo zaščitne in reševalne opreme in sredstev pomoči ter zagotavljanje osnovnih življenjskih pogojev. Sredstva pomoči so živila, pitna voda, obleka, obutev, zdravila in drugi predmeti oziroma sredstva, ki so namenjena brezplačni razdelitvi ogroženemu in prizadetemu prebivalstvu kot pomoč za lajšanje

posledic naravnih in drugih nesreč. K zagotavljanju osnovnih pogojev za življenje sodi zagotovitev nujne zdravstvene oskrbe ljudi in živali, nastanitev in oskrba ogroženih s pitno vodo, hrano, zdravili in drugimi osnovnimi življenjskimi potrebščinami, oskrba z električno energijo, zagotovitev nujnih prometnih povezav in delovanja komunalne infrastrukture, zagotovitev in zaščita nujne živinske krme ter zaščita kulturne dediščine (ZVNDN-UPB1, 2006, čl. 8, 71).

Zaščito, reševanje in pomoč vodijo vlada (ZVNDN-UPB1, 2006, čl. 93) in župan (ZVNDN-UPB1, 2006, čl. 98) ter organ upravljanja v določenih gospodarskih družbah, zavodih ali drugih organizacijah (ZVNDN-UPB1, 2006, čl. 99), ki za operativno-strokovno vodenje sil za zaščito, reševanje in pomoč imenujejo poveljnike, poverjenike in štabe Civilne zaščite (ZVNDN-UPB1, 2006, čl. 87, 95, 96, 98, 99), za izvajanje operativno-strokovnih, upravnih in drugih zadev pa zaposlujejo javne uslužbence na področju zaščite in reševanja (ZVNDN-UPB1, 2006, čl. 8, 9, 19.b, 105, 106.a–e).

Sile, ki izvajajo zaščito, reševanje in pomoč, operativno-strokovno vodi in usmerja poveljnik Civilne zaščite. Poveljnik Civilne zaščite vodi naslednje enote in službe Civilne zaščite (ZVNDN-UPB1, 2006, čl. 72) ter enote in službe državnih organov:

- Center za obveščanje Republike Slovenije (54. člen ZVNDN-UPB1, 2006, čl. 54; Pravilnik o kadrovske in materialnih formacijah enot, služb in organov Civilne zaščite, 2008, priloga 1),
- regijske centre za obveščanje (ZVNDN-UPB1, 2006, čl. 54; Pravilnik o kadrovske in materialnih formacijah enot, služb in organov Civilne zaščite, 2008, priloga 1),
- Mobilni center za obveščanje (Uredba o organiziranju, opremljanju in usposabljanju sil za zaščito, reševanje in pomoč, 2007, čl. 34),
- območne centre za obveščanje (ZVNDN-UPB1, 2006, čl. 54),
- Enote za postavitev mobilnih repetitorjev.

Poveljnik Civilne zaščite usmerja delovanje naslednjih drugih sil za zaščito, reševanje in pomoč:

- enote, službe in druge operativne sestave društev in drugih nevladnih organizacij (ZVNDN-UPB1, 2006, čl. 72, 73);
- javne službe za zaščito, reševanje in pomoč (ZVNDN-UPB1, 2006, čl. 74), med katere sodi tudi občinska javna gasilska služba, ki je najštevilčnejša in jo sestavljajo gasilska društva in njihove zveze ter poklicne gasilske enote;
- gospodarske družbe, zavodi in druge organizacije (ZVNDN-UPB1, 2006, čl. 72, 75);
- Policija (ZVNDN-UPB1, 2006, čl. 72, 83);
- Slovenska vojska (ZVNDN-UPB1, 2006, čl. 72, 83);
- zasebni izvajalci storitev, dobavitelji (75., 85. člen ZVNDN-UPB1, 2006, čl. 75, 85);
- izvajalci državnih in občinskih javnih služb (Uredba o vsebini in izdelavi načrtov zaščite in reševanja, 2012, čl. 6; pogojno tretji odstavek 87. člena ZVNDN-UPB1, 2006);
- zdravstvo (Uredba o vsebini in izdelavi načrtov zaščite in reševanja, 2012, čl. 6; pogojno tretji odstavek 87. člena ZVNDN-UPB1, 2006).

3 STRUKTURNI VIDIK PROFESIONALNOSTI V ZAŠČITI, REŠEVANJU IN POMOČI

Ena od značilnosti sistema zaščite, reševanja in pomoči je, da osebje v njem deluje tako na prostovoljni kot poklicni pa tudi, resda čedalje manj, obvezniški osnovi. Prevladuje prepričanje, da so na obvezniški način popolnjene enote, službe in organi vodenja Civilne zaščite, vendar praktično gledano temu ni popolnoma tako, saj so lahko kadrovske popolnjeni na tri različne načine. Prvi je klasični obvezniški način, po katerem ustanovitelj, ki ga k temu obvezuje zakonodaja, v enoto, službo ali organ vodenja Civilne zaščite, na podlagi določbe o državljanski dolžnosti v ZVNDN (ZVNDN-UPB1, 2006, čl. 17), brez soglasja in možnosti zavrnitve (razen zaradi razlogov iz 20. člena), razporedi obveznika Civilne zaščite. Drugi način je kadrovske popolnjevanje enot in služb Civilne zaščite s poklicnimi pripadniki. To so zlasti tiste enote in službe, ki jih ustanavlja država in so oblikovane tako, da se z organizacijo sklene pogodba za izvajanje določene storitve in zaposlene iz te organizacije formalno razporedijo kot pripadnike Civilne zaščite. Poklicno oblikovane so tudi enote in službe Civilne zaščite, zopet na regijski in nacionalni ravni, ki se kadrovske popolnjujejo s pripadniki pogodbene sestave Civilne zaščite, ali za izvajanje nalog sklenejo kakšno drugo obliko pogodbe, ki jim zagotavlja finančne ugodnosti. Ta oblika poklicnega popolnjevanja je značilna zlasti za organe vodenja Civilne zaščite (poveljniki in člani štabov Civilne zaščite) pa tudi nekatere druge enote in službe Civilne zaščite, saj v njih delujejo javni uslužbenci pristojnih občinskih služb in državnega organa za področje zaščite, reševanja in pomoči. Tretji način popolnjevanja, ki se uporablja zlasti pri poveljnikih in članih štabov Civilne zaščite, pa je prostovoljni način. V tem primeru se pripadniki z razporeditvijo strinjajo in imajo interes za sodelovanje v Civilni zaščiti, postopek razporeditve pa je zgolj formalnost (Jeraj, 2016).

Civilna zaščita je bila najmnogičnejša v osemdesetih letih prejšnjega stoletja, v razmerah socialističnega političnega sistema, ko je imela 260.000 pripadnikov, ali 14 odstotkov slovenskega prebivalstva (Jeraj, 2016). Po podatkih iz državne Evidence Civilne zaščite je bilo v letu 2016 teh pripadnikov le še 33.149 (G. Turnšek, intervju, junij 2018). Popolnoma poklicni način delovanja je značilen za poklicno gasilstvo. Poklicnih gasilcev, ki so v letu 2017 izvajali javno službo, je bilo 714 (J. Ložnar Kranjc, intervju, junij 2018), vseh poklicnih gasilcev pa je, ocenjujemo, okoli 950. Njihovo število se z leti nekoliko povečuje.

Med prostovoljnimi kadri so najštevilčnejši prostovoljni gasilci, organizirani v 1.295 prostovoljnih gasilskih društvih in 68 prostovoljnih industrijskih gasilskih društvih, ki se povezujejo v 120 gasilskih zvez, 17 gasilskih regij in Gasilsko zvezo Slovenije. Članov prostovoljnih gasilskih društev je 133.065, od tega je 47.000 operativnih gasilcev¹ (M. Klarič, intervju, junij 2018). Tudi v organizacijah prostovoljnih gasilcev je manjše število zaposlenih v nekaterih društvih (društva s poklicnim jedrom) in zvezah. Prav tako je osebje prostovoljno v večini javnih reševalnih služb iz državne pristojnosti, ki jih organizirajo različne organizacije

¹ Operativne gasilce od siceršnjih članov gasilskih društev loči to, da opravljajo operativne naloge gasilstva v formacijskih sestavah gasilskih enot, izpolnjujejo predpisane psihofizične ter zdravstvene zahteve in so strokovno usposobljeni za opravljanje teh nalog, kakor predvideva Zakon o gasilstvu (ZGas-UPB1, 2005).

(gorska reševalna služba, jamarska reševalna služba, podvodna reševalna služba, poizvedovalna služba) in enote, službe in druge operativne sestave društev in drugih nevladnih organizacij iz državne pristojnosti, katerih skupno število pripadnikov je nekaj več kot 1.000 (Torkar, 2010; ZVNDN-UPB1, 2006; G. Turnšek, intervju, junij 2018).

Število javnih uslužbencev na področju zaščite, reševanja in pomoči, ki opravljajo pretežni del nalog usmerjanja in vodenja prek svoje vloge v organih vodenja Civilne zaščite in v vlogi administratorjev občinskih in državnega sistema zaščite, reševanja in pomoči, se v primerjavi s preteklostjo zmanjšuje, težišče zaposlenosti pa se je z občin premaknilo na državno raven. Ta proces se je začel v letu 1994 s preoblikovanjem lokalne samouprave in njegovim nadaljevanjem, v katerem se je število občin z 62 (in Mesto Ljubljana kot povezava ljubljanskih občin) povečalo najprej na 147, do leta 2011 pa na 212 (Statistični urad RS, n. d.). S spremembo ureditve lokalne samouprave so na državno raven prešle vse pristojnosti obrambe, s tem pa tudi večina osebja prejšnjih občinskih služb za obrambne zadeve, ki je opravljalo tudi zadeve s področja zaščite, reševanja in pomoči, kar ni bilo skladno s pristojnostjo za to področje, ki je ostalo občinam. Ocenjujemo, da je bilo pred letom 1994 na občinski in republiški ravni na sekretariatih za obrambo in centrih za opazovanje in obveščanje² zaposlenih približno 200 oseb, ki so bile neposredno zadolžene za civilno zaščito. Od tega jih je bila večina (ocenjujemo, da jih je bilo okoli 170) zaposlena na ravni občin. Poleg njih so del storitev, ki jih je uporabljala tudi Civilna zaščita, deloma izvajali tudi nekateri drugi zaposleni v sekretariatih za obrambo (zveze, razporejanje in evidenca, tajništvo, skladišče). Menimo, da bi lahko ocenili število zaposlenih, ki so izvajali funkcije zaščite, reševanja in pomoči na približno 500 oseb (Jeraj, 2014; Uprava RS za zaščito in reševanje, 1998).

Lokalna samouprava danes svoje naloge s področja zaščite, reševanja in pomoči izvaja prek številnih aktivnosti v fazi pred nesrečo (preventiva, pripravljenost) in ob oziroma neposredno po njej (odziv in zagotavljanje osnovnih življenjskih pogojev). Aktivnosti lokalne skupnosti pa segajo tudi prek zaščite, reševanja in pomoči, na primer na področjih ocenjevanja škode po naravnih nesrečah ter obnove in razvoja po nesreči. Aktivnosti organizira in usklajuje župan s svojimi podžupani in občinsko upravo, ki jo vodi direktor, razdeljena pa je lahko na posamezne organe in službe občinske uprave s svojimi predstojniki. Aktivnosti izvajajo predvsem občinska uprava in izvajalci občinskih javnih služb, ki delujejo v obliki režijskih obratov, javnih podjetij, javnih zavodov in koncesionarjev, vključno z občinsko gasilsko javno službo. Enote in službe Civilne zaščite pri tem nimajo več pomembne vloge, kar je rezultat sprememb družbenih okoliščin. Prav tako aktivnosti iz svoje pristojnosti na območju občine izvajajo tudi izvajalci državnih javnih služb. Njihovo število, občinskih in državnih, je precejšnje in je v pretežni meri odvisno od števila prebivalcev, deloma pa tudi od ravni urbaniziranosti. Za doseganje pravilne in usklajene pripravljenosti številnih deležnikov in njihovega pravilnega in usklajenega delovanja ob odzivu na nesreče mora lokalna skupnost imeti za zaščito, reševanje in pomoč usposobljene in izkušene javne uslužbence.

² Gre za nekdanje centre za opazovanje in obveščanje, ki so obdelovali klice na telefonsko številko 985.

Njihova naloga je:

a) ocenjevanje nevarnosti, ranljivosti in ogroženosti ljudi ter javnih storitev iz občinske (občinske ceste, pitna voda, kanalizacija, komunalni odpadki, vzgoja, osnovno izobraževanje, gasilska služba) in državne pristojnosti (državne ceste, železnice, električna energija ...) v povezavi z naravnimi in drugimi nesrečami (poplave – nižinske, hudourniške, meteorne, plazovi, močan veter, žled, suša, potres, nesreče v industriji, v cestnem, železniškem, vodnem in zračnem prometu, porušitev vodnih pregrad ...),

b) načrtovanje zaščite, reševanja in pomoči ter usklajevanje načrtovanja z nižjimi in višjimi ravni oblasti (podjetja, krajevne in četrtne skupnosti, druge občine, država na regijski in nacionalni ravni),

c) usmerjanje priprav izvajalcev za zviševanje ravni žilavosti izvajalcev javnih storitev iz občinske pristojnosti, da ob naravnih in drugih nesrečah ne pride do prekinitev izvajanja storitev oziroma je prehod na zasilno izvajanje in nato nazaj na redno izvajanje organiziran in čim krajši,

d) usmerjanje priprav izvajalcev javnih storitev iz občinske pristojnosti za izvajanje zaščite, reševanja in pomoči (gasilska društva in zveze kot izvajalci občinske javne gasilske službe ...),

e) usmerjanje priprav drugih izvajalcev zaščite, reševanja in pomoči iz občinske pristojnosti (na primer župnije, župnijski Karitas, območni in krajevni odbori Rdečega križa, planinsko društvo, taborniki, skavti ...),

f) sodelovanje z izvajalci javnih storitev iz državne pristojnosti (policijske postaje, centri za socialno delo, domovi za upokoјence, srednje šole, dijaški domovi, fakultete in študentski domovi ...),

g) izdelava občinskih predpisov s področja zaščite, reševanja in pomoči ter usklajevanje s pripravljavci državnih predpisov,

h) usposabljanja,

i) vaje,

j) spodbujanje osebne in vzajemne zaščite,

k) administrativne zadeve, informacijsko-komunikacijska tehnologija, skladiščenje, sklepanje pogodb, naročanje in drugo finančno poslovanje v zvezi z zaščito, reševanjem in pomočjo (pogodbe z izvajalci storitev, razporejanje reševalcev v državno evidenco in vodenje občinske evidence, skrb za javna zaklonišča idr.),

l) lastni strokovni razvoj – izobraževanje, usposabljanje, spremljanje literature, posveti, prikazi idr.

Glede na raznovrstnost nalog in dejstvo, da za zaščito, reševanje in pomoč ni specializiranega izobraževalnega programa, smer izobrazbe pri izbiri poklicnih kadrov ni odločilnega pomena. So pa izjemno pomembne osebne lastnosti, ki omogočajo ustrezno delo z ljudmi in organizacijami, njihovo spodbujanje, usmerjanje, usklajevanje in vodenje, zato so pri poklicnih kadrih za to področje zaželeno lastnosti, kot so empatija, čustvena inteligenca, inkluzivnost, kooperativnost, zmožnost sodelovanja v timu in vodenja tima, pozitivna naravnost, naravnost k iskanju rešitev in ne problemov, zmožnost organiziranja in prilagajanja, visoka raven odpornosti na stres, zmožnost hitrega odločanja idr. Praksa izbire kadrov v javni upravi temu ne sledi načrtno, omejuje

se predvsem na ugotavljanje formalnih izobrazbenih pogojev, števila let delovne dobe, izkušenj in uradniške ravni preteklih delovnih mest.

Glede na število deležnikov, raven zahtevnosti problematike in število procesov ter komunikacij, ki jih je treba izvesti za zagotovitev učinkovitosti zaščite, reševanja in pomoči iz občinske pristojnosti, ocenjujemo, da je primerno število en občinski javni uslužbenec za področje zaščite, reševanja in pomoči na približno 18.000 prebivalcev, kadar je izvajanje dela tehnično-strokovnih nalog (administracija, finance, skladiščenje in druga upravna logistika) zagotovljeno v drugih delih občinske uprave. Občine z manj prebivalci pri tem lahko uporabijo možnost skupne občinske uprave. Po omenjenem kriteriju bi bilo treba v slovenskih občinah skupaj zagotoviti približno 120 javnih uslužbencev za področje zaščite, reševanja in pomoči, kar je manj od ocenjenih 170 (zgolj tisti, ki so bili neposredno zadolženi za civilno zaščito) pred letom 1994, razlika med številom, ki bi bilo primerno (120), in ocenjenim številom dejansko zaposlenih (40) pa je nesorazmerno velika. Javne uslužbenke, ki delajo izključno za področje zaščite in reševanja so namreč ohranile ali na novo vzpostavile le po številu občanov največje občine (po podatkih Statističnega urada RS je v letu 2018 občin z več kot 18.000 prebivalcev dvaindvajset).

Na državni ravni, v Upravi RS za zaščito in reševanje (skupaj z Izobraževalnim centrom), je bilo v letu 1996 zaposlenih 59 oseb, še nadaljnjih 157 pa je opravljalo naloge zaščite, reševanja in pomoči (vključno z regijskimi centri za obveščanje) na ravni trinajstih državnih uprav za obrambo z njihovimi izpostavami (skupno 58 izpostav), skupaj 219 javnih uslužbencev (Uprava RS za zaščito in reševanje 1998). Po podatkih za konec leta 2016 je na Upravi RS za zaščito in reševanje zaposlenih 318 oseb, sistemiziranih pa je bilo 391 delovnih mest, in sicer na področju izobraževanja in usposabljanja 12 % delovnih mest, na področju opazovanja, obveščanja in alarmiranja 40 %, v strokovnih službah izpostav 24 %, preostalih 24 % pa na vseh ostalih vsebinskih in strokovnih področjih dela. Nova sistematizacija, ki je začela veljati v letu 2017, pa je predvidela 409 delovnih mest. Po strukturi je bilo v sistemizaciji 245 strokovno tehničnih delovnih mest ali 63,21 % ter 146 uradniških delovnih mest ali 36,79 %, dejansko zasedenih pa je bilo 318 delovnih mest (upad s 327 v letu 2008), medtem ko se je povprečna starost od leta 2008 do 2016 s 45,10 leta dvignila na 48,01 leta (Uprava RS za zaščito in reševanje, 2017).

Število poklicnih kadrov v javni upravi na področju zaščite, reševanja in pomoči se je čez čas spreminjalo. Največja sprememba števila poklicnih kadrov je nastala na ravni občin, kjer je upad izjemno velik tako glede na prejšnje stanje kot glede na potrebe, to je glede na zakonske pristojnosti in dolžnosti občin na področju zaščite, reševanja in pomoči ter glede na opredelitve državne ravni, da sistem temelji na lokalnih skupnostih.³ Naslednja sprememba je prenos težišča zaposlenosti z občinske in regijske ravni na nacionalno raven.

3 »Občine samostojno organizirajo in pripravljajo ter vodijo zaščito, reševanje in pomoč na svojem območju, ocenjevanje škode kot tudi odpravljanje posledic nesreč. Tudi sicer je težišče organiziranja in delovanja sistema varstva pred naravnimi in drugimi nesrečami v občinah. Država jim pri tem pomaga s silami in sredstvi iz svoje pristojnosti.« (Resolucija o nacionalnem programu varstva pred naravnimi in drugimi nesrečami v letih 2009 do 2015, 2009, točka 2)

Če predpostavimo, da bi bilo na državni ravni optimalno število javnih uslužbencev za področje zaščite, reševanja in pomoči 409, na ravni občin pa 120, bi optimalno število javnih uslužbencev na področju zaščite, reševanja in pomoči znašalo 529 oseb, kar je občutno več, kot je dejansko zaposlenih, ki jih je po oceni okoli 360.

Zaščita, reševanje in pomoč ima, zlasti na lokalni ravni, tako velik primanjkljaj poklicnih kadrov, da za zviševanje ravni strokovnosti ni mogoče uporabiti pošiljanja obstoječih kadrov na daljša šolanja doma ali v tujini ali na daljše (več kot nekaj dni) izmenjave strokovnjakov (kot to na primer izvajata zdravstvo in Slovenska vojska), ker za čas odsotnosti ni nadomestnega osebja, da bi se dejavnost lahko neprekinjeno odvijala. Osnovna značilnost zaščite in reševanja je, da se dogodki, nesreče, intervencije dogajajo ves čas in da se je treba nanje odzvati takoj, ravno tako, kot to velja za policijo in zdravstveno reševalno službo. Premajhno število poklicnega kadra vpliva tudi na to, da ne nastane kadrovska kritična masa, ki bi zagotavljala tako raven organiziranega pridobivanja, oblikovanja in prenosa znanj in veščin, ki bi omogočala oblikovanje profesije.

4 IZOBRAŽEVANJE IN USPOSABLJANJE

Izobraževanje na področju zaščite, reševanja in pomoči je po naravi dokaj fragmentirano, saj se na tem področju zaposlujejo maturanti/diplomanti različnih strokovnih profilov. Med njimi so tudi diplomanti obramboslovja Fakultete za družbene vede, zato je smiselno orisati tiste vsebine, ki jih absolvirajo med študijem. Študij obramboslovja je predvsem družboslovno profiliran, kar pomeni, da se študenti najprej seznani s splošnimi vsebinami s področja politologije, sociologije, ekonomije, psihologije, komunikologije in drugih družbenih ved, kasneje pa na ta znanja aplicirajo različne obramboslovne vsebine, med njimi tudi take, ki bolj ali manj neposredno zadevajo varstvo pred naravnimi in drugimi nesrečami na nacionalni, regijski in globalni ravni. Podajanje vsebin o varstvu pred naravnimi in drugimi nesrečami je mogoče opredeliti skozi štiri pristope, ki so teoretično-konceptualni, politično-doktrinarni, strukturni (sistemski in organizacijski) in funkcionalni. Teoretično-konceptualni pristop pojasnjuje temeljne pojme z obravnavanega področja ter ponuja splošna teoretična izhodišča za razumevanje pojava nesreč in odziva nanje. Politično-doktrinarni pristop omogoča vpogled v politiko in doktrino varstva pred nesrečami v Sloveniji, nekaterih drugih državah in v mednarodnih organizacijah, še posebej v Združenih narodih, Evropski uniji in Natu. Strukturni pristop predstavi sistem varstva pred nesrečami in njegovo organiziranost v Sloveniji in izbranih drugih državah. Na mednarodni ravni so zajeti Urad Združenih narodov za usklajevanje pomoči, Mehanizem za Civilno zaščito Evropske unije ter Civilno krizno načrtovanje v Natu oziroma njegov Evroatlantski center za usklajevanje pomoči ob nesreči. Funkcionalni pristop analizira delovanje zgoraj naštetih nacionalnih in mednarodnih struktur v konkretnih primerih nesreč, od požarov, poplav in potresov do orkanov, cunamijev in ekoloških nesreč. V največji meri so omenjene vsebine obravnavane pri predmetu Upravljanje in vodenje ob nesrečah, njihovi posamezni vidiki pa tudi pri številnih drugih predmetih študija obramboslovja.

Pomembno je poudariti, da je izobraževanje na področju varstva pred nesrečami predvsem teoretično, s prakso pa se študenti srečajo posredno prek obiskov predstavnikov sistema varstva pred nesrečami na fakulteti ali prek obiskov študentov v organih in ustanovah tega sistema, tradicionalno v Izobraževalnem centru za zaščito in reševanje RS na Igu, kjer študentom med drugim predstavijo slovenski sistem varstva pred nesrečami. Stik s prakso se izvaja tudi prek obiska tematskih zaščitno-reševalnih vaj, na katere so študenti povabljeni. Za del študentov obramboslovja je tematika varstva pred nesrečami zelo zanimiva, saj imajo interes poklicno delovati na tem področju, zato se tudi v okviru študija bolj posvečajo temam s tega področja, bodisi prek seminarskega dela bodisi prek raziskovalnih nalog (brezpilotna letala v sistemu zaščite, reševanja in pomoči na primer). Nekateri med njimi opravijo obvezno študijsko prakso na področju varstva pred nesrečami.

Določene vsebine s področja zaščite, reševanja in pomoči podajajo tudi na Fakulteti za varnostne vede Univerze v Mariboru pri predmetih Nacionalnovarnostni sistem, Varnostni sistemi in mednarodne varnostne integracije ter predvsem pri predmetu, ki se ukvarja s kriznim upravljanjem in odzivanjem na nesreče.

Kar zadeva poklicne gasilce, je treba poudariti, da so v precejšnji meri tisti poklicni gasilci, ki imajo visokošolsko izobrazbo, to pridobili na Fakulteti za kemijo in kemijsko tehnologijo Univerze v Ljubljani, Oddelek za kemijsko inženirstvo in tehniško varnost, Katedra za poklicno, procesno in požarno varnost. Študij je naravnan interdisciplinarno, saj predavatelji prihajajo tako z matične fakultete kot s Fakultete za strojništvo, Fakultete za gradbeništvo in geodezijo, Zdravstvene fakultete, Pravne fakultete, Fakultete za elektrotehniko, Fakultete za matematiko in fiziko, prav tako pa so med predavatelji tudi strokovnjaki iz prakse. Študenti, poleg ostalih predmetov tehniške varnosti, spoznavajo tako področje varstva pred požarom kot tematiko odziva na nesreče, prek obveznih in izbirnih predmetov na prvi in drugi bolonjski stopnji študija. Ti predmeti so: Osnove tehniške in požarne varnosti, Nevarne snovi, Numerične metode varnosti, Statistika varnosti, Analize tveganja, Odkrivanje in gašenje požarov, Požarna varnost v objektih, Kemijska in procesna varnost, Vodenje tveganja in procesna varnost, Varno projektiranje in ranljivost sistemov, Intervencije in reševanje, Tehniška varnost, Požarna varnost, Okoljska tveganja in Požarnovarnostna analiza objektov. Izobraževanje zaokrožuje obvezna praksa.

Na področju zaščite, reševanja in pomoči za organe vodenja, enote in službe ni predvideno izobraževanje (razen za področje gasilstva), ampak usposabljanje, ki je v državni pristojnosti. Urejajo ga zlasti Zakon o varstvu pred naravnimi in drugimi nesrečami (ZVNDN-UPB1, 2006, predvsem čl. 36, 41, 102, 109 do 114), Uredba o organiziranju, opremljanju in usposabljanju sil za zaščito, reševanje in pomoč (2007, II. poglavje) ter Pravilnik o izobraževanju in usposabljanju na področju varstva pred naravnimi in drugimi nesrečami (2009). Programe usposabljanj pripravlja Uprava RS za zaščito in reševanje in organizacije, ki izvajajo javno reševalno službo oziroma organizirajo reševalne enote v skladu s predpisi (gasilska, jamarska, potapljaška, taborniška idr.), za sprejem večine je pristojen minister za obrambo, izvaja pa jih Izobraževalni center za zaščito in reševanje

RS, organizacije, ki izvajajo javno reševalno službo, pooblašcene izobraževalne organizacije in občine. Šestindeset uradno sprejetih programov je objavljenih na domačih straneh Uprave RS za zaščito in reševanje. Od skupno 96 programov jih je četrtna namenjenih organom vodenja, enotam in službam Civilne zaščite, četrtna gasilstvu, četrtna pa je takih, ki so namenjene več ciljnim skupinam, drugi pa so namenjeni usposabljanju predavateljev, društvom, pooblaščenim podjetjem, zavodom in drugim nevladnim organizacijam ter javnim uslužbencem s področja zaščite, reševanja in pomoči. V programih usposabljanj praviloma ni predviden izpit ali druga oblika preverjanja, ki bi lahko imela za posledico, da slušatelj tečaja ne opravi in bi zato ne mogel opravljati katere od vlog v sistemu. V večini primerov gre za enodnevna usposabljanja (Uprava RS za zaščito in reševanje, n. d.). Zakon o varstvu pred naravnimi in drugimi nesrečami (ZVNDN-UPB1, 2006, čl. 111) opredeljuje, da sme na letni ravni pripadnik Civilne zaščite opraviti do petnajst dni uvajalnih in temeljnih usposabljanj ter do pet dni dopolnilnih usposabljanj, pri čemer naj bi se slednja odvijala v dela prostih dneh, kar v sedanjih družbenih okoliščinah za posameznike ni sprejemljivo, kar kažejo izkušnje organizatorjev usposabljanj. Glede na to, da mora zavezanec za organizacijo organov vodenja, enot in služb Civilne zaščite (v večini primerov lokalne skupnosti, v manjši meri država), delodajalcu pripadnika Civilne zaščite, za čas odsotnosti z dela zaradi usposabljanj ali drugih aktivnosti, nadomestiti plačo (ZVNDN-UPB1, 2006, čl. 27), to predstavlja pomembno finančno breme⁴.

Programov, namenjenih predvsem javnim uslužbencem s področja zaščite, reševanja in pomoči, je pet. Med ostalimi programi pa jih je mogoče identificirati vsaj še sedemnajst, ki so glede na naloge, ki jih opravljajo kot poveljniki, namestniki ali člani štabov Civilne zaščite, kot vodje intervencij ali podpora vodenju ali izvajanja intervencij ter pri ocenjevanju škode (Uprava RS za zaščito in reševanje, n. d.; V. Juratovec, intervju, junij 2018).

Izobraževanje in usposabljanje na področju gasilstva ureja 31. člen Zakona o gasilstvu (ZGas-UPB1, 2005), ki predvideva, da programe predpiše minister za obrambo in da so ti ločeni za prostovoljne in poklicne gasilce. Za področje poklicnega gasilstva so predvideni programi za izobraževanje in dopolnilno usposabljanje poklicnih gasilcev srednje tehnične in srednje strokovne, višje strokovne, visoko strokovne in univerzitetne izobrazbe ter programi za strokovne izpite poklicnih gasilcev ter predstojnikov gasilskih enot. Edini program, ki je na področju poklicnega gasilstva tako sprejet kot tudi izvajan, je program usposabljanja za pridobitev poklica gasilec, ki ga izvaja Gasilska šola v sklopu Izobraževalnega centra za zaščito in reševanje Uprave RS za zaščito in reševanje. Za pristop je predpogoj pridobljena srednja tehnična ali srednja strokovna izobrazba V. stopnje. Usposabljanje za pridobitev poklica gasilec se izvaja po programu, ki ga predpiše minister za obrambo; traja 24 tednov oziroma 911 pedagoških ur, od katerih je 401 namenjena teoretičnemu usposabljanju, 510 pa praktičnemu usposabljanju, vključno z 80 urami usposabljanja v enoti. V programu je predvideno preverjanje znanja in obvladovanje veščin in se zaključi tako s

⁴ Glede na podatke Statističnega urada RS (n. d.) o povprečni bruto plači v maju 2018 in o številu delovnih dni v mesecu je povprečni dnevni strošek nadomestila plače za enega pripadnika Civilne zaščite približno 80 EUR.

praktičnim prikazom kot z izpitom pred komisijo. Edini sprejeti izobraževalni program na področju zaštite, reševanja in pomoči je Višješolski študijski program Gasilstvo – P107 (2010), izdelan na podlagi poklicnega standarda gasilec častnik/gasilka častnica in namenjen izobraževanju gasilcev za pridobitev višje strokovne izobrazbe. Od njegovega sprejetja na Strokovnem svetu RS za poklicno in strokovno izobraževanje v letu 2010 program še ni bil izveden. Predstojniki in poveljniki poklicnih gasilskih enot morajo opraviti strokovni izpit, za kar sta jim na voljo Program dodatnega usposabljanja kandidatov za opravljanje strokovnega izpita za predstojnika gasilske enote – P145 (2015) in Program dodatnega usposabljanja kandidatov za opravljanje strokovnega izpita poveljnika ali operativnega vodjo gasilske enote – P148 (2016) (Uprava RS za zaščito in reševanje, n. d.; V. Juratovec, intervju, junij 2018).

Za prostovoljno gasilstvo je izdelan celovit stopenjski sistem usposabljanja in pridobivanja činov, funkcionalnih veščin in izkušenj. Programe usposabljanj predpiše minister za obrambo, pripravlja jih Gasilska zveza Slovenije s svojo Komisijo za usposabljanje. Programe izvajajo Gasilska zveza Slovenije, lokalne gasilske zveze in prostovoljna gasilska društva. Predpogoja za pristop k usposabljanju za določeno raven oziroma čin v prostovoljnem gasilstvu sta raven dosežene splošne izobrazbe in čas aktivnega uspešnega opravljanja nalog v nižjem činu. Usposabljanje se deli na temeljno strokovno usposabljanje, dopolnilno usposabljanje in permanentno usposabljanje. Temeljno strokovno usposabljanje je namenjeno pridobivanju znanja in veščin za izvajanje nalog gasilca (tečaj za gasilca pripravnika in tečaj za operativnega gasilca) in vodij na različnih ravneh (tečaj za višjega gasilca, nižjega gasilskega častnika, častnika, višjega in visokega gasilskega častnika). Predvideno je preverjanje znanja in veščin z izpiti, za vodje pa tudi izdelava in zagovor pisne naloge. Dopolnilno usposabljanje je namenjeno pridobivanju posebnih znanj in veščin s področja strojništva, zaštite dihal, gašenja notranjih požarov, tehničnega reševanja, nevarnih snovi, požarov v naravi, reševanja na vodi in iz vode, sojenja na gasilskih tekmovanjih, poučevanja, prve pomoči, informatike, dela z mladino in članicami ter preventivnih dejavnosti. Znanja in veščine z dopolnilnih usposabljanj je treba periodično obnavljati na obnovitvenih tečajih. Permanentna strokovna usposabljanja za vzdrževanje strokovne usposobljenosti in fizične sposobnosti se izvajajo v obliki seminarjev in posvetov s teoretičnim ter praktičnim spoznavanjem novosti, taktičnimi vajami in nastopi z gasilsko-tehničnimi sredstvi ter prek gasilskih in gasilsko-športnih tekmovanj in priprav nanje (Gasilska zveza Slovenije, 2016; M. Klarič, intervju, junij 2018).

5 VPLIV MEDNARODNEGA SODELOVANJA NA FUNKCIONALNO PROFESIONALIZACIJO

Načrtna stalna izpostavljenost mednarodnemu znanstvenemu, strokovnemu in upravnemu okolju je eden od gradnikov doseganja funkcionalne profesionalnosti, ki zagotavlja sprotno pridobivanje sodobnega znanja in omogoča kritično primerjanje lastne ravni s tujo ter predstavlja enega od temeljev za razvoj

strokovnosti. Udeležba slovenskih javnih uslužbencev s področja zaštite, reševanja in pomoči na mednarodnih znanstvenih dogodkih je pičila, kar zmanjšuje zmožnost prenosa tujega znanja in prenos prepušča visokošolskim izobraževalnim in raziskovalnim organizacijam. Le-te pa tega znanja ne morejo organizirano prenašati na javne uslužbence, ker ni oblikovan sistematičen način njegovega prenosa, na primer prek akademije za varstvo pred naravnimi in drugimi nesrečami, akademije za zaščito, reševanje in pomoč ali sistema obveznih periodičnih usposabljanj, ki bi bila povezana s sistemom podeljevanja licenc. Upravno mednarodno primerljivost omogoča sodelovanje Uprave RS za zaščito in reševanje, zlasti v okviru institucij Evropske unije in Nata. Določeno strokovno raven mednarodne izpostavljenosti zagotavljajo tudi tečaji, izmenjave strokovnjakov, vaje in druge aktivnosti v okviru Mehanizma Civilne zaštite Evropske unije, ki se jih udeležujejo posamezniki in ekipe, ki prihajajo tudi iz vrst javnih uslužbencev in gasilcev. Predvsem Uprava RS za zaščito in reševanje s svojim osebjem, občasno pa tudi posamezne občine, so tudi izvajalci, to je partnerji v projektih, ki te tečaje in vaje organizirajo in izvajajo.⁵ V letu 2017 se je 15 oseb iz Slovenije udeležilo tečajev, treh vaj pa 134 oseb (B. Horvat, intervju, junij 2018; G. Turnšek, intervju, junij 2018), kar predstavlja majhen delež tako poklicnih kot vseh ostalih pripadnikov v sistemu zaštite, reševanja in pomoči.

6 STROKOVNE PUBLIKACIJE

Področje varstva pred nesrečami premore nekaj strokovnih publikacij, med njimi izpostavljam revijo *Ujma*, ki izide enkrat letno in se v prvi vrsti osredotoča na interdisciplinarno analizo nesreč, ki so se zgodile v preteklem letu. Prednost v obravnavi imajo nesreče v Sloveniji, praviloma pa revija pokrije tudi najodmevnejše nesreče, ki so se zgodile po svetu. Pregled desetih številk revije *Ujma* (2007–2016) prinaša nekaj ugotovitev o tipičnih vsebinskih poudarkih revije. Revija ima bolj ali manj standardne rubrike, ki zajemajo vremenske, vodne in druge ujme, naravne in druge nesreče v Sloveniji, naravne in druge nesreče v tujini, nevarnosti in ogroženost, raziskave in razvoj, pripravljenost na nesreče ter izobraževanje, usposabljanje in preverjanje pripravljenosti. V posameznih letih pa je dodana še kakšna rubrika, kot so na primer tuje izkušnje in mednarodno sodelovanje, socialni in psihološki vidiki nesreč ter pregled literature in strokovna beseda. V letih 2015 in 2016 sta bila v svojih rubrikah posebej obravnavana žled, ki je leta 2014 prizadel večji del Slovenije oziroma humanitarna kriza, ki je bila posledica migrantskega vala v letih 2015–2016.⁶

Tak pristop omogoča dokumentiranje, analizo in redno spremljanje vzorcev podnebnih in vremenskih razmer v Sloveniji, hidrološkega stanja,

5 Trenutno je na voljo enajst vrst tečajev: Osnovni tečaj o Mehanizmu Civilne zaštite v EU, Osnovni tečaj za vodje modulov Civilne zaštite EU, Tečaj za tehnične strokovnjake, Tečaj za tehnične strokovnjake s področja pomorskih nesreč, Tečaj vodenja operacij, Tečaj za člane vodstva reševalnih enot, Tečaj za upravljanje z nevarnostmi, Tečaj za ocenjevanje potreb prizadetih držav, Tečaj za vodenje pogajanj in odločanja, Tečaj koordinacije na visoki ravni in Seminar za strokovnjake Mehanizma Civilne zaštite EU.

6 Komac, Tičar in Zorn (2016) v svoji analizi tridesetletnega obdobja prisotnosti Ujme v slovenskem publicističnem prostoru ugotavljajo, da je revija 'pomemben dokument časa', ki objavlja recenzirane analize nesreč doma in po svetu ter predstavlja forum strokovne razprave o nesrečah in odzivu nanje.

potresne aktivnosti in posameznih primerov nesreč, kar omogoča njihovo boljše razumevanje in ustrežnejše odzivanje. Prikaz večjih nesreč iz tujine in odziva nanje omogoča prenos tujih izkušenj v našo prakso zaštite, reševanja in pomoči. Revija opozarja na pojav različnih nevarnosti in obravnava ogroženost na področjih, ki jih v preteklosti nismo povezovali z nesrečami, kot so na primer podnebne spremembe, na katere je Ujma opozorila že v svoji drugi številki pred tridesetimi leti. Prav tako revija vsako leto predstavi izbrane raziskovalne dosežke na področju varstva pred nesrečami, kar nedvomno prispeva k razvoju področja, napoveduje določene spremembe v prihodnje ter povezuje znanost in prakso. Članki o pripravljenosti na nesreče ovrednotijo stanje na določenih področjih in opozorijo na morebitne pomanjkljivosti. Velik vsebinski poudarek Ujma namenja izobraževanju, usposabljanju in preverjanju usposobljenosti pripadnikov, enot in štabov, ki delujejo na področju varstva pred nesrečami. Pregled namreč pokaže, da je revija v obravnavanem desetletju med drugim opisala več kot štirideset različnih državnih in regijskih vaj ter drugih oblik usposabljanja. Pomemben je tudi prispevek revije k pojasnjevanju obstoječe in uvajanju nove strokovne terminologije.

Revija bi še pridobila uporabnost za strokovnjake s področja zaštite, reševanja in pomoči, če bi dvignila raven analitičnosti pri obravnavi vaj in nesreč oziroma njunih posameznih vidikov, na primer vodenje, načrtovanje in izvajanje operacij ter njihova logistična in administrativna zagotovitev. Koristno bi bilo tudi dodatno uravnoteženje števila in kakovosti člankov v korist pripravljenosti, odziva in zagotavljanja osnovnih življenjskih pogojev po nesreči.

Določene publikacije s področja varstva pred nesrečami občasno objavljajo tudi nekateri raziskovalni inštituti in centri. Obramboslovni raziskovalni center (ORC) je na primer objavil monografiji v slovenskem in angleškem jeziku o kriznem upravljanju in vodenju v Sloveniji (Brändström in Malešič, 2004; Malešič, 2004), ki sta temeljili na obsežnem raziskovalnem projektu. Monografiji sta vsebovali analizo različnih nesreč in drugih kriz. Prezelj (2005) je objavil mednarodno primerjalno analizo Nacionalni sistemi kriznega menedžmenta. Sledila je monografija Komuniciranje v krizi (Malešič, Hrvatin in Polič, 2006), ki se je ukvarjala s strategijo komuniciranja ob nesrečah in drugih krizah. Naslednji monografiji sta bili rezultat obsežnega raziskovalnega projekta na temo evakuacije v primeru jedrske nesreče (Malešič, Polič in Juvan, 2013; Malešič, Polič, Uhan, Prezelj, Juvan in Bajec, 2013). Omeniti je treba tudi dva zbornika. V prvem so zbrani, urejeni in objavljeni prispevki na temo žleda, ki je Slovenijo prizadel leta 2014 (Svete in Malešič, 2015), v drugem pa je predstavljena zamisel o nadgradnji sistema kriznega upravljanja in vodenja v naši državi (Vuga Beršnak, 2016). S področja varstva pred nesrečami sodelavci ORC objavljajo tudi strokovne in znanstvene članke doma in v tujini.

Oddelek za naravne nesreče na Geografskem inštitutu Antona Melika, ki deluje znotraj Znanstvenoraziskovalnega centra SAZU, že več kot pol stoletja raziskuje in objavlja na področju varstva pred nesrečami. Ena od zbirk z nazivom Naravne nesreče je v celoti posvečena temu področju. V zadnjem obdobju je Oddelek objavil več znanstvenih monografij, med njimi Trajnostni razvoj mest in naravne nesreče (Zorn, Komac, Ciglič in Tičar, 2017), Okolju prijazno vedenje

(Polajnar Horvat, 2015), Zemeljski plazovi v Sloveniji (Zorn in Komac, 2008) in Geografski vidiki poplav v Sloveniji (Komac, Natek in Zorn, 2008). Oddelek objavlja tudi druge znanstvene in strokovne publikacije, hkrati pa je organiziral štiri posvete o naravnih nesrečah, na katerih znanstveniki in strokovnjaki obravnavajo fizične in družbene zakonitosti nesreč.

Uprava RS za zaščito in reševanje finančno podpira izdajanje strokovne literature, jo tudi sama izdaja, in financira izvajanje raziskovalnih nalog ter (so) organizira strokovna srečanja. Tako so nastale, poleg prej omenjenih, monografije Psihosocialna pomoč po nesrečah in drugih kriznih dogodkih (Lavrič in Štirn, 2016), Nesreče in varstvo pred njimi (Ušeničnik, 2002), Javnost in nesreče – obveščanje, opozarjanje, vplivanje (Kline, Polič in Zabukovec, 1998), Ocenjevanje uporabnosti po potresu poškodovanih objektov (Tomažević, 1998) in Psihološki vidiki nesreč (Polič, 1994). V obdobju po osamosvojitvi do leta 2016 so bile izvedene 103 razvojno-raziskovalne naloge za področje varstva pred naravnimi in drugimi nesrečami. Periodično Uprava RS za zaščito in reševanje organizira ‚Dneve zaščite in reševanja‘, na katerih splošni in strokovni javnosti predstavijo posamezne dosežke in značilnosti zaščite, reševanja in pomoči (Uprava RS za zaščito in reševanje, n. d.).

Na ožjem področju varstva pred požarom in gasilstva sta uveljavljeni periodični publikaciji Gasilec, ki ga izdaja Gasilska zveza Slovenije, in Požar (Slovensko združenje za požarno varstvo), zamrl pa sta reviji Ljubljanski gasilec in Revija 112. Pomembno je navesti tudi uveljavljene letne Strokovne dneve Borisa Stevanoviča, ki so po udeležbi največji strokovni gasilski seminar v Sloveniji, ki ga organizira Gasilska zveza Gorenjske, v sodelovanju z Gasilsko zvezo Slovenije, Upravo RS za zaščito in reševanje ter Združenjem slovenskih poklicnih gasilcev. Na njih z različnih vidikov obravnavajo velike požare in druge nesreče, pri katerih so sodelovali gasilci v preteklem letu, sodelovanje med intervencijskimi službami ter tehnična in taktična vprašanja posredovanja ob nesrečah.

7 PROFESIONALNA ETIKA IN ETIČNI KODEKS

Zaščita, reševanje in pomoč nima skupnega etičnega kodeksa delujočih v sistemu, zato morajo javni uslužbenci na tem področju upoštevati splošni Kodeks ravnanja javnih uslužbencev (2001), ki kot etično opredeljuje delovanje, ki je zakonito, nevtravno in nepristransko, lojalno, strokovno, vestno, kakovostno, učinkovito in spoštljivo. Neobvezen je Kodeks etike javnih uslužbencev v državnih organih in upravah lokalnih skupnosti (2011) Uradniškega sveta RS, ki za etično opredeljuje ravnanje, ki je zakonito, pregledno, odgovorno do družbenega in naravnega okolja, častno, predano, vestno, pošteno, nepristransko, odzivno, dostopno, učinkovito, gospodarno, neodvisno, strokovno in s skrbjo za strokovni razvoj ter temelječe na zaupanju, sodelovanju, iskrenosti, zanesljivosti in spoštljivosti. Menimo, da tiste poklicne gasilce, ki izvajajo javno službo, prav tako zavezuje Kodeks ravnanja javnih uslužbencev (2001), čeprav je v kodeksu navedeno, da »javni uslužbenec« pomeni osebo, ki je zaposlena pri državnih organih, upravah samoupravnih lokalnih skupnostih, javnih skladih, javnih agencijah in drugih osebah javnega prava, ki pretežno izvajajo upravne naloge. Vse gasilce, torej poklicne in prostovoljne, tiste,

ki izvajajo javno službo in tiste v podjetjih, zavezujejo Pravila gasilske službe (2010), ki vsebujejo tudi določila s področja etičnosti, ki so zlasti vsebovana v poglavjih Ravnanje in odnosi ter Pozdravljanje, v katerih je opredeljeno: slovesna izjava, s katero vsak član gasilske enote ob vstopu vanjo slovesno izjavi, da bo kot član gasilske enote gasilsko službo opravljal vestno in požrtvovalno; spoštovanje izročil slovenskega gasilstva; tovarištvo, solidarnost, pomoč drugemu v nesreči, skrb za podrejene, pogum, odločnost, nesebičnost in požrtvovalnost, poštenost, odgovornost, odkritost, vljudnost, strpnost, spoštljivost, enakopravnost, nepolitičnost; zaščita pred nadlegovanjem, poniževanjem in žaljenjem ter gasilsko pozdravljanje in uporaba uniforme. Prostovoljni gasilci so sprejeli še poseben Kodeks etike slovenskega prostovoljnega gasilstva (2006), ki je bolj naravnana na tiste prostovoljne gasilce, ki izvajajo javno gasilsko službo in vsebuje načela, katerih upoštevanje vpliva na kakovost medsebojnih odnosov, odnosov med prostovoljnimi in poklicnimi gasilci in drugimi, s katerimi se prostovoljni gasilci srečujejo pri izvajanju aktivnosti: enakopravno sodelovati, graditi in ustvarjati, ne škoditi drugim in vse opravljati kulturno, z znanjem in spoštovanjem.

8 PROFESIONALNA ZDRUŽENJA

Področje zaščite, reševanja in pomoči ne premore skupnega profesionalnega združenja. Profesionalno združevanje je razdrobljeno, nekatere skupine pa sploh nimajo poklicnega združenja. Sem sodijo strokovni delavci v podjetjih in javni uslužbenci s področja zaščite in reševanja na državni ravni in del javnih uslužbencev na lokalni ravni. Javne uslužbenke tistih občin, ki se združujejo v Skupnost občin Slovenije (le 36 občin se združuje v drugi dve združenji občin: Združenje mestnih občin Slovenije in Združenje občin Slovenije), povezuje Komisija za zaščito in reševanje, na kateri prihaja do oblikovanja strokovnih stališč, tako o zakonodaji kot o drugih vprašanih zaščite, reševanja in pomoči, Komisija pa tudi zastopa strokovna stališča občin v odnosu do državnih organov, zlasti Uprave RS za zaščito in reševanje.

Gasilstvo ima največ strokovnih združenj. Predvsem prostovoljna gasilska društva, tako tista, ki izvajajo javno službo, kot tista v podjetjih, se tradicionalno združujejo v Gasilsko zvezo Slovenije. Ta zagotavlja ustrezno usposobljenost vseh članov gasilskih organizacij, organizacijske elemente za operativno delovanje, razvoj in izdajo strokovne literature, sodelovanje pri oblikovanju zakonskih rešitev in zastopanje strokovnih stališč v odnosu do državnih organov, zlasti Uprave RS za zaščito in reševanje.

Skupnost gasilsko reševalnih zavodov Slovenije, ustanovljena leta 2009, je skupnost poklicnih gasilskih enot, organiziranih kot javni zavodi, ki na območju Republike Slovenije izvajajo gasilstvo kot obvezno lokalno javno službo v skladu z Zakonom o gasilstvu. Prizadeva si za usklajenost delovanja in razvoja poklicnih gasilskih enot članic na področju varstva pred požarom ter zaščite, reševanja in pomoči ob naravnih in drugih nesrečah, sodeluje pri oblikovanju zakonov ter podzakonskih aktov, oblikuje strokovna mnenja in sodeluje s pristojnimi ministrstvi in lokalnimi skupnostmi pri vprašanih urejanja javnega poklicnega gasilstva.

Združenje slovenskih poklicnih gasilcev, ustanovljeno leta 1995, je namenjeno vsem poklicnim gasilem kot posameznikom, ne glede na to, ali poklicno opravljajo javno službo ali pa so zaposleni drugje (industrijske in letališke gasilske enote ter prostovoljna gasilska društva s poklicnim jedrom). Združenje organizira posvete in usposabljanja ter sodeluje pri pripravi predpisov.

Slovensko združenje za požarno varstvo (SZPV) je bilo ustanovljeno leta 1993 kot nacionalna neprofitna organizacija, ki povezuje posameznike in organizacije, ki delujejo na področju varstva pred požarom, in si prizadeva za dvig strokovne ravni na vseh področjih in dejavnostih varstva pred požarom, popularizacijo požarne varnosti tako v strokovni javnosti kot med prebivalstvom, razvojno-raziskovalne projekte na področju požarnega varstva ter s tem za strokovne podlage za posamezne odločitve, hitrejši prenos novih spoznanj v prakso in uvajanje novih rešitev in proizvodov na področju varstva pred požarom. Sodeluje pri pripravi novih predpisov in standardov s pristojnimi ministrstvi, pri izdelavi strategije in usmeritev na področju varstva pred požarom (s pristojnim ministrstvom za obrambo), pri pripravi kriterijev in smernic za načrtovanje požarnovarnostnih ukrepov (na primer strokovne podlage za tehnično smernico TSG-1-001:2010, ki jo je izdalo ministrstvo za okolje), pri izdelavi učnih programov za vse oblike izobraževanja na področju požarnega varstva, organizira strokovne delavnice, seminarje, posvete, konference in okrogle mize ter strokovne ekskurzije, izdaja strokovno revijo Požar in druge publikacije. SZPV je član evropske in pridruženi član mednarodne Konfederacije gasilskih združenj (angl. *Confederation of Fire Protection Associations*).

Na področju gasilstva delujeta Sindikat poklicnih gasilcev Slovenije in Sindikat industrijskih poklicnih gasilcev Slovenije, pri čemer je dejavnost zadnjega manj opazna. Po vsebini je sindikalno v dobršni meri tudi delovanje Združenja slovenskih poklicnih gasilcev. Javni uslužbenci na področju zaščite in reševanja na državni in lokalni ravni nimajo posebne sindikalne organizacije.

9 RAZMERJE Z JAVNOSTMI

Razmerje z javnostmi na področju varstva pred nesrečami je možno operacionalizirati v več smeri. Prva je vsekakor povezana s samimi nesrečami, ko mora sistem varstva pred nesrečami v procesu komuniciranja javnost obveščati o nevarnostih, nesrečah in odzivanju nanje. Prav tako je pomembna komunikacijska možnost javnosti, da sporoča in opozarja ‚sistem‘ o dogodkih, ki zahtevajo njegov odziv (na primer klic na številko 112 ali pa sporočanje o posledicah nesreč v realnem času prek sodobnih informacijsko-komunikacijskih sredstev). Tu je tudi odnos oblasti do v nesreči prizadete javnosti, tuje javnosti, odnos do akademske javnosti, ko gre za raziskovalno in publicistično sodelovanje. Ne nazadnje je pomemben tudi odnos javnosti do sistema varstva pred nesrečami v celoti in do njegovih posameznih delov oziroma zaupanje v sistem in njegove dele in temu bomo v nadaljevanju posvetili nekaj več pozornosti.

Slovenska javnost področje varstva pred nesrečami dobro sprejema in podpira, saj podatki kažejo, da med nevojaškimi prvinami sistema nacionalne varnosti najbolj poudarja pomen razvoja Civilne zaščite. Med vsemi deli sistema

varstva pred nesrečami pa javnost največji pomen pripisuje gasilski službi (Malešič, 2013), hkrati pa je poklic gasilca najbolj zaupanja vreden poklic ne samo v Sloveniji, temveč v precejšnjem delu sveta (GfK Verein, 2014).

Raziskava Slovensko javno mnenje (SJM) 2015/1 kaže, da je bil po mnenju javnosti odziv sistema zaščite, reševanja in pomoči na zadnje tri večje nesreče razmeroma uspešnejši ob poplavah leta 2012 in žledu leta 2014, manj uspešen pa ob suši leta 2013 (Malešič, 2016). Pri suši gre za svojevrstno pomoč in ukrepe, ki se sprejemajo. Ti so manj vidni in se poleg omejevanja porabe vode in preskrbe s pitno vodo najbolj prizadetih nanašajo predvsem na dajanje finančne podpore, ki pa omogoča zgolj delno saniranje posledic nesreče. Med posameznimi sodelujočimi so bili pri odpravljanju posledic nesreč najbolj ocenjeni gasilci (uspešni 25 %, zelo uspešni 72 %), Civilna zaščita (uspešna 54 %, zelo uspešna 35 %), prostovoljna društva (uspešna 49 %, zelo uspešna 30 %), humanitarne organizacije (uspešne 51 %, zelo uspešne 29 %), Slovenska vojska (uspešna 65 %, zelo uspešna 14 %) in policija (uspešna 61 %, zelo uspešna 11 %). Najbolj kritična je javnost do Vlade RS (uspešna 14 %, zelo uspešna 0,3 %, niti uspešna, niti neuspešna 39 %, neuspešna 30 % in zelo neuspešna 8 %). Naklonjena ocena gasilcem ne preseneča, saj izhajajo iz lokalnega okolja in so pomemben del krizne socialne dinamike v njem, ob nesreči so zelo prepoznavni, njihovo odzivanje pa je običajno hitro in uspešno. Usklajenost delovanja omenjenih sodelujočih je javnost dobro ocenila, saj 59 % vprašanih meni, da so delovali usklajeno (Malešič, 2016).

Slovensko vojsko javnost izrazito obravnava kot ustanovo, ki naj pomaga ob nesreči. Strditvijo, da naj vojska pomaga ob naravnih, ekoloških in drugih nesrečah, namreč v raziskavah SJM soglaša več kot 90 % v vzorec zajetih anketirancev, ta naloga pa se v preferencah javnosti uvršča celo pred obrambo države. Večina (53 %) celo meni, da bi vojska ob nesreči lahko sama takoj začela pomagati, ne da bi čakala na poziv civilnih oblasti, čeprav je to v nasprotju z demokratičnim standardom. Javnost tudi meni, da bi moralo biti razmeroma veliko denarja, ki ga porabi Slovenska vojska, ter materialnih sredstev in kadra namenjeno za njeno sodelovanje v nalogah zaščite, reševanja in pomoči v naši državi (Malešič, 2016). Opisan odnos do vloge vojske ob nesreči je zelo verjetno posledica nizke zaznave vojaške ogroženosti, pozitivne tradicije na tem področju in dejstva, da je vojska poklicna in se lahko bolje pripravi na eno od svojih temeljnih zakonskih nalog (Zakon o obrambi [ZObr-UPB1], 2004, čl. 37).

Zaupanje v oblasti, da bodo prebivalstvo ob naravni ali drugi nesreči pravočasno opozorile na nevarnost in celovito obveščale o nesreči, je razmeroma visoko, saj dosega 63 % (zaupam in popolnoma zaupam), četrтина vprašanih omahuje (niti zaupam niti ne zaupam), medtem ko je nezaupanje na nizki ravni (8 %). Precej visoka stopnja zaupanja v oblasti ob pojavu nesreče je spodbudna, saj odstopa od siceršnjega splošnega nezaupanja javnosti v državne ustanove in politične akterje (Malešič, 2016).

10 PRIHODNJI IZZIVI

Področje zaščite, reševanja in pomoči ob nesreči v Sloveniji je po našem mnenju pred več izzivi, med katerimi izpostavljamo umestitev „nesreče“ v koncept krize

in sistema varstva pred naravnimi in drugimi nesrečami v krizno upravljanje in vodenje, spremembo sistema vodenja odziva na nesrečo, morebiti po ameriškem vzoru ter nadgradnja izobraževanja in usposabljanja. Prva izziva sta tesno povezana s tretjim, saj bi uvajanje kriznega upravljanja in vodenja na področje varstva pred nesrečami in prilagoditev sistema vodenja odziva na nesrečo zahtevala dodatno usposabljanje in izobraževanje ter spremembe v njenih programih. Posledično bi to ugodno vplivalo na profesionalizacijo kadra na področju zaščite, reševanja in pomoči.

S kriznim upravljanjem in vodenjem se je do nedavnega ukvarjal medresorski vladni strateški projekt Sistem kriznega upravljanja in vodenja v RS, in sicer struktura kriznega upravljanja in vodenja pri vladi ter pregled nekaterih mehanizmov kriznega upravljanja (gl. več o projektu v Vuga Beršnak, 2016). Namen projekta je bil pripraviti predlog za nadgradnjo kriznega upravljanja in vodenja na ravni Vlade RS, ki bi povezal različne resorje in omogočil prožno odzivanje na kompleksne krize. K tem prizadevanjem lahko ponudimo nekaj predlogov. Najprej, poenotiti je treba poimenovanje in razumevanje pojmov kriza, krizno upravljanje in vodenje ter sorodnih pojmov, saj je v različnih normativnih, strateških in doktrinskih dokumentih veliko raznolikosti in nejasnosti.

Pri opredeljevanju krize bi bilo smiselno slediti akademskim opredelitvam, hkrati pa je treba opraviti klasifikacijo kriz. To pomeni, da s pojmom kriza lahko označimo zelo različne varnostne dogodke, sistem kriznega upravljanja na nacionalni ravni pa se aktivira šele takrat, ko se zgodi čisto določena kriza. Kriterij klasifikacije, ki bi bil lahko pri tem najbolj uporaben, je teritorialno-politično območje (prostor), ki ga kriza prizadene (lokalna, regijska, nacionalna/državna, mednarodna, globalna), pri čemer se z lokalnimi in regijskimi krizami ukvarjajo posamezni resorji/podsistemi, z nacionalnimi, mednarodnimi in globalnimi krizami pa nacionalni sistem kriznega upravljanja in vodenja, v povezavi z mednarodnimi političnimi, varnostnimi in drugimi strukturami (odvisno od narave krize).

Generično gledano opredelitev krize, ki jo razumemo kot situacijo, v kateri so ogrožene temeljne vrednote, norme in strukture določene skupnosti, ki ponuja omejen čas za sprejemanje odločitev in ukrepanje, ki prinaša negotovost in stres, pogosto tudi presenečenje, pokriva različne varnostne dogodke, kot so naravne, tehnološke in antropogene nesreče, množične migracije, zaostreni okoljski problemi, epidemije, vojna, teroristični napad, informacijski napad, korupcija velikih razsežnosti, akutni primeri organizirane kriminalitete itn. Vsekakor nesreča ne more biti izločena iz koncepta krize, sistem varstva pred nesrečami pa ne iz kriznega upravljanja in vodenja.

Obstoječo strukturo za krizno odzivanje Vlade RS, torej Svet za nacionalno varnost, Sekretariat Sveta za nacionalno varnost, Nacionalni center za krizno upravljanje in Državni operativni štab obrambe, v katerem so predstavniki vojaške in civilne obrambe, notranjih zadev, zunanjih zadev, varnostno-obveščevalnih služb, zaščite, reševanja in pomoči ter drugi predstavniki je treba okrepiti z organom medresorskega in medorganizacijskega koordiniranja ter vodenja in izvrševanja vladnih odločitev.

Razmerje med sistemom nacionalne varnosti ter kriznim upravljanjem in vodenjem lahko razumemo kot razmerje med strukturo in funkcijo, pri čemer

sistem nacionalne varnosti zagotavlja temeljne strukturne prvine za spoprijemanje s krizo, krizno upravljanje in vodenje pa jih povezuje (in koordinira) v funkcionalni modul, ki je najustreznejši za priprave na in spoprijemanje z različnimi krizami (prim. Malešič, 2008). Krize imajo zelo različen izvor (naravo), razlikujejo se tudi po obsegu, intenzivnosti in posledicah, zato se omenjeni funkcionalni modul od krize do krize spreminja, v tem procesu pa ključno vlogo izmenično dobivajo različne prvine sistema nacionalne varnosti oziroma različni resorji. Ob krizah, ki presegajo nacionalne zmogljivosti odzivanja na krizo, se lahko skladno z bilateralnimi sporazumi držav in njihovo povezanostjo v mednarodne organizacije (OZN, EU in Nato), v krizno upravljanje in vodenje oziroma v konkretni funkcionalni modul vključujejo tudi prvine sistemov drugih držav in mednarodnih varnostnih sistemov (mednarodne strukture)⁷.

Drugi veliki izziv na obravnavanem področju je utrjevanje sistema vodenja odziva na nesrečo ali drugo krizo. Sistem upravljanja in vodenja ob nesreči je širši okvir, znotraj katerega prepoznavamo odziv na nesrečo (angl. *disaster response*), ki je v domeni sistema vodenja odziva na nesrečo (angl. *Incident Command System* – ICS). V ZDA različne organizacije in agencije (na primer gasilci, zdravstvena služba, organi pregona, agencije za javna dela, prostovoljne organizacije ...) ICS uporabljajo pri odzivu na krize oziroma nesreče na licu mesta in na ta način strukturirajo svoje dejavnosti (Jensen in Thompson, 2016; Jeraj, 2016). Te dejavnosti zajemajo oblikovanje vodstvene strukture, operativno, načrtovanje, logistiko ter administracijo in finance (Moynihan, 2009). V Sloveniji odziv na nesrečo izvaja Civilna zaščita (oziroma natančneje organi vodenja v Civilni zaščiti), ki je formalno odgovorna za usklajevanje in operativno vodenje odziva na nesrečo, ki zahteva sodelovanje več služb, organizacij in ravni oblasti.

Teoretična izhodišča nakazujejo, da naj bi idealno-tipsko gledano ICS v sodobni državi vseboval začasno hierarhično strukturo, na čelu katere je vodja ali vodstvo intervencije, ki usklajuje in usmerja delovanje drugih akterjev. Empirična spoznanja o ICS v ZDA nakažejo, da je ICS bolj sprejemljiv za prakse, ki ga načeloma podpirajo, znanstveniki pa so praviloma do ICS bolj skeptični in kritični (Jensen in Thompson, 2016; Wachtendorf in Kendra, 2005). Kljub temu pa je odziv na krizo treba nekako strukturirati in centralizirati, hkrati pa upoštevati dejstvo, da gre pri odzivu organizacij na nesrečo za ohlapno povezano mrežo, v kateri so organizacije soodvisne, do določene mere pa tudi avtonomne (Moynihan, 2009). Dosedanje izkušnje kažejo, da se v ICS bolje znajdejo centralizirane in hierarhične strukture, še posebej gasilci in policija.

Primerjalna raziskava vodenja odziva na nesreče v Sloveniji razkrije, da je funkcionalno gledano podobnost vodenja odziva v posameznih primerih nesreč z

⁷ Nesreča, ki je uveljavila pristop kriznega upravljanja in vodenja, je bil žled leta 2014. Pri odzivu nanj in njegove posledice se je poleg obrambnega resorja (torej dveh podsistemov nacionalne varnosti – varstva pred naravnimi in drugimi nesrečami oziroma ožje zaštite, reševanja in pomoči ter obrambe, predvsem Slovenske vojske) ukvarjalo še nekaj resorjev, na primer notranje zadeve (predvsem policija), gospodarstvo (energetika, promet, komunikacije ...), kmetijstvo in gozdarstvo, zunanje zadeve (mednarodna pomoč, še posebno pomoč EU in njenega Mehanizma za Civilno zaščito), zdravstveni resor pa tudi civilna družba z različnimi nevladnimi organizacijami in društvi itn. Odziv na žled je torej zajel lokalno, regijsko, nacionalno in mednarodno raven. Zajel je lokalno samoupravo, regijo, državo in civilno družbo. Sodelovale so civilne, vojaške in policijske strukture. Vsekakor je to bila kriza, s katero bi se morala ukvarjati nastajajoča nadresorska struktura kriznega upravljanja in vodenja na nacionalni ravni.

ICS velika, kar je logično, saj vsak odziv zahteva delovanje na področju operative, načrtovanja, logistike, financ in administracije (Oblikovanje celovitega modela vodenja odziva na nesreče za vse ravni vodenja na področju zaščite, reševanja in pomoči v Republiki Sloveniji, 2017). Razlika je le v poudarkih, ki sta jih narekovala obseg in narava nesreče in pa v dodajanju nalog, kot so na primer stiki z javnostmi ali mednarodno sodelovanje. V tem smislu se tudi slovenski sistem odziva na nesreče bistveno ne razlikuje od ameriškega. Strukturno gledano pa so razlike večje, saj pri nas gasilci uporabljajo svoj sistem vodenja odziva na nesrečo, ki ga imenujejo intervencijsko-poveljniški sistem (IPS), medtem ko v drugih primerih zasledimo bodisi oporo na obstoječo strukturo civilne zaščite bodisi oblikovanje *ad hoc* struktur, kot so operativna skupina, koordinacijska skupina oziroma krizni operativni štab. Torej so nekateri primeri vodenja odziva na nesreče že podobni ameriški strukturi ICS, drugi se od nje razlikujejo. V primeru manjših nesreč, kjer ključno vlogo izvajajo gasilci, se uporablja IPS, ki v svojo „štabno“ strukturo pritegne tudi predstavnike lokalne oblasti, poveljnika ali namestnika civilne zaščite in vodje drugih sodelujočih organizacij. V primeru večjih nesreč civilna zaščita poleg gasilcev v svojo štabno strukturo pritegne tudi predstavnike drugih organizacij. V določenih primerih civilna zaščita združuje ravni vodenja ali celo oblikuje vzporedne strukture vodenja, kar je odveč. Že samo dejstvo, da imamo v praksi tako raznolike pristope, pogosto utemeljene na improviziranih rešitvah, pa kliče po uvedbi enotnega in celovitega sistema vodenja odziva na nesrečo.

Reforma sistema vodenja odziva na nesrečo v Sloveniji je lahko rešitev za utrjevanje sistema zaščite reševanja in pomoči ob nesreči, za učinkovitejše povezovanje in usklajevanje akterjev, za rešitev administrativnih težav ipd., ne more pa v celoti odpraviti problemov, ki zadevajo strukturno profesionalnost, torej popolnitev sistemiziranih strokovnih mest z ustreznim kadrom ter funkcionalno profesionalnost, se pravi pomanjkljivo strokovnost in premajhno odzivnost nekaterih akterjev ter njihovo neustrezno organiziranost, usposobljenost in opremljenost, kar prepozna zgoraj omenjena raziskava.

Tudi zaradi tega je pomemben izziv za prihodnost nadgradnja izobraževanja in usposabljanja kadra. Celovitega specialističnega izobraževanja za varstvo pred naravnimi in drugimi nesrečami v naši državi ni, prav tako ne za zaščito, reševanje in pomoč. Strokovno usposabljanje javnih uslužbencev s področja zaščite in reševanja v času njihovega službovanja ni urejeno na način, da bi bil zanje obvezujoč ne glede na določilo 102. člena Zakona o javnih uslužbencih (ZJU-UPB3, 2007), ki pravi, da ima javni uslužbenec pravico in dolžnost usposabljati se na delovnem mestu in izpopolnjevati svoje strokovno znanje po določenem programu in po napotitvi nadrejenega. Posebnih strokovnih izpitov za delo na tem področju ni, ne za področje kot celoto, ne za podpodročja (na primer preventiva, operacije, zagotavljanje osnovnih življenjskih pogojev), ne za raven, na kateri se naloge izvajajo (podjetje, lokalna skupnost, država na regijski in nacionalni ravni). Ni predvideno licenciranje in tudi ne obvezna periodična usposabljanja. Glede na zahtevnost in družbeno vlogo področja zaščite, reševanja in pomoči bo treba izobraževanje in usposabljanje za to področje nedvomno nadgraditi in s tem omogočiti oblikovanje in razvoj stroke tako v funkcionalnem kot strukturnem pogledu. Poti, kako to doseči, je seveda več in v presoji bo treba upoštevati tako

vzpostavitev ustreznega študija na drugi bolonjski stopnji, vzpostavitev strokovne akademije za zaščito, reševanje in pomoč kot licenciranje v povezavi s periodičnim usposabljanjem za obnovo licence. Uspešnost in učinkovitost rešitev bo odvisna od politične podpore, strinjanja strokovne javnosti ter od zmožnosti strokovne javnosti, da kritično presodi lastno pripravljenost za vključitev domačih in tujih akademskih in strokovnih virov v procese oblikovanja in razvoja stroke.

11 SKLEP

Formalnopravni presek aktualnega stanja na področju zaštite, reševanja in pomoči pokaže, da so naloge, ki jih morajo opravljati pripadniki sistema, številne, zapletene in zahtevne. Posegajo na področje priprav, reševanja in nudenja pomoči ter zagotavljanja osnovnih življenjskih razmer po nesreči, v določeni meri pa tudi na druga področja varstva pred naravnimi in drugimi nesrečami, kot so odkrivanje in napovedovanje nesreč in preventiva. To predpostavlja visoko stopnjo strokovnosti tako poklicnega kot tudi prostovoljnega in obvezniškega kadra, ki opravlja te naloge. Številčno stanje kadra Civilne zaštite se je po osamosvojitvi Slovenije zmanjšalo za približno osemkrat (Jeraj, 2016), in sicer na 33.149 pripadnikov v letu 2016 (G. Turnšek, intervju, junij 2018). To pomeni velik odmik od množičnosti in voluntarizma k selektivnosti in strokovnosti. Operativnih prostovoljnih gasilcev je danes približno 47.000 (M. Klarič, intervju, junij 2018), poklicnih okoli 950 (J. Ložnar Kranjc, intervju, junij 2018), v javnih reševalnih službah iz državne pristojnosti pa je v različnih organizacijah okoli 1.000 prostovoljnih pripadnikov (Torkar, 2010; G. Turnšek, intervju, junij 2018). Število javnih uslužbencev na področju zaštite, reševanja in pomoči se zmanjšuje, težišče zaposlovanja pa se z občinske ravni seli na državno. V celoti je na tem področju danes zaposlenih okoli 360 ljudi (Uprava RS za zaščito in reševanje, 2017).

Analiza razkrije, da področje zaštite, reševanja in pomoči v okviru varstva pred naravnimi in drugimi nesrečami ni v celoti profesionalizirano niti v strukturnem niti v funkcionalnem smislu. Popolna strukturna profesionalnost je praktično neuresničljiva in nesmiselna, saj sistem v veliki meri temelji na prostovoljstvu, kar zagotavlja 'kritično maso' kadra, potrebnega za spoprijemanje z nesrečami in drugimi krizami. Ne glede na to pa bi bilo treba poklicne strukture dodatno okrepiti, vsaj primerljivo z ravno izpred dveh desetletij in več oziroma glede na obstoječe sistemizacije delovnih mest v teh strukturah. Proces funkcionalne profesionalizacije bi bil bolj uspešen, če bi uporabili vse obstoječe možnosti izobraževanja in usposabljanja na nacionalni in mednarodni ravni in če bi oblikovali 'akademijo', ki bi obstoječa strokovna znanja povezala v temelj za oblikovanje specialističnih programov na področju zaštite, reševanja in pomoči. V nekaterih akademskih in raziskovalnih ustanovah poučujejo in proučujejo vsebine s tega področja, niso pa ti programi oziroma projekti dovolj povezani in usklajeni. Predvsem pa nimajo njihovi izvajalci dovolj stika s sistemom varstva pred nesrečami, še posebej ne na izobraževalnem področju. Oblikovanje profesionalnega združenja na področju zaštite, reševanja in pomoči bi lahko prispevalo k poenotenju standardov na področju izobraževanja in usposabljanja

ter k oblikovanju skupnega etičnega kodeksa. Našteto bi še povečalo ugled sistema varstva pred naravnimi in drugimi nesrečami ter zaščite, reševanja in pomoči v javnosti ter omogočilo spoprijemanje s prihodnjimi izzivi. Med njimi prepoznavamo predvsem razvoj koncepta krize in sistema kriznega upravljanja in vodenja, nadgradnjo sistema vodenja odziva na nesrečo ter nadgradnjo izobraževanja in usposabljanja, kar bi nedvomno prispevalo k višji stopnji profesionalnosti celotnega varstva pred nesrečami.

UPORABLJENI VIRI

- Brändström, A. in Malešič, M. (ur.) (2004). *Crisis management in Slovenia: Comparative perspectives*. Stockholm: CRISMART.
- Gasilska zveza Slovenije. (2016). *Pravila gasilske službe prostovoljnih gasilcev*. Ljubljana: Gasilska zveza Slovenije. Pridobljeno na http://www.gasilec.net/uploads/datoteke/Adriana/Zakonodaja/PGSPG_sprejeto%20na%203%20seji%20Plenuma%20GZS_z%20objavo.pdf
- GfK Verein. (2014). *Trust in professions*. Pridobljeno na <https://www.conjur.com.br/dl/estudo-credibilidade-gfk1.pdf>
- Jensen, J. in Thompson, S. (2016). The incident command system: A literature review. *Disasters*, 40(1), 158–182.
- Jeraj, J. (2014). O vprašanjih, trditvah in idejah, ki se v medijih in komentarjih pojavljajo po nesrečah. V U. Svete in M. Malešič (ur.), *Slovenija v ledenih okovih 2014 – odzivi in izzivi* (str. 105–116). Ljubljana: Fakulteta za družbene vede, Katedra za obramboslovje in Obramboslovni raziskovalni center.
- Jeraj, J. (2016). *Vodenje odziva na nesreče v kontekstu družbenih sprememb: Študija primera Slovenije v času pred osamosvojitvijo in po njej* (Magistrsko delo). Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Kline, M., Polič, M. in Zabukovec, V. (1998). *Javnost in nesreče – obveščanje, opozarjanje, vplivanje*. Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete.
- Kodeks etike javnih uslužbencev v državnih organih in upravah lokalnih skupnosti, številka: 0130-5/2011/1. (2011). Ljubljana: Uradniški svet RS. Pridobljeno na http://www.mju.gov.si/fileadmin/mp.gov.si/pageuploads/SOUS/drugo/kodeks_etike_ju.pdf
- Kodeks etike slovenskega prostovoljnega gasilstva. (2006). Ljubljana: Gasilska zveza Slovenije. Pridobljeno na <http://www.gasilec.net/uploads/datoteke/Adriana/Zakonodaja/KODEKS%20ETIKE%20PROSTOVOLJNEGA%20GASILSTVA-lekt-zadnja%20verzija.doc>
- Kodeks ravnanja javnih uslužbencev. (2001). *Uradni list RS*, (8/01).
- Komac, B., Natek, K. in Zorn, M. (2008). *Geografski vidiki poplav v Sloveniji*. Ljubljana: Založba ZRC.
- Komac, B., Tičar, J. in Zorn, M. (2016). Zgodovina revije Ujma. *Ujma* (30), 8–17.
- Lavrič, A. in Štirn, M. (2016). *Psihosocialna pomoč po nesrečah in drugih kriznih dogodkih: Priročnik za vsakdanjo rabo*. Ljubljana: Uprava RS za zaščito in reševanje.
- Malešič, M. (ur.) (2004). *Krizno upravljanje in vodenje v Sloveniji*. Ljubljana: Založba FDV.

- Malešič, M. (2008). Odzivanje na kompleksno varnostno krizo v Sloveniji: Norma, struktura in funkcija. *Teorija in praksa*, 45(1–2), 113–128.
- Malešič, M. (2013). *Slovenska javnost: Spoznavni in zaznavni vidiki varnosti*. Ljubljana: Založba FDV.
- Malešič, M. (2016). Varstvo pred nesrečami v javnomnenjski perspektivi. *Ujma*, (30), 180–187.
- Malešič, M., Hrvatinić, S. in Polič, M. (2006). *Komuniciranje v krizi*. Ljubljana: Založba FDV.
- Malešič, M., Polič, M. in Juvan, J. (2013). *Psihološke in socialne značilnosti evakuacije*. Ljubljana: Založba FDV.
- Malešič, M., Polič, M., Uhan, S., Prezelj, I., Juvan, J. in Bajec, B. (2013). *Spoznavni in zaznavni vidiki evakuacije ob jedrski nesreči*. Ljubljana: Založba FDV.
- Moynihan, D. P. (2009). The network governance of crisis response: Case studies of incident command system. *Journal of Public Administration Research and Theory*, 19(4), 895–915.
- Oblikovanje celovitega modela vodenja odziva na nesreče za vse ravni vodenja na področju zaščite, reševanja in pomoči v Republiki Sloveniji: (Fazno raziskovalno poročilo)*. (2017). Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Polajnar Horvat, K. (2015). *Okolju prijazno vedenje*. Ljubljana: Založba ZRC.
- Polič, M. (ur.) (1994). *Psihološki vidiki nesreč*. Ljubljana: Uprava RS za zaščito in reševanje.
- Pravila gasilske službe. (2010). *Uradni list RS*, (52/10).
- Pravilnik o izobraževanju in usposabljanju na področju varstva pred naravnimi in drugimi nesrečami. (2009, 2012). *Uradni list RS*, (102/09, 45/12).
- Pravilnik o kadrovskih in materialnih formacijah enot, služb in organov Civilne zaščite. (2008). *Uradni list RS*, (104/08).
- Prezelj, I. (2005). *Nacionalni sistemi kriznega menedžmenta*. Ljubljana: Založba FDV.
- Resolucija o nacionalnem programu varstva pred naravnimi in drugimi nesrečami v letih 2009 do 2015 (ReNPVNDN). (2009). *Uradni list RS*, (57/09).
- Statistični urad RS. (n. d.). *Podatkovna baza SI-STAT*. Pridobljeno na <http://pxweb.stat.si>
- Svete, U. in Malešič, M. (ur.) (2015). *Slovenija v ledeni okovih 2014 - odziv in izzivi*. Ljubljana: Založba FDV.
- Tomaževič, M. (1998). *Ocenjevanje uporabnosti po potresu poškodovanih objektov*. Ljubljana: Uprava RS za zaščito in reševanje.
- Torkar, D. (2010). Javne reševalne službe v Sloveniji. *Ujma*, (24), 184–192. Pridobljeno na <http://www.sos112.si/slo/tdocs/ujma/2010/184.pdf>
- Uprava RS za zaščito in reševanje. (n. d.). *Programi usposabljanja*. Pridobljeno na http://www.sos112.si/slo/iczr_page.php?src=iz18.htm.
- Uprava RS za zaščito in reševanje. (1998). *Radijski imenik sistema zvez ZARE*. Ljubljana: Uprava RS za zaščito in reševanje.
- Uprava RS za zaščito in reševanje. (2017). *Letno poročilo Uprave RS za zaščito in reševanje za leto 2016*. Ljubljana: Uprava RS za zaščito in reševanje. Pridobljeno na <http://www.sos112.si/db/priloga/p26004.pdf>
- Uredba o organiziranju, opremljanju in usposabljanju sil za zaščito, reševanje in pomoč. (2007, 2009, 2011, 2016). *Uradni list RS*, (92/07, 54/09, 23/11, 27/16).

- Uredba o vsebini in izdelavi načrtov zaščite in reševanja. (2012, 2016). *Uradni list RS*, (24/12, 78/16)
- Ušeničnik, B. (ur.) (2002). *Nesreče in varstvo pred njimi*. Ljubljana: Uprava RS za zaščito in reševanje.
- Vuga Beršnak, J. (ur.) (2016). *Upravljanje kompleksnih kriz v Republiki Sloveniji*. Ljubljana: Ministrstvo za obrambo RS.
- Wachtendorf, T. in Kendra, J. M. A. (2005). *Typology of organizational improvisation during disaster*. Prispevek predstavljen na Annual Meeting of the American Sociological Association, Philadelphia, 12. avgust 2005.
- Zakon o gasilstvu (ZGas-UPB1). (2005). *Uradni list RS*, (113/05).
- Zakon o javnih uslužbencih (ZJU-UPB3). (2007, 2008). *Uradni list RS*, (63/07, 65/08)
- Zakon o obrambi (ZObr-UPB1). (2004, 2015). *Uradni list RS*, (103/04, 95/15).
- Zakon o varstvu pred naravnimi in drugimi nesrečami (ZVNDN-UPB1). (2006, 2010). *Uradni list RS*, (51/06, 97/10)
- Zorn, M. in Komac, B. (2008). *Zemeljski plazovi v Sloveniji*. Ljubljana: Založba ZRC.
- Zorn, M., Komac, B., Ciglič, R. in Tičar, J. (ur.) (2017). *Trajnostni razvoj mest in naravne nesreče*. Ljubljana: Založba ZRC.

O avtorjih:

Dr. Marjan Malešič, redni profesor za obramboslovje na Fakulteti za družbene vede Univerze v Ljubljani. E-pošta: marjan.malesic@fdv.uni-lj.si

Mag. Julij Jeraj, višji svetovalec v Oddelku za zaščito, reševanje in civilno obrambo Mestne uprave Mestne občine Ljubljana. E-pošta: julij.jeraj@ljubljana.si

Profesionalizacija zasebnega varstva v Sloveniji

Miha Dvojmoč, Andrej Sotlar

Namen prispevka:

Namen prispevka je bil opraviti analizo razvoja zasebnega varstva, predstaviti razvitost posameznih značilnosti poklicev/profesij in nakazati rešitve za nadaljevanje procesa profesionalizacije zasebnega varovanja in detektivske dejavnosti v Sloveniji.

Metode:

Opravljen je bil pregled znanstvenih in strokovnih del, zakonskih in podzakonskih aktov, evidenc, seznamov in spletnih strani državnih organov, zbornic, izobraževalnih ustanov, profesionalnih združenj idr. Prispevek je koncipiran okrog ključnih značilnosti procesa profesionalizacije, kot so zakonska zaščitenost poklica/profesije, izobraževanje in usposabljanje, profesionalna etika, obstoj strokovnih revij, profesionalna združenja in odnosi z javnostmi.

Ugotovitve:

Zasebno varovanje in detektivska dejavnost se v Sloveniji razvijata že približno trideset let. V tem času so se razvili različni poklici, določeni so bili poklicni standardi in nastale so ustanove, ki se ukvarjajo z izobraževanjem in usposabljanjem. Poklici na področju zasebnega varovanja so bolj zakonsko zaščiteni kot detektivski poklic. Med ostalimi značilnostmi procesa profesionalizacije sta zelo izražena profesionalna etika in obstoj profesionalnih združenj, kar pa ne preseneča, saj sta celo zapovedana z zakonom. Slabše kaže na področju strokovnih revij in odnosov z javnostmi, saj je zasebno varstvo v družbi še vedno slabo prepoznavno. Za uspešen nadaljnji razvoj in profesionalizacijo zasebnega varstva bo treba dokončno urediti področje izobraževanja in usposabljanja, preprečiti nelojalno konkurenco, zasebnovarnostnemu osebju pa zagotoviti boljše plače.

Izvirnost/pomembnost prispevka:

Gre za prvo celostno študijo in oceno procesa profesionalizacije zasebnega varstva v Sloveniji v zadnjih dvajsetih letih.

UDK: 351.746.2:331.542(497.4)

Ključne besede: zasebno varstvo, zasebno varovanje, detektivska dejavnost, profesionalizacija, poklic, profesija, izobraževanje in usposabljanje, Slovenija

Professionalization of Private Security in Slovenia

Purpose:

The purpose of the paper was to analyse the development of private security, to present how individual characteristics of occupations/professions are developed

and to provide solutions for the continuation of the process of professionalization of private security and detective activity in Slovenia.

Design/Methods/Approach:

We reviewed the scientific and professional works, legislative and executive acts, records, lists and websites of public authorities, chambers, educational institutions, professional associations and others. The article is conceptualized around the key characteristics of the process of professionalization such as legal protection of occupation/profession, education and training, professional ethics, the existence of professional journals, professional associations and public relations.

Findings:

Private security and private detective activities have been developing in Slovenia for some thirty years. During this period, various occupations developed, professional standards were defined, and education and training institutions were established. Occupations in the field of private security are better legally protected than detective profession. Among other characteristics of the process of professionalization, the professional ethics and professional associations are highly expressed, which is not surprising, because they are even prescribed by law. It is worse in the field of professional journals and public relations, because private security is still poorly recognized in society. For the successful further development and professionalization of private security, the field of education and training will have to be finally regulated, the unfair competition will have to be prevented, while private security personnel will have to be provided with better salaries.

Originality/Value:

This is the first comprehensive study and assessment of the process of professionalization of private security in Slovenia in the last twenty years.

UDC: 351.746.2:331.542(497.4)

Keywords: private security, private detective activity, professionalization, occupation, profession, education and training, Slovenia

1 UVOD

Zasebno varstvo je dejavnost, ki je po logiki gospodarska, po svoji vsebini pa varnostno-preventivna. Kot takšna je sopotnik policijske dejavnosti države, ki jo po eni strani lahko dopolnjuje, po drugi strani pa je za plačilo na voljo vsem tistim (posameznikom, skupinam, podjetjem itd.), ki jim varnostni okvir, ki ga zagotavlja država (ali lokalna oblast), ne zadostuje, ampak si želijo ali potrebujejo dodatno varovanje in pomoč, ki je največkrat preventivne narave. Toda tudi za takšno delovanje je treba imeti ustrezno znanje, usposobljenost, opremo, motiviranost – torej marsikaj tistega, kar sicer državljani pričakujejo od policistov, občinskih redarjev, carinikov, pravosodnih policistov in vseh drugih, ki so plačani iz državnega ali občinskega proračuna, da zagotavljajo varnost »vseh in vsakogar«.

Z drugimi besedami, naročnik zasebnovarnostnih storitev si želi in pričakuje čim višjo raven usluge, kar že v osnovi predpostavlja določeno profesionalnost izvajalcev. Vendar ko gre za zasebno varstvo, stvari niso tako preproste. Pred tremi desetletji je Criscuoli (1988) opozarjal, da navkljub pomembnosti, ki ga zasebno varstvo v sodobnem času ima, poklic varnostnika še vedno ni prepoznan kot kompleksen in zahteven poklic. Uspešna praksa zagotavljanja varnosti zahteva obsežno specialistično znanje in celoten spekter splošnih vodstvenih veščin, kar se je odražalo tudi v napredku pri kodifikaciji znanja, razvoju formalnih izobraževalnih programov in vzpostavitvi programov strokovnega certificiranja. Kot dve največji oviri na poti k sprejemanju poklica varovanja kot profesije je Criscuoli (1988) izpostavljal napačno dojemanje področja v javnosti in pomanjkanje strukturiranih kriterijev za opravljanje tovrstne dejavnosti. Rast zasebnega varstva je bila navkljub zadržanosti javnosti velika praktično po celem svetu, s čimer je bila v določeni meri zapolnjena vrzel v javni policijski dejavnosti. Tej veliki rasti so po drugi strani precej počasneje sledile zakonska ureditev dejavnosti, mednarodna primerljivost ter skrb za kakovost zaposlenih in zviševanje standardov poslovanja v zasebnem varstvu (Lee, 2008; Van Steden in Sarre, 2007). Industrija zasebnega varovanja je pogosto zastopana – in običajno predstavlja samo sebe – kot podjetje, ki se širi in je prepričano o svojem mestu v svetu in o svoji sposobnosti, da zadosti naraščajočemu povpraševanju po varnosti, kot opozarjajo Thumala, Goold in Loader (2011). Avtorji namigujejo na svojevrstno samopromocijo zasebnega varstva, ki pa jo spremlja nelagodje glede legitimnosti industrije. Zasebnovarnostni akterji si prizadevajo legitimirati dejavnost z različnimi zgodbami oziroma »dokazi« o profesionalizaciji, ki se nanašajo na ureditev, izobraževanje, združevanje in zadolževanje. Vsaka od njih želi upravičiti zasebno varstvo in povečati vrednost dejavnosti v družbi (Thumala et al., 2011). Calderon, del Pilar in Pérez (2015) so se osredotočili na razvoj strateškega načrta za profesionalizacijo varnostnikov. Pomembno oviro vidijo v neustreznem upravljanju zasebnovarnostnega osebja. Posledično se to ne zaveda velike odgovornosti in nima potrebnega znanja za nudenje učinkovite storitve. Krivec za to naj bi bile izobraževalne institucije zasebnega varstva, ki ne ponujajo celovitih vsebin ali pa so usposabljanja izvedena v premajhnem obsegu, zato so teme dostikrat površno in površinsko obdelane.¹ Zelo pomembno je varnostnikom vcepiti zavedanje odgovornosti, ki ga imajo pri opravljanju tega dela. V ta namen obstajajo strokovnjaki, ki imajo znanje, kako delovati ustrezno in proaktivno, da bi varnostniki nudili kakovostne storitve strankam ter bili zadovoljni s svojim delom, plačilom in poslanstvom (Calderon et al., 2015). Prav zadovoljstvo z delom in plačilom je rak rana zasebnega varstva, ki lahko vpliva na profesionalizacijo dejavnosti. Sefalafala in Webster (2013) opozarjata na nekaj negativnih značilnosti zasebnovarnostnega poklica, kot so negotovost zaposlitve, nizke plače, dolg delavnik in nizek ugled poklica, vse to pa varnostnemu osebju daje občutek, da je stigmatizirano in da mu družba ne izkazuje ustreznega priznanja. Da je v takšnih pogojih težko govoriti o profesionalizmu, se strinja tudi Du Toit (2015), ki k

1 Na problematiko skromnega obsega usposabljanja zasebnovarnostnega osebja opozarjata tudi Christián in Sotlar (2018), ko ugotavljata, da se na Madžarskem, kjer bi naj imeli varnostniki kar 300 ur osnovnega usposabljanja, pogosto dogaja, da to usposabljanje dejansko traja le nekaj deset ur.

negativnim značilnostim poklica varnostnika dodaja še dolgočasenje na delovnem mestu, negativni vpliv, ki ga ima neprimerni delovni urnik na družine ter celo verbalno nasilje in razizem, ki so ga deležni varnostniki. Avtor pri tem opozarja, da lahko varnostniki delajo v različnih organizacijah in pogojih ter da je treba njihov položaj ocenjevati glede na specifično delovno mesto in njihove strategije za soočanje z negativnimi posledicami poklica. Pri tem poklicu gre za opravljanje t. i. »umazanega dela« (angl. *dirty work*), ki zahteva od zaposlenih še dodaten napor pri izgradnji njihove samopodobe, pri čemer najbolj pomaga (samo) prepričanje, da je delo varnostnika pomembno in potrebno (Hansen Löfstrand, Loftus in Loader, 2016). Po drugi strani so varnostne potrebe, predvsem po 11. septembru, v tolikšni meri povečale prisotnost zasebnega varovanja, da se obstoja varnostnega osebja začena zavedati tudi javnost. V tem pogledu si zasebni varnostniki s policisti delijo (vsaj) eno skupno značilnost, in sicer so oboji v tesnem stiku z državljanji, kar sproža vprašanja o njihovi strokovnosti in odgovornosti. Navkljub temu ostaja nejasno, v kolikšni meri je to vplivalo na pogoje za izdajo licenc in usposabljanje varnostnega osebja. Obseg licenciranja in določanje minimalnih standardov zato ostajata ključni nalogi držav na področju zasebnega varovanja (Nalla in Crichlow, 2017), vse več pa je poizkusov izenačevanja ureditve in primerjav tudi na mednarodni ravni (Button, 2007; Button in Stiernstedt, 2018).

Za profesionalizacijo sta danes enako pomembna dva akterja. Najprej gre seveda za dejavnost samo, ki narekuje smer in tempo omenjenega procesa, po drugi strani pa je tu država, ki s svojimi predpisi dejavnosti postavlja okvire in zahteve. Višje, kot so slednje, bolj so določena dejavnost in njeni poklici zaščiteni pred posegi od zunaj. Proces profesionalizacije je navzven najbolj opazen ravno takrat, ko določen poklic doseže nesporen primat na določenem področju, mu ta status priznavata tudi strokovna in laična javnost, pripadniki poklica pa nastopajo nasproti državi in javnosti avtonomno ter strokovno avtoritativno, kar je lastno vsaki profesionalni skupnosti oziroma profesiji (Sotlar, 1998). Ko govorimo o tem, v bistvu govorimo o profesionalizaciji poklica, ki je lahko dvovrstna. Po eni strani gre za proces, v katerem se spreminja določen poklic, ker se pač spreminjajo njegove notranje značilnosti oziroma se pojavljajo nove (institucionalna profesionalizacija), po drugi strani pa poznamo tudi proces individualne profesionalizacije oziroma profesionalne socializacije pripadnika poklica/profesije (Abrahamsson, 1972; Sotlar, 1998). Ker je profesionalizacija proces, je smiselno govoriti tudi o trenutno doseženi stopnji razvitosti posameznega poklica oziroma profesije, ki jo lahko poimenujemo tudi profesionalizem (Sotlar, 1998).

Čeprav je bilo zakonsko urejeno nekoliko kasneje, sodobno zasebno varstvo v Sloveniji obstaja približno 30 let in le delno sovпада tudi z ustanovitvijo samostojne države. Če smo se v devetdesetih letih prejšnjega stoletja še spraševali, kako se razvijajo posamezni poklici, iskali prisotnost značilnosti profesij v poklicih zasebnega varstva in govorili o razvoju, smo danes dosegli razvojno točko, ko je slika profesionalizacije zasebnega varstva že mnogo bolj jasna. Hiter razvoj zasebnega varovanja in detektivske dejavnosti je že v prvem desetletju klical tudi po normativno-pravni, organizacijsko-funkcionalni in vsebinski konsolidaciji, zasledovanje ciljev, kot sta kakovost storitev in zadovoljitev naročnikovih pričakovanj, pa se je že takrat preverjeno kazalo kot najboljša smer razvoja, ki si jo

lahko izbere neka dejavnost v procesu gradnje širše legitimnosti v družbi (Sotlar, 1998). In slednje drži tudi danes. Zasebno varovanje in detektivska dejavnost, edini regulirani dejavnosti na področju zasebnega varstva v Sloveniji, sta se v teh treh desetletjih dobro razvili, hkrati s samo dejavnostjo pa so se razvijali tudi poklici, ki jo opravljajo. V članku bomo prikazali njihove značilnosti in razvitost, s tem pa bomo predstavili tudi proces profesionalizacije zasebnega varovanja in detektivske dejavnosti v Sloveniji. V metodološkem smislu se bomo naslonili in v določeni meri ponovili študijo, ki jo je pred dvema desetletjema opravil Sotlar (1998), ki je ugotavljal prisotnosti profesionalnih dimenzij v poklicih (npr. vrsta in čas izobraževanja, zakonska zaščitenoost profesije, prisotnost profesije v javnosti, obstoj profesionalnih združenj, specialistično šolanje in profesionalno glasilo, profesionalna etika). Analitični okvir tokratne študije pa sloni na naslednjih vsebinskih sklopih: razvoj zasebnega varstva v Sloveniji; izobraževanje in usposabljanje; profesionalna etika; strokovne revije; profesionalna združenja in odnosi z javnostmi. Zaključek se dotika vprašanj, ki jih bo treba na področju zasebnega varovanja in detektivske dejavnosti najprej razrešiti, da bi s tem omogočili nadaljnji razvoj dejavnosti pa tudi sam proces profesionalizacije.

2 RAZVOJ ZASEBNEGA VARSTVA V SLOVENIJI

Pod pojmom zasebno varstvo v Sloveniji razumemo zasebno varovanje, detektivsko dejavnost, ki se je začela razvijati približno v istem času kot zasebno varovanje, v zadnjih letih pa vse bolj tudi dejavnost varnostnega svetovanja in državljansko samovarovanje (Ministrstvo za notranje zadeve, 2010). Ker pa sta natančno zakonsko regulirani samo prvi dve dejavnosti, se bomo v nadaljevanju omejili na zasebno varovanje in detektivsko dejavnost.

2.1 Razvoj zasebnega varovanja

Do leta 1994 zasebnega varovanja v Republiki Sloveniji ni urejal poseben zakon, temveč so se zasebnovarnostne družbe ustanovljale na podlagi zveznega Zakona o podjetjih iz leta 1988, določene pravice in dolžnosti varnostnikov pa je določal republiški Zakon o splošni ljudski obrambi in družbeni samozaščiti iz leta 1982. Proces privatizacije in komercializacije nekoč »družbenega« zasebnega varovanja (sinonim zanj je bil nekdanji SOZD Varnost Ljubljana) je potekal od konca osemdesetih let 20. stoletja. Mejniki v tem procesu je bilo sprejetje prvega sistemskega zakona o zasebnem varovanju in o obveznem organiziranju službe varovanja leta 1994, ki je definiral fizično in tehnično varovanje, uvedel licenciranje podjetij, uzakonil Zbornico RS za zasebno varovanje itd. (Sotlar in Čas, 2011; Sotlar in Dvojmoč, 2016). Od takrat dalje je razvoj potekal zelo hitro, temu pa so sledili tudi poizkusi države, da to gospodarsko panogo zakonsko uredi. Z zakonskimi spremembami v letih 2003, 2007 in 2011 je država postopoma prevzemala čedalje več nalog, obveznosti in odgovornosti na področju zasebnega varovanja. V njeni pristojnosti so ključna področja, kot so podeljevanje licenc in službenih izkaznic ter nadzor nad zasebnim varovanjem, ki ga izvajata Inšpektorat RS za notranje

zadeve in policija (Sotlar in Čas, 2011). Zakon o zasebnem varovanju (ZZasV-1, 2011) v 2. členu definira zasebno varovanje kot »varovanje ljudi in premoženja na varovanem območju, določenem objektu ali prostoru pred nezakonitimi dejanji, poškodovanjem ali uničenjem z varnostnim osebjem ter sistemi tehničnega varovanja, ki se opravlja v oblikah, določenih s tem zakonom. Zasebno varovanje je gospodarska dejavnost, namenjena varovanju ljudi in premoženja, ki jo Republika Slovenija ureja v javnem interesu z namenom varovanja javnega reda, javne varnosti, varstva naročnikov, tretjih oseb in varnostnega osebja, ki neposredno opravlja dejavnost.« Dejavnost je mogoče opravljati v osmih oblikah, za vsako pa je treba pridobiti licenco, ki jo izda Ministrstvo za notranje zadeve. Prosilec za licenco mora izpolnjevati splošne pogoje in posebne pogoje, ki se nanašajo na konkretno obliko zasebnega varovanja. Vrste in število veljavnih licenc ter število zasebnovarnostnih podjetij so prikazani v tabeli 1.

Vrsta licence	Št. licenc	Št. podjetij
Varovanje ljudi in premoženja	95	
Varovanje oseb	29	
Varovanje javnih zbiranj	75	
Prevoz in varovanje gotovine ter drugih vrednostnih pošilk	43	
Upravljanje z varnostno-nadzornim centrom	15	
Načrtovanje sistemov tehničnega varovanja	35	
Izvajanje sistemov tehničnega varovanja	94	
Varovanje prireditev v gostinskih lokalih	55	
Skupaj	441	145

Tabela 1:
Licence za
zasebno
varovanje –
stanje avgust
2018

Vir: Ministrstvo za notranje zadeve (2018b)

Ocenjuje se, da je v zasebnovarnostnem gospodarstvu zaposlenih okrog 6.500 varnostnikov in drugega zasebnovarnostnega osebja, kar pomeni, da zasebno varovanje postopoma lovi število uniformiranih in neuniformiranih policistov, ki jih je bilo 7.170 (podatek je za konec leta 2017). Razmerje med zasebnimi varnostniki in policisti je tako znašalo že 0,91 : 1 (Christián in Sotlar, 2018).

Na področju zasebnega varovanja so se z leti razvili različni poklici. To so varnostnik, varnostni tehnik, operater varnostno-nadzornega centra, pooblaščen inženir varnostnih sistemov in varnostni menedžer. Poklic varnostnika ni enovit, ampak je skladno s specifičnimi opravili in za njih zahtevanimi kompetencami doživel notranjo specializacijo (varnostnik čuvaj, varnostnik, varnostnik nadzornik, varnostnik telesni stražar itd.),² kar samo po sebi priča o procesu profesionalizacije poklica.

Omenjeni poklici so zaščiteni s strani države, saj ta za njih predpisuje jasne pogoje, ki jih morajo izpolnjevati osebe, preden zasedejo delovno mesto. Pogoji se v veliki meri nanašajo na ustrezno izobraženost in usposobljenost zasebnovarnostnega osebja, kar je predmet obravnave v naslednjem poglavju.

² To so tudi oblike poklica varnostnik, kot jih definira ZZasV-1 (2011).

2.2 Razvoj detektivske dejavnosti

Leta 1989 so v Sloveniji z delom (sicer brez licence) začeli prvi detektivi, saj podobno kot na zasebnovarnostnem področju tudi tu ni bilo ustreznega zakona, ki bi neposredno urejal to področje. Pomagali so si z zveznim Zakonom o podjetjih. Prvi Zakon o detektivski dejavnosti (ZDD, 1994) je v veljavo stopil 25. junija 1994. Ustanovljena je bila tudi Detektivska zbornica, vendar so bile licence prvim 26 detektivom podeljene šele aprila 1996 (Škrabar, Trivunovič in Požru, 2011). Zakon o detektivski dejavnosti (ZDD, 1994) je prinesel ureditev področja delovanja detektivske dejavnosti, definiral pravice, obveznosti in dolžnosti detektivov ter podal okvirje, kaj naročnik lahko od detektiva pričakuje, uzakonil je tudi Detektivsko zbornico Republike Slovenije (DeZRS). Od takrat dalje je razvoj potekal relativno hitro, temu so sledili tudi poizkusi države, da to gospodarsko panogo zakonsko uredi. Z zakonskimi spremembami v letih 2002, 2005, 2007, 2010 ter ne nazadnje z novim Zakonom o detektivski dejavnosti (ZDD-1, 2011) država s svojim delovanjem ni bistveno posegla v panogo, vsaj ne v primerjavi s področjem zasebnega varovanja. Zakonske spremembe med letoma 2002 in 2010 so prinesle jasnejšo vlogo Detektivske zbornice Republike Slovenije, predvsem na področju podeljevanja in odvzemanja licenc, razširjen je bil nabor upravičenj detektiva z možnostjo pridobivanja informacij o zlorabah pravice do zadržanosti z dela zaradi bolezni in poškodbe, zlorabah uveljavljanja pravice do povračila stroškov prevoza na delo in z dela ter o drugih disciplinskih kršitvah in kršilcih, urejeno pa je bilo tudi vprašanje delovanja tujih detektivov na območju Republike Slovenije (Dvojmoč, 2017).

Leta 2011 je bila s sprejetjem Zakona o detektivski dejavnosti (ZDD-1, 2011) in Pravilnika o izvajanju Zakona o detektivski dejavnosti (2011) uzakonjena trenutno veljavna ureditev na področju detektivske dejavnosti v RS. V primerjavi s prejšnjim obdobjem je ureditev zelo natančna, sloni pa na stališču, da je detektivom (tako kot to velja za državne organe, kot so npr. policija, obveščevalne službe in vojska) dovoljeno opravljati samo tiste naloge in na takšen način, kot je to izrecno določeno v zakonu. Zakon o detektivski dejavnosti (ZDD-1, 2011) v 2. členu določa, da je detektivska dejavnost »zbiranje, obdelava, posredovanje podatkov in informacij ter svetovanje na področju preprečevanja kaznivih ravnanj, ki ga za naročnikove potrebe opravlja po tem zakonu detektiv, ki ima izdano licenco in izpolnjuje pogoje v skladu s tem zakonom«. Hkrati v istem členu zakon pojasnjuje, da je detektivska dejavnost »regulirana gospodarska dejavnost, namenjena naročnikom detektivskih storitev, ki jo Republika Slovenija regulira zaradi varovanja javnega reda, javne varnosti, osebne varnosti in dostojanstva naročnikov, tretjih oseb in detektiva, ki neposredno opravlja dejavnost«. Dejavnost je mogoče opravljati³ v več pravnih oblikah od svobodnega poklica, samostojnega podjetnika, v družbi z omejeno odgovornostjo pa do delniške družbe ob predpogoju, da imajo družbe zaposlenega detektiva z licenco ter zavarovano odgovornost, kot to določa ZDD-1 (2011). Septembra 2018 je bilo v Sloveniji registriranih 90 detektivov in detektivk, od tega 32 žensk in 58 moških (Detektivska zbornica RS [DeZRS], 2018). V skupinskem intervjuju, ki je za potrebe raziskave o stanju detektivske dejavnosti v

³ Pogoji, ki jih mora izpolnjevati oseba, ki želi postati detektiv, so predstavljeni v 3. poglavju.

Sloveniji potekal spomladi 2018, so člani Upravnega odbora DeZRS podali oceno, da poleg licenciranih detektivov deluje približno še enkrat toliko oseb, če ne celo podjetij, ki opravljajo detektivski dejavnosti podobne ali celo enake dejavnosti, pa država od njih ne zahteva licence detektiva. Zaradi pomanjkljive zakonske ureditve nadzora in posledično nezadostne zaščite reguliranega poklica detektiva naj bi bilo nadzorstvo države nad poizvedovalno/detektivsko dejavnostjo premalo učinkovito. To v praksi vodi v anomalije, ki imajo lahko resne posledice za temeljne človekove pravice in svoboščine posameznikov, hkrati pa takšna nelojalna konkurenca škodi licenciranim detektivom v materialnem in moralnem smislu. Stanje bi bilo mogoče izboljšati že z manjšimi zakonskimi spremembami (Sotlar, Modic in Dvojmoč, 2018).

3 IZOBRAŽEVANJE IN USPOSABLJANJE

3.1 Zasebnovarnostno osebje

Zasebnovarnostno osebje lahko opravlja delo samo v primeru, da pridobi službeno izkaznico, ki jo izda Ministrstvo za notranje zadeve. Za to pa mora izpolnjevati določene splošne in posebne zakonske pogoje. Splošni pogoji so izpolnjeni, če je oseba polnoletna, ima ustrezno državljanstvo (Evropske unije, EGS ali Švice), je strokovno usposobljena glede na vrsto del, ki jih bo opravljala, je varnostno preverjena in ne obstajajo varnostni zadržki, ji v obdobju zadnjih dveh let ni bila odvzeta službena izkaznica zaradi kršitev ZzasV-1, je zdravstveno in psihično sposobna ter aktivno obvlada slovenski jezik (ZZasV-1, 2011). Posebni pogoji izhajajo iz določb katalogov strokovnih znanj in spretnosti za posamezno nacionalno poklicno kvalifikacijo (NPK) glede na strokovno usposobljenost za opravljanje posamezne vrste dela. Zahtevnejši, kot je neki poklic, večje so zahteve v smislu strokovnega znanja in usposobljenosti na eni strani in delovnih izkušenj na drugi strani. Tako mora na primer kandidat za varnostnika nadzornika imeti vsaj eno leto, kandidat za operaterja VNC najmanj dve leti, kandidat za varnostnika telesnega stražarja in kandidat za varnostnega menedžerja pa najmanj tri leta delovnih izkušenj na področju varovanja.⁴

Na tak način država poklice zaščiti pred vdorom »nepoklicanih« – neustrezno strokovno usposobljenih in varnostno nepreverjenih oseb. Od leta 2003 dalje tudi velja, da mora zasebnovarnostno osebje opraviti strokovno usposabljanje še pred začetkom opravljanja dela (Sotlar in Čas, 2011). Usposabljanje varnostnega osebja poteka na usposabljanjih v programih strokovnega usposabljanja, na izpopolnjevanjih v programih strokovnega izpopolnjevanja in na izpopolnjevanjih v programih obdobjnega strokovnega izpopolnjevanja, ki potekajo vsakih pet let

⁴ ZZasV-1 (2011, čl. 33) določa, da se za izkušnje na področju varovanja »štejejo izkušnje, pridobljene z neposrednim opravljanjem nalog varnostnega osebja, ki ima pravico uporabe ukrepov varnostnika, in izkušnje, pridobljene z neposrednim opravljanjem nalog pooblaščenih uradnih oseb državnih organov in organov lokalnih skupnosti, ki imajo pravico uporabe pooblastil in prisilnih sredstev (policist, občinski redar, pravosodni policist, vojaški policist)«. Varnostni menedžer lahko postane tudi oseba, ki sicer ne izpolnjuje pogoja ustreznih delovnih izkušenj na področju varovanja, a izpolnjuje ostale splošne in posebne pogoje, ima visokošolsko izobrazbo in najmanj pet let delovnih izkušenj na vodilnih ali vodstvenih delih.

in se zaključijo s preizkusom znanja. Poleg tega se mora varnostno osebje enkrat letno udeležiti ustreznega internega strokovnega izpopolnjevanja, kjer se prav tako preveri njegova teoretična in praktična usposobljenost.

Ko govorimo o profesionalizaciji, je eno ključnih vprašanj, na kakšen način nekdo pride do svojega poklica – ali gre skozi krajše ali daljše redne izobraževalne programe (npr. poklicna, srednja, višja, visoka šola) ali pa opravlja krajša usposabljanja. Šteje se, da je varnostno osebje strokovno usposobljeno, 1) če ima opravljen javni izobraževalni program s področja zasebnega varovanja,⁵ ali 2) če ima opravljeno strokovno usposabljanje in izpopolnjevanje, kot ga določa ZZasV-1, in pridobljeno nacionalno poklicno kvalifikacijo s področja zasebnega varovanja, ali 3) če ima na drug način pridobljeno NPK s področja zasebnega varovanja v skladu s predpisi, ki urejajo nacionalne poklicne kvalifikacije, če opravljeno strokovno usposabljanje in izpopolnjevanje, kot ga določa ZZasV-1, ni obvezno (ZZasV-1, 2011).

Kar se tiče javnih izobraževalnih programov, kjer dijaki pridobivajo formalno izobrazbo za opravljanje dela na področju zasebnega varovanja, sta se razvili srednje strokovno izobraževanje in poklicno-tehniško izobraževanje (izobraževalni program »Tehnik varovanja«)⁶ za profil varnostnika, varnostnika nadzornika in operaterja varnostno-nadzornega centra. K temu moramo dodati tudi višješolski program »Varovanje«,⁷ ki je sicer prvenstveno namenjen usposabljanju za poklic varnostnega menedžerja (naziv diplomanta se imenuje inženir varovanja), diplomantom pa se lahko neposredno prizna strokovna usposobljenost tudi za varnostnika, varnostnika telesnega stražarja, varnostnika nadzornika in varnostnega tehnika (Ministrstvo za notranje zadeve, 2018c). Žal od leta 2011 dalje država diplomantom varnostnih ved samodejno več ne priznava NPK varnostni menedžer, čeprav je prav Fakulteta za varnostne vede (FVV) prva v državi začela s predmeti in usmeritvami s področja zasebnega varovanja in detektivske dejavnosti (Sotlar, 1998), da znanstvenoraziskovalnega dela, ki ga je na tem področju v Sloveniji izvedla prav FVV, sploh ne omenjamo.

Strokovno usposabljanje in izobraževanje po sistemu Nacionalnih poklicnih kvalifikacij (NPK) izvajajo pravne osebe, ki jim Ministrstvo za notranje zadeve v skladu s 43. členom ZZasV-1 (2011) na podlagi javnega natečaja (lahko) podeli

5 V tem primeru se osebi prizna strokovna usposobljenost glede na izpolnjevanje pogojev, določenih s katalogom standardov strokovnih znanj in spretnosti, posamezno nacionalno poklicno kvalifikacijo in sprejetih programov strokovnega usposabljanja in izpopolnjevanja. Pristojni organ, to je Ministrstvo za notranje zadeve, primerja vsebine in trajanje programa strokovnega izobraževanja s katalogom standardov strokovnih znanj in spretnosti ter s sprejetimi programi in o tem pridobi mnenje reprezentativnega združenja, to je od leta 2011 Zbornica za razvoj slovenskega zasebnega varovanja (Sotlar in Čas, 2011; ZZasV-1, 2011).

6 Gre za naslednje šole: Čas – Zasebna šola za varnostno izobraževanje, d. o. o.; Ekonomska šola Celje; Prometna šola Maribor; Šolski center Ljubljana, Srednja strojna in kemijska šola; Ljudska univerza Kranj; Šolski center Slovenske Konjice – Zreče; Zbornica za razvoj slovenskega zasebnega varovanja (Trstenjak, 2017).

7 Takšne programe npr. izvajata Abitura, d. o. o., in Šolski center Kranj, Višja strokovna šola.

javno pooblastilo. Takšnih izvajalcev je trenutno šest⁸ (Ministrstvo za notranje zadeve, 2018a). V primerjavi s prej omenjenimi javnimi izobraževalnimi programi je usposabljanje za pridobitev NPK bistveno krajše, je pa res, da imajo kandidati pred tem že zaključen določen izobraževalni program, ki pri zasebnovarnostnemu osebju variira do osnovne do višje šole, pač glede na predpisane pogoje. Seveda pa imajo mnogi v zasebnem varovanju tudi bistveno višjo izobrazbo, kot jo zahtevajo vstopni pogoji. Zakonske obveze glede usposabljanja in izpopolnjevanja za poklice s področja zasebnega varovanja natančneje določa Pravilnik o izvajanju strokovnega usposabljanja in izpopolnjevanja varnostnega osebja (2012), ki v 5. členu določa, da se »usposobljenost kandidata po programih strokovnega usposabljanja in izpopolnjevanja za pridobitev nacionalne poklicne kvalifikacije preveri s postopkom preverjanja in potrjevanja teh kvalifikacij, ki poteka v skladu s predpisi, ki urejajo nacionalne poklicne kvalifikacije«. V tabeli 2 so predstavljeni vstopni pogoji, ki jih mora izpolnjevati oseba, preden se lahko vključi v postopek pridobivanja NPK. Predstavljamo samo najbolj tipične poklice s področja zasebnega varovanja.

Tabela 2:
Vstopni pogoji,
ki jih mora
izpolnjevati
oseba, preden
se lahko vključi
v postopek
pridobivanja
NPK

NPK	Vstopni pogoji
Varnostnik	• Zdravniško spričevalo o zdravstveni sposobnosti za delo varnostnika/varnostnice, ki ga izda zdravnik specialist medicine dela in športa. • Končana najmanj <u>osnovna šola</u>. • Opravljeno strokovno usposabljanje za varnostnika/varnostnico skladno z zakonom, ki ureja zasebno varovanje.
Varnostni tehnik	• Srednja strokovna izobrazba s področja računalništva, elektrotehnike, strojništva ali mehatronike in najmanj pol leta delovnih izkušenj pri imetniku licence za izvajanje sistemov tehničnega varovanja ali <u>srednja poklicna šola s področja računalništva, elektrotehnike, strojništva ali mehatronike</u> in 4 leta delovnih izkušenj na teh področjih ter najmanj pol leta delovnih izkušenj pri imetniku licence za izvajanje sistemov tehničnega varovanja. • Opravljeno strokovno usposabljanje za varnostnega tehnika v skladu z zakonom, ki ureja zasebno varovanj.
Pooblaščen inženir varnostnih sistemov	• <u>Pooblaščen inženir elektro stroke s pooblastilom za projektiranje</u> v skladu z zakonom, ki ureja graditev objektov. • Opravljeno strokovno usposabljanje za pooblaščenega inženirja varnostnih sistemov v skladu z zakonom, ki ureja zasebno varovanje.
Varnostni menedžer	• Najmanj <u>višja strokovna izobrazba</u>. • Izpolnjevanje pogojev delovnih izkušenj v skladu za Zakonom o zasebnem varovanju. • Opravljeno strokovno usposabljanje za varnostnega menedžerja/varnostno menedžerko v skladu z Zakonom o zasebnem varovanju.

Vir: Nacionalna poklicna kvalifikacija (2017)

8 Gre za naslednje izvajalce: Čas – Zasebna šola za varnostno izobraževanje, d. o. o.; Gospodarska zbornica Slovenije, Center za poslovno usposabljanje; Zavod Karnika; SAB, varovanje in storitve, d. o. o.; Aktivna varovanje, d. d., in Zbornica za razvoj slovenskega zasebnega varovanja (Ministrstvo za notranje zadeve, 2018a). Na spletni strani <http://www.npk.si>, kjer so objavljeni katalogi standardov strokovnih znanj in spretnosti posameznih NPK-jev, se med izvajalci postopkov preverjanj in potrjevanj NPK za NPK Operater/operaterka varnostno nadzornega centra pojavlja tudi MNZ, policija (z neaktivnim statusom), za NPK Varnostni tehnik/varnostna tehnica pa tudi UPI – Ljudska univerza Žalec, vendar pa na njihovi spletni strani ne najdemo nobenega NPK-ja s področja varovanja oseb in premoženja.

Vsebina in obseg usposabljanja in izpopolnjevanja za navedene poklice določajo priloge, ki so sestavni del odredb ministra za notranje zadeve. Program strokovnega usposabljanja za varnostnika tako traja 102 uri (Odredba o določitvi programa strokovnega usposabljanja za varnostnika, 2017), za varnostnega tehnika najmanj 60 ur (Odredba o določitvi programa strokovnega usposabljanja in izpopolnjevanja ter programa obdobjnega strokovnega izpopolnjevanja za varnostnega tehnika, 2011), za pooblaščenega inženirja varnostnih sistemov 46 ur (Odredba o določitvi programa strokovnega usposabljanja in izpopolnjevanja ter obdobjnega strokovnega izpopolnjevanja za pooblaščenega inženirja varnostnih sistemov, 2011) in za varnostnega menedžerja 80 ur (Odredba o določitvi programa strokovnega usposabljanja in izpopolnjevanja ter programa obdobjnega strokovnega izpopolnjevanja za varnostnega menedžerja, 2011).

Trstenjakova (2017) ob tej pestrosti usposabljanja in izobraževanja opozarja, da obstajajo resni pomisleki o primerljivosti kakovosti absolventov posameznih programov, šol in tečajev, še posebej, ker se lahko na enakem delovnem mestu srečata osebi, od katerih je ena končala samo osnovno šolo in program usposabljanja, druga srednjo ali višjo šolo s področja zasebnega varovanja, tretja pa celo visoko šolo ali fakulteto in ob tem opravila še usposabljanje. Iz njene raziskave tudi izhaja, da so intervjuvani varnostni menedžerji malo bolj naklonjeni srednješolskemu izobraževanju kot pa bistveno krajšemu usposabljanju za NPK, pri katerih izpostavljajo tudi problem premajhnega obsega praktičnega usposabljanja (Trstenjak, 2017).

3.2 Detektivski

Detektiv lahko opravlja dejavnost le, če poseduje licenco, ki jo izda DeZRS. Licenca je javna listina, ki dokazuje strokovno usposobljenost detektiva za samostojno opravljanje detektivske dejavnosti na območju Republike Slovenije (Savski, Grilc, Jarc in Mele, 2012). 12. člen ZZasV-1 (2011) določa, da lahko detektiv postane, kdor je državljan Republike Slovenije ali države članice EU, EGS ali Švicarske konfederacije; ima najmanj visokošolsko izobrazbo ali enakovredno izobrazbo v tujini; ima opravljen izpit za detektiva; je varnostno preverjen in ne sme imeti varnostnih zadržkov; in v zadnjih dveh letih pred vložitvijo vloge ni opravljal nalog policista, pooblaščen uradne osebe v Slovenski obveščevalno-varnostni agenciji ali Obveščevalno-varnostni službi Ministrstva za obrambo.

ZDD-1 (2011) določa, da je detektiv strokovno usposobljen, če ima opravljen detektivski izpit ali mu je bila z odločbo priznana poklicna kvalifikacija v skladu s predpisi, ki urejajo priznavanje poklicnih kvalifikacij, pridobljenih v tujini. Poleg tega se morajo vsi detektivski udeležiti obdobjnega usposabljanja, ki ga vsaka štiri leta organizira DeZRS. Obvezno strokovno usposabljanje in izpopolnjevanje pred opravljanjem detektivskega izpita je pomembna in dobrodošla novost, ki jo je prinesel zakon iz leta 2011. Pred tem so bili namreč kandidati za detektive prepuščeni samim sebi – dobili so samo gradivo za detektivski izpit, prav tako pa niso imeli praktičnega usposabljanja. Program strokovnega usposabljanja kandidatov za detektive obsega 80 ur, od tega se 60 ur nanaša na teoretično in 20 ur na praktično usposabljanje (Pravilnik o izvajanju Zakona o detektivski dejavnosti,

2011). Ministrstvo za notranje zadeve je za izvajanje strokovnega usposabljanja in izpopolnjevanja detektivov na podlagi javnega natečaja leta 2012 podelilo javno pooblastilo Centru za poslovno usposabljanje GZS (CPU), ki je s tem postal izvajalec strokovnega usposabljanja in izpopolnjevanja kandidatov za detektive (Juhart, 2016). CPU sam angažira predavatelje iz vrst detektivov in drugih strokovnjakov, preverjanje znanja kandidatov pa ocenjuje komisija za detektivski izpit, v katero sta imenovana dva člana Ministrstva za notranje zadeve in dva člana pristojnega organa, to je Detektivske zbornice RS (Pravilnik o izvajanju Zakona o detektivski dejavnosti, 2011). V zadnjih letih največ kandidatov za detektive prihaja iz vrst diplomantov Fakultete za varnostne vede, saj je to edina visokošolska institucija, ki ima že leta v svojih dodiplomskih in magistrskem programu ključne vsebine s področja detektivske dejavnosti. Diplomanti FVV pri tem niso niti delno oproščeni usposabljanja in/ali izpita iz teoretičnih vsebin, ki jih v mnogo večjem obsegu absolvirajo v času študija. Primerjave z ureditvijo na področju zasebnega varovanja se ponujajo kar same od sebe. Takšne anomalije bo zagotovo treba odpraviti.

4 PROFESIONALNA ETIKA

V Sloveniji obstajata Etični kodeks zasebnega varovanja (Zbornica za razvoj slovenskega zasebnega varovanja, 2012) in Kodeks poklicne etike detektivov Slovenije (DeZRS, n. d.), a določena težava nastopi že zaradi tega, ker sta oba kodeksa zapovedana s strani zakonodajalca. Ta je z zakonom določil obe zbornici, da sprejmeta ustrezna poklicna kodeksa, kar sta tudi storili. Bolj primerno pa bi bilo izoblikovanje kodeksa kot rezultata dolgotrajnega opravljanja dejavnosti – torej, ko bi šlo za potrebo in ne za obvezo dejavnosti, poklica ali profesije.

Etični kodeks na področju zasebnega varovanja je »izraz volje in spoznanja vseh zaposlenih na področju zasebnega varovanja o nujnosti zakonitega, pravičnega in vljudnega ravnanja pri izvajanju nalog zasebnega varovanja« (Zbornica za razvoj slovenskega zasebnega varovanja, 2012, čl. 1). Zaposlene v zasebnem varovanju obvezuje k skladnosti s predpisi in standardi ter preko njih k varovanju in spoštovanju človekovih pravic in temeljnih svoboščin, moralni odgovornosti za ravnanja. Predpisan je odnos do strank, naročnikov in imetnikov licenc. Slednji se še posebej zavezujejo: »Imetniki licenc se zavezujemo, da bomo pri izvajanju nalog zasebnega varovanja spoštovali in izvajali strokovna priporočila Zbornice in ji strokovno pomagali pri pripravi strokovnih priporočil in standardov zasebnega varovanja. Imetniki licenc se zavezujemo, da bomo tvorno sodelovali na področju usposabljanja in izpopolnjevanja varnostnega osebja. Imetniki licenc s svojim ravnanjem krepimo kolegialnost, strokovnost in poštenost ter zdravo konkurenco za zagotavljanje učinkovitega in zakonitega izvajanja zasebnega varovanja za vse naročnike.« (Zbornica za razvoj slovenskega zasebnega varovanja, 2012, čl. 5)

Temeljna načela vključujejo zavezanost predpisom zasebnega varovanja, zakonitemu in strokovnemu zagotavljanju varnosti, varovanju ugleda, strokovnosti, odgovornosti in poštenosti, pa tudi kakovosti: »Za zagotavljanje kakovostnega opravljanja delovnih nalog zaposleni v zasebnem varovanju

skrbimo za svoje izobraževanje, strokovno usposabljanje in izpopolnjevanje. Ustrezno razvijamo znanja in širimo splošno razgledanost, potrebno za delo.« (Zbornica za razvoj slovenskega zasebnega varovanja, 2012, čl. 10) Vključena je še zaveza k diskretnosti, varovanju poklicne tajnosti in osebnih idr. podatkov, medsebojnemu spoštovanju in kolegialnosti. Moralno odgovornost za kršitve kodeksa ugotavlja častno razsodišče ZRSZV.

S Kodeksom poklicne etike detektivov Slovenije (DeZRS, n. d.) člani DeZRS določajo načela delovanja detektivov in detektivskih družb pri opravljanju detektivske dejavnosti in pravila ravnanja za spoštovanje in uveljavljanje sprejetih načel pri operativnem delu detektiva in detektivskih družb. Načela in pravila ravnanja, določena v kodeksu, temeljijo na Ustavi Republike Slovenije (1991), ZDD-1 (2011), podzakonskih aktih in Statutu DeZRS (2014) ter so odraz izpričane volje in pripravljenosti članov zbornice, da pri svojem poklicnem delovanju in opravljanju detektivske dejavnosti ravnajo v skladu s pravnimi in etičnimi normami, ki veljajo na področju in območju delovanja. Kodeks zavezuje detektive, detektivske družbe, strokovne organe zbornice in njihove delavce (DeZRS, n. d.). Kodeks vsebuje 12 zavez, s katerimi se detektivi zavezujejo k najvišjim moralnim in etičnim standardom, vzdržnosti podajanja vrednostnih sodb o delu kolegov ali ravnanja, ki bi škodilo njihovem ugledu, seznanjanja strank z možnostmi in omejitvami delovanja, opravljanja preiskav v mejah naročila, zakonitosti, moralnosti in etičnosti, spoštovanja ustnih dogovorov, zasebnosti, resnicoljubnemu in kolikor se da popolnemu poročanju o ugotovitvah, varovanju podatkov in informacij ter doseganja vodil uspeha (resnica, strokovnost, vestnost in preudarnost) (DeZRS, n. d.). Kršitev kodeksa ureja Statut zbornice. Kršenje kodeksa predstavlja kršitev dolžnosti vestnega opravljanja detektivskega poklica in je kot tako potrjeno disciplinskim kršitvam. Med možnimi disciplinskimi ukrepi so opomin, denarna kazen, odvzem pravice do opravljanja detektivske dejavnosti v trajanju od treh do dvanajst mesecev in odvzem licence za opravljanje detektivske dejavnosti. Postopek vodi častno razsodišče (Dvojmoč, 2017).

5 STROKOVNE REVIE

V tridesetletnem razvoju zasebnega varstva so nastajala, se razvijala in ugašala različna strokovna glasila in revije,⁹ ki so neposredno ali posredno promovirala zasebno varovanje in/ali detektivsko dejavnost. V devetdesetih je kratek čas izhajala revija Sled in za hip se je zdelo, da se zasebno varstvo zaveda, da je obstoj takšne strokovne publikacije najboljši način promocije dejavnosti in zasebnovarnostnih poklicev pa tudi pomemben notranji kohezivni dejavnik. Kasneje je določene vsebine prevzela Revija Obramba. Podjetja, ki so si to lahko privoščila, so izdajala lastna glasila (tudi obe največji zasebnovarnostni podjetji v državi), ki so pomembna za informiranje notranje varnosti, navzven pa delujejo precej PR-ovsko (Sotlar, 1998). Podobno je veljalo za Bilten ZRSZV in kasneje za

⁹ V prispevku se namenoma ne ukvarjamo z monografijami, kjer najdemo vse od znanstvenih in strokovnih monografij do učbenikov in priročnikov. Avtorji najpogosteje prihajajo z ustanov, ki izvajajo izobraževanje in usposabljanje zasebnovarnostnega osebja.

Perspektive na področju zasebnega varovanja, interni glasili ZRSZV, ki ne izhajata več. Na prelomu tisočletja se je pojavila revija Detektiv, glasilo Detektivske zbornice RS, ki tudi ne izhaja več. V takšni, ne preveč spodbudni situaciji, je skoraj neverjetno, da po drugi strani obstaja detektivska agencija, ki izdaja svojo revijo, ki pa po vsebini deli značaj prej opisanih revij oziroma glasil.¹⁰

Izdajanje revij s strokovno vsebino očitno ni tako preprosto opravilo, saj zahteva veliko znanja, dela in tudi kar nekaj denarja na strani izdajatelja, na strani avtorjev pa strokovnega znanja, interesa, motivacije in ne nazadnje časa, saj se prispevki po pravilih že leta več ne financirajo. Po drugi strani se da marsikaj objaviti tudi na spletnih straneh institucije oz. podjetja in podobno. Zato ne preseneča, da lahko danes na prste ene roke preštejemo revije, ki objavljajo strokovne in znanstvene prispevke (tudi) na temo zasebnega varovanja in detektivske dejavnosti. Dvajseto leto že izhaja revija Varstvoslovje, ki jo izdaja Fakulteta za varnostne vede Univerze v Mariboru. Znanstveni časopis, ki se deklarira kot revija za teorijo in prakso varstvoslovja, ima mednarodni uredniški odbor, dve številki letno izda v slovenskem, dve pa v angleškem jeziku. Vsi prispevki so recenzirani. Revija je prosto dostopna na spletu, izdaja pa se tudi v tiskani obliki. Revija seveda ni namenjena samo zasebnemu varstvu, so pa članki s tega področja zelo pogosto objavljeni in ker gre po pravilu za članke, ki temeljijo na raziskavah, je vrednost teh objav še večja. V zadnjih letih pa se pozicionira tudi revija Korporativna varnost, ki jo izdaja Inštitut za korporativne varnostne študije. Tudi ta revija ni neposredno namenjena zasebnemu varstvu, je pa slednje vedno povezano s korporativno varnostjo, tako da lahko revijo štejemo med periodiko področja, ki je predmet naše analize.

6 PROFESIONALNA ZDRUŽENJA

Profesije navadno ustanavljajo profesionalna združenja z natančno določenimi pravili članstva, ki izključujejo nekvalificirane (Abbott, 1988). S profesionalnimi združenji na področju zasebnega varstva se ukvarjata tako področna zakona kot Strategija na področju zasebnega varstva (Ministrstvo za notranje zadeve, 2010). Slednja interesnim združenjem pripisuje predvsem skrb za razvoj stroke, dejavnosti in standardov, urejanje odnosov med svojimi člani ter njihovo zastopanje v odnosu do državnih organov in javnosti ter skrb za strokovnost, zakonitost in etičnost članstva. Med njihovimi nalogami Strategija omenja tudi pripravo in zagotavljanje strokovnih standardov ter izvajanje strokovnega nadzora nad dejavnostjo svojih članov. Strategija napoveduje tudi ustanavljanje interesnih združenj naročnikov storitev zasebnega varstva, s čimer se bo postopoma dvigovala varnostna in poslovna zavest pravnih oseb in posameznikov, ki naročajo storitve zasebnega varstva. Navkljub temu se interesno združenje, ki bi eksplicitno zagovarjalo interese naročnikov storitev, še ni pojavilo!

To področje »ureja« tudi ZZasV-1 (2011, čl. 9), ko pravi, da se »imetniki licenc, izvajalci internega varovanja in varnostno osebje zaradi zagotavljanja strokovnosti in skupnih interesov pri opravljanju zasebnega varovanja lahko

¹⁰ Gre za revijo Pod lupo, ki jo izdaja Detektivsko-varnostna agencija, d. o. o.

združujejo v združenja, zbornice, društva in druge oblike združenj», se pravi v strokovna interesna združenja. Strokovno interesno združenje, v katerega se včlani najmanj 51 odstotkov imetnikov licenc, ki imajo v delovnem razmerju najmanj 40 odstotkov varnostnega osebja v dejavnosti, postane reprezentativno. Od leta 2011 ima ta status Zbornica za razvoj slovenskega zasebnega varovanja, ki se je nekoč imenovala Zbornica RS za zasebno varovanje, članstvo v njej pa je bilo do leta 2007 obvezno (Sotlar in Čas, 2011). ZRSZV kot reprezentativno strokovno interesno združenje opravlja določene upravne naloge, kot so predlaganje vsebine poklicnih standardov ter katalogov strokovnih znanj in spretnosti, skrb za razvoj izobraževanja, strokovnega usposabljanja in izpopolnjevanja varnostnega osebja, predlaganje vsebine standardov na področju zasebnega varovanja, redno obveščanje imetnikov licenc in naročnikov o novostih v zvezi s standardi, dajanje mnenja v postopkih priznavanja poklicnih kvalifikacij in strokovne usposobljenosti, pripravljanje skupnih poročil o uporabi ukrepov varnostnikov, izvajanje strokovnega nadzora nad izvajanjem internega strokovnega izpopolnjevanja pri imetnikih licenc (ZZasV-1, 2011).¹¹ Poleg naštetega ZRSZV opravlja tudi naloge, ki so bolj »društvene« narave.

Detektivska zbornica Republike Slovenije je članska organizacija detektivov, ki opravlja v skladu z ZDD-1 (2011) in predpisi, izdanimi na njegovi podlagi ter Statutom DeZRS in drugimi predpisi zbornice, določene naloge za delovanje in razvoj detektivstva ter zastopa poklicne in socialne interese svojih članov (DeZRS, 2014). Članstvo v zbornici je za vse detektive obvezno, saj je DeZRS tudi pristojni organ za področje detektivske dejavnosti. V tem smislu jo lahko le pogojno obravnavamo kot profesionalno združenje, čeprav ima tudi tovrstne attribute. Tako skladno s 6. členom ZDD-1 (2011) DeZRS med drugim: sprejema kodeks poklicne etike, predlaga Ministrstvu za notranje zadeve program strokovnega usposabljanja, poklicne standarde in kataloge strokovnih znanj in spretnosti ter način opravljanja detektivskega izpita, organizira in izvaja obdobja usposabljanja detektivov, podeljuje in odvzema licenco za opravljanje detektivske dejavnosti in detektivsko izkaznico ter opravlja naloge, povezane z opravljanjem detektivske dejavnosti tujih detektivov v Republiki Sloveniji idr. DeZRS je v letih 2017 in 2018 organizirala Dneve detektivske dejavnosti, ki postajajo tradicionalni del Dnevov varstvoslovja FVV.

Strokovna interesna združenja niso omejena na nacionalno raven delovanja, temveč združenja nastajajo in delujejo tudi na mednarodni ravni. Tako je Zbornica za razvoj slovenskega zasebnega varovanja članica Konfederacije evropskih varnostnih služb (CoESS), DeZRS pa članica Mednarodne zveze združenj detektivov (IKD).

Društvo za zasebno varovanje in državljansko samovarovanje je nastalo leta 1998, in sicer na pobudo akademskega okolja ob sodelovanju strokovnjakov iz zasebnega varovanja, detektivske dejavnosti in poslovnih sistemov – članstvo je

¹¹ ZRSZV je zelo vpeta v izobraževanje in usposabljanje varnostnega osebja. V ta namen ima Akademijo za zasebno varovanje, ki vključuje Enoto za usposabljanje in izpopolnjevanje varnostnega osebja, Šolo za zasebno varovanje, Inštitut za ugotavljanje ustreznosti in kakovosti naprav in sistemov za tehnično varovanje ter Enoto za raziskovalno in založniško dejavnost in razvoj zasebnega varovanja (Zbornica za razvoj slovenskega zasebnega varovanja, n. d.).

tako kombinacija teoretikov in praktikov. Društvo je bilo najbolj aktivno v letih 1998–2000, ko je skupaj z Visoko policijsko varnostno šolo, današnja Fakulteto za varnostne vede, soorganiziralo tri velike nacionalne konference »Dnevi zasebnega varovanja in detektivske dejavnosti«. Kasneje se je z manjšimi dogodki odzivalo še na določene probleme/vprašanja zasebnega varstva, trenutno pa je društvo neaktivno.

Leta 1998 je bilo ustanovljeno tudi Združenje varnostnih managerjev in strokovnjakov, kamor so se združevali varnostni menedžerji iz gospodarskih družb in gospodarskih javnih družb, katerih osnovna dejavnost ni trženje varnostnih storitev, in strokovnjaki, ki se najmanj dve leti ukvarjajo z varnostnimi dejavnostmi v ostalih družbah, institucijah in organizacijah, ter strokovnjaki, ki se najmanj tri leta ukvarjajo z izobraževalnimi, raziskovalnimi, svetovalnimi, projektnimi, zavarovalnimi, nadzornimi in drugimi dejavnostmi, ki so povezane z varnostjo. Varnostni menedžerji imajo tako svoje stanovsko združenje, vanj pa bi se lahko vključevali tudi drugi strokovnjaki s tega področja, z izjemo varnostnikov. Združenje je imelo natančno definiran postopek sprejema v redno članstvo, kar je zelo značilno za profesije (Sotlar, 1998). V zadnjem obdobju v javnosti ni opaziti večje aktivnosti združenja.

Po vsebini in članstvu podobno, vendar precej bolj aktivno, je Slovensko združenje korporativne varnosti, ki deluje v okviru Inštituta za korporativne varnostne študije in združuje redne, korporacijske in častne člane. Redni člani so lastniki, managerji zasebnega ali javnega gospodarskega subjekta, člani nadzornega odbora, prokuristi ali drugi strokovnjaki, ki se nahajajo v vlogi naročnikov ali uporabnikov varnostnih storitev in katerih osnovna dejavnost ni trženje varnostnih storitev. V članstvo lahko sprejmejo tudi strokovnjake, ki svoje delo, povezano s procesi zagotavljanja korporativne varnosti, opravljajo najmanj dve leti kot poklic v gospodarski družbi in gospodarski javni službi, katere osnovna dejavnost ni trženje varnostnih storitev. V redno članstvo so lahko sprejeti tudi strokovnjaki, ki se najmanj dve leti ukvarjajo z dejavnostmi v gospodarski družbi, v gospodarski javni službi, državni instituciji ali v drugi organizaciji, povezanimi s procesi korporacijske varnosti. Člani so lahko tudi tisti strokovnjaki, ki se najmanj 3 leta ukvarjajo z izobraževalnimi, raziskovalnimi, svetovalnimi, projektnimi, zavarovalnimi, nadzornimi in drugimi dejavnostmi, ki so povezane s procesi zagotavljanja korporativne varnosti. Korporacijski člani so pravni subjekti, ki za svoje delovanje potrebujejo delujoče varnostne procese, ki jim zagotavljajo ustrezno raven korporativne varnosti (Inštitut za korporativne varnostne študije, n. d.). Združenje je zanimivo tudi zato, ker v določeni meri združuje predstavnike gospodarstva, ki uporabljajo storitve zasebnovarnostnih podjetij, in detektivov, o čemer govori tudi že omenjena Strategija na področju zasebnega varstva (Ministrstvo za notranje zadeve, 2010), ter varnostne menedžerje, ki so (bili) člani Združenja varnostnih menedžerjev in strokovnjakov.

Slovensko združenje za varen svet, ki je nastalo leta 2015 je izredno aktivno združenje, ki poskuša povezati strokovnjake, institucije pa tudi državljane, ki delujejo na najširšem področju zagotavljanja varnosti, kamor sodita tudi dejavnost zasebnega varovanja in detektivska dejavnost. V letih 2016 in 2017 je bilo združenje pobudnik in skupaj s Fakulteto za varnostne vede Univerze v Mariboru ter Fakulteto za družbene vede Univerze v Ljubljani organizator Dneva nacionalne varnosti.

7 ODNOSI Z JAVNOSTMI

Za zasebno varstvo po svetu velja, da je bistveno manj raziskovano kot policija, še posebej pa je manj javnomnenjskih raziskav, kjer bi prebivalci pojasnjevali, kako vidijo zasebno varovanje in detektivsko dejavnost ter kako jima zaupajo (Lobnikar, Sotlar in Modic, 2015). Tudi Slovenija glede tega ni izjema. Ko gre za zaupanje, se javnost o teh dejavnostih še najbolj opredeljuje ob tragičnih dogodkih, kot so bile smrti mladostnikov v nočnih klubih ali rop banke in v katere so bila vmešana zasebnovarnostna podjetja (Sotlar, Modic in Lobnikar, 2016). A čisto brez izmerjenega javnega mnenja le nismo. Na začetku tega desetletja je med državnimi, lokalnimi in zasebnimi subjekti izvajanja policijske oziroma varnostne dejavnosti največ zaupanja prebivalcev uživala policija s povprečno vrednostjo 2,98 (merjeno na lestvici od 1 do 5, kjer višja vrednost pomeni višjo stopnjo zaupanja), toda že na drugo mesto so se uvrstile zasebnovarnostne službe (2,87), na tretje pa detektivi (2,76), pred mestnimi redarji (2,65) in inšpekcijskimi službami (2,61) (Meško, Sotlar, Lobnikar, Jere in Tominc, 2012).

V zadnjem času sta bili opravljeni tudi raziskavi o tem, kako prebivalci poznajo in dojemajo delo zasebnih varnostnikov. Leta 2017 je bila opravljena raziskava o tem, kakšno mnenje imajo študenti Fakultete za varnostne vede (FVV) o zasebnih varnostnikih. Študenti menijo, da zasebni varnostniki svojega dela ne opravljajo zelo profesionalno, da se pri tem mnenja študentov in študentk ne razlikujejo, in da imajo študenti, ki so imeli pozitivne izkušnje z zasebnimi varnostniki, boljše mnenje o njih kot tisti, ki so imeli negativne izkušnje. V primerjavi z letom 2003, ko je bila prvič opravljena podobna študija na FVV, študenti zasebne varnostnike ocenjujejo kot enako profesionalne, s tem da bolj cenijo njihovo delo (Armič, Bren in Sotlar, 2018).

Še pomembnejša pa je bila raziskava leto poprej o poznavanju dela zasebnih varnostnikov in zadovoljstvu z njihovim delom med prebivalci Ljubljane, saj takšnih raziskav tudi v svetovnem merilu ni veliko. Prebivalci Ljubljane delo zasebnih varnostnikov označujejo kot nevarno, stresno in zahtevno, varnostnike pa ocenjujejo kot premalo izobražene, usposobljene in profesionalne. Izkušnje anketiranih so glavni dejavnik zadovoljstva z opravljenim delom varnostnikov. Izkušnje anketiranih z varnostniki ali zaposlenost njihovih staršev/sorodnikov v državnih službah, policiji ali zasebnovarnostnih podjetjih ne vplivajo na oceno narave dela varnostnikov. Starost anketiranih vpliva na njihovo mnenje o profesionalnosti varnostnikov. Sicer pa anketirani Ljubljančani menijo, da policisti in varnostniki pri zagotavljanju varnosti sodelujejo (Horvat, Sotlar in Bren, 2017).

Tovrstno sodelovanje varnostnikov s policisti ni samo stvar percepcije prebivalcev, ampak se vsakodnevno dejansko dogaja (pravzaprav si ne moremo več predstavljati večje javne prireditve, kjer policija in zasebno varovanje ne sodelujeta). V bistvu gre pri tem tudi za svojevrstno predstavljanje javnosti, tokrat strokovni. Leta 2013 je bil podpisan celo protokol o medsebojnem sodelovanju med Zbornico za razvoj slovenskega zasebnega varovanja in Generalno policijsko upravo, za katerega celo nekateri policijski šefi ocenjujejo, da daje rezultate. Leta 2016 pa je Zbornica za razvoj slovenskega zasebnega varovanja podpisala podoben

protokol še z eno javno policijsko organizacijo, in sicer z Mestnim redarstvom Mestne uprave Mestne občine Ljubljana. Gre za protokol o zagotavljanju pomoči in izmenjevanju informacij, pomembnih za varnost ljudi in premoženja, ki jo zagotavljajo izvajalci zasebnega varovanja, in za zagotavljanje javne varnosti, ki jo zagotavlja mestno redarstvo (Sotlar, 2016).

Žal detektivska dejavnost niti slučajno ni tako prisotna v javnosti. V veliki meri gre seveda to pripisati relativno majhnemu številu detektivov (še posebej, če upoštevamo, da vsi, ki imajo licenco, niso enako aktivni na terenu) in pa njihovi neprepoznavnosti v javnosti. Delo namreč opravljajo v civilni obleki, največkrat pa tudi zelo diskretno. V edini raziskavi, ki se je ukvarjala z vprašanjem, kako ljudje poznajo delo detektivov, pa se je pokazalo, da večina ljudi ni poznala storitev detektivov v Sloveniji. Anketiranci so jim namreč pripisovali storitve, ki jih slovenski detektivi ne opravljajo. Večina anketiranih je bilo namreč napačno prepričanih, da je tudi detektiv v Sloveniji aktiven in dejaven na enak način kot detektivski junaki, ki jih poznamo iz tujih filmov, nadaljevanj in knjižnih uspešnic (Čas in Kramberger, 2011).

8 ZAKLJUČEK

Po tridesetletnem razvoju sodobnega zasebnega varstva v Sloveniji lahko ugotovimo, da sta tako zasebno varovanje kot detektivska dejavnost dobro razvita, tudi po mednarodnih standardih. Država je od leta 1994 dalje, ko ju je začela sistematično zakonsko urejati, zelo prisotna pri reguliranju in nadzoru zasebnega varstva. S tako močnim angažiranjem seveda prevzema tudi veliko odgovornost, hkrati pa tudi vpliva na (manjšo) avtonomijo zasebnega varstva in poklicev, ki so se znotraj njega razvili. Po drugi strani je država na tak način poskušala zaščititi obe dejavnosti in njihove poklice pred nekompetentnimi posamezniki, ki bi želeli poseči na ti področji.

Kljub vsemu pa nekatere težave o(b)stajajo in če ne bodo rešene, imajo lahko negativen vpliv na nadaljnji razvoj in tudi profesionalizacijo zasebnega varstva. Sistem NPK¹² bi bil, če bi bil to edini vstopni kanal do poklicev na področju zasebnega varovanja, v redu. Toda ob obstoju srednjih in višjih strokovnih šol ter celo fakultete, ki ponujajo večletno sistematično izobraževanje, so kratki tečaji (programi usposabljanja) za zasebnovarnostno osebje, videti neprimerljivi. Kratkotrajno usposabljanje o profesionalnosti (pa četudi ta ni pogojena samo z

12 Kot nekakšna nadgradnja varnostnega menedžerja, čeprav ne nujno vezan na zasebno varovanje, se je razvil tudi NPK »Varnostni svetovalec/svetovalka«. Vstopni pogoji, ki jih mora izpolnjevati oseba, preden se lahko vključi v postopek pridobivanja tega NPK, so:

- NPK »Varnostni menedžer/varnostna menedžerka« in
- najmanj 5 let dela na področju zasebnega varovanja, pri čemer se upošteva:
 - delo v podjetju, ki trži varnostne storitve na delovnem mestu pooblaščenega varnostnega inženirja ali varnostnega menedžerja, ali
 - delo v gospodarskih subjektih ali v organih državne uprave na delovnih mestih varnostnega menedžerja ali odgovorne osebe za varovanje ljudi in premoženja (Nacionalna poklicna kvalifikacija, 2017). Zanimivo je, da je o razvoju varnostnih menedžerjev v smislu svetovalcev razmišljal že Sotlar (1998).

usposobljenostjo ali izobraženostjo) zlepa ne prepriča ne laične javnosti (ta že tako ali tako dvomi o profesionalnosti varnostnikov) in ne strokovne javnosti (npr. policistov). Seveda pa tudi vrhunska izobraženost in usposobljenost veliko ne pomagata, če ni pripadnik poklica/profesije tudi ustrezno nagradjen. In na tem bo moralo zasebnovarnostno gospodarstvo skupaj z naročniki njihovih storitev narediti korak naprej. Na ugled nekega poklica v družbi (žal) namreč vpliva tudi višina plače, ki jo prejme določena poklicna/profesionalna skupina.

Pri detektivih so bili z ohranjanjem visoke izobrazbe kot vstopnega pogoja in obveznim usposabljanjem pred izpitom pomembno izboljšani vstopni standardi. Žal pa v Sloveniji zaradi terminološke zmede ob hkratni uporabi pojmov »poizvedovalna dejavnost« in »detektivska dejavnost« prihaja do napačnega razumevanja, kdo in na kakšen način sploh sme opravljati poklic detektiva. Praksa namreč kaže (in detektivji radi pokažejo dokaze), da naloge detektiva opravljajo tudi posamezniki, ki nimajo licence detektiva, se pa oglašujejo kot detektivji. Na trgu nastopajo s precej nizkimi cenami, kar jim omogoča dejstvo, da niso investirali v izobraževanje in v pridobitev poklica, da ne plačujejo zavarovanja odgovornosti, članarine DeZRS in včasih tudi davkov ne. Predvsem na področju detektivskega nadzora bolniškega staleža zaposlenih je tovrstne »konkurence« kar nekaj (Dvojmoč, 2017). Nelojalna konkurenca detektivom nima samo finančnih posledic, ampak gre za krnitev ugleda celotne panoge in poklica, da potencialnega poseganja v človekove pravice in svoboščine »nestrokovnjakov« niti ne omenjamo. Menimo, da bi bilo moč vzpostaviti več reda že z majhnimi zakonskimi spremembami, ki bi Inšpektoratu RS za notranje zadeve dodelil ustrezna nadzorstvena pooblastila v ta namen (Sotlar et al., 2018). Če profesionalizacija in visoka stopnja zakonske regulacije detektivskega poklica v RS od detektivov terjata kompleksne kompetence in visoke standarde osebne integritete, od regulatorjev in nadzorovalcev terjata posebno skrbnost in zavzetost za celovito ureditev področja delovanja, ki ne bo dopuščala različnih tolmačenj zakonskih upravičenj. To pa bo okrepilo tudi pravno varnost naročnikov detektivskih storitev, ki se bodo lažje zavedali in izognili tveganj za kršitev pravic posameznikov, o katerih bodo želeli pridobiti določene informacije, saj bodo na trgu lažje izbrali med licenciranim detektivom in izvajalcem detektivske dejavnosti, ki v resnici to ni.

UPORABLJENI VIRI

- Abbot, A. (1988): *The system of professions: An essay on the division of expert labor*. Chicago; London: The University of Chicago Press.
- Abrahamsson, B. (1972). *Military professionalization and political power*. Beverly Hills; London: Sage.
- Armič, D., Bren, M. in Sotlar, A. (2018). Mnenje študentov Fakultete za varnostne vede o zasebnih varnostnikih – primerjava med letoma 2003 in 2017. V M. Modic, K. Prislan, I. Areh in B. Flander (ur.), 18. *Slovenski dnevi varstvoslovja: Zbornik povzetkov* (str. 75). Maribor: Univerzitetna založba UM. Pridobljeno na <https://www.fvv.um.si/dv2018/assets/DV2018-povzetki.pdf>

- Button, M. (2007). Assessing the regulation of private security across Europe. *European Journal of Criminology*, 4(1), 109–128.
- Button, M. in Stiernstedt, P. (2018). Comparing private security regulation in the European Union. *Policing and Society*, 28(4), 398–414. Pridobljeno na <http://dx.doi.org/10.1080/10439463.2016.1161624>
- Calderon, B., del Pilar, C. in Pérez, J. C. (2015). *Profesionalización del personal de vigilancia y seguridad privada; Professionalization of private security*. Kolumbija: Universidad Militar Nueva Granada.
- Christián, L. in Sotlar, A. (2018). Private security regulation in Hungary and Slovenia – a comparative study based on legislation and societal foundations. *Varstvoslovje*, 20(2), 143–162.
- Criscuoli, E. J. (1988). The time has come to acknowledge security as a profession. *Annals of the American Academy of Political & Social Science*, 498, 98–107.
- Čas, T. in Kramberger, T. (2011). Poznavanje detektivske dejavnosti v Republiki Sloveniji. V T. Pavšič Mrevlje (ur.), 12. *Slovenski dnevi varstvoslovja: Zbornik prispevkov*. Ljubljana: Fakulteta za varnostne vede. Pridobljeno na https://www.fvv.um.si/dv2011/zbornik/nedrzavno_varovanje/kramberger-cas.pdf
- Detektivska zbornica Republike Slovenije [DeZRS]. (n. d.). *Kodeks poklicne etike*. Pridobljeno na <https://www.detektivska-zbornica-rs.si/kodeks-poklicne-etike/>
- Detektivska zbornica Republike Slovenije [DeZRS]. (2014). *Statut Detektivske zbornice RS*. Pridobljeno na <http://www.detektivska-zbornica-rs.si/statut-detektivske-zbornice/>
- Detektivska zbornica Republike Slovenije [DeZRS]. (2018). *Abecedni seznam detektivov*. Pridobljeno na <http://www.detektivska-zbornica-rs.si/abecedni-seznam-detektivov/>
- Du Toit, D. (2015). Working as a security guard in Potchefstroom campus: Issues, challenges, and coping strategies. *South African Review of Sociology*, 46(2), 97–114.
- Dvojmoč, M. (2017). Detektivska dejavnost v Republiki Sloveniji – (normativen) razvoj dejavnosti in pogled v prihodnost. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 68(3), 280–297.
- Hansen Löfstrand, C., Loftus, B. in Loader, I. (2016). Doing ‘dirty work’: Stigma and esteem in the private security industry. *European Journal of Criminology*, 13(3), 297–314.
- Horvat, L., Sotlar, A. in Bren, M. (2017). Poznavanje dela zasebnih varnostnikov in zadovoljstvo z njihovim delom med prebivalci Ljubljane. V T. Pavšič Mrevlje, M. Modic, B. Flander in I. Areh (ur.), 18. *Slovenski dnevi varstvoslovja: Zbornik povzetkov* (str. 80). Maribor: Univerzitetna založba UM. Pridobljeno na <https://www.fvv.um.si/dv2017/assets/DV2017-Povzetki.pdf>
- Inštitut za korporativne varnostne študije. (n. d.). *Slovensko združenje korporativne varnosti*. Pridobljeno na <http://www.ics-institut.si/clani/zdruzenje-korporativne-varnosti>
- Juhart, D. (2016). *Ureditev strokovnega usposabljanja in izpopolnjevanja na področju detektivske dejavnosti v Republiki Sloveniji* (Magistrsko delo). Ljubljana: Fakulteta za varnostne vede.

- Lee, C. M. (2008). A comparative study on the regulation of private security in the United States and South Korea. *Journal of Applied Security Research*, 3(2), 157–170.
- Lobnikar, B., Sotlar, A. in Modic, M. (2015). Do we trust them? Public opinion on police work in plural policing environments in Central and Eastern Europe. V G. Meško in J. Tankabe (ur.), *Trust and legitimacy in criminal justice: European perspectives* (str. 189–202). Cham: Springer.
- Meško, G., Sotlar, A., Lobnikar, B., Jere, M. in Tominc, B. (2012). *Občutek ogroženosti in vloga policije pri zagotavljanju varnosti na lokalni ravni: CRP (V5-1038 A): Poročilo ciljnega raziskovalnega projekta*. Ljubljana: Fakulteta za varnostne vede.
- Ministrstvo za notranje zadeve. (2010). *Strategija na področju zasebnega varstva*. Ljubljana: MNZ RS. Pridobljeno na http://www.mnz.gov.si/fileadmin/mnz.gov.si/pageuploads/SOJ/Projekti_programi_in_kampanje/Strategija_zasebnega_varstva_150310.doc
- Ministrstvo za notranje zadeve. (2018a). *Evidenca organizatorjev strokovnega usposabljanja in izpopolnjevanja varnostnega osebja*. Pridobljeno na http://www.mnz.gov.si/fileadmin/mnz.gov.si/pageuploads/DPDVN/Zasebno_varovanje/Novi_ZZasV/EVIDENCA_ORGANIZATORJEV_STROKOVNEGA_USPOSABLJANJA_IN_IZPOPOLNJEVANJA_VARNOSTNEGA_OSEBJA_9_.doc
- Ministrstvo za notranje zadeve. (2018b). *Seznam imetnikov licenc na dan 28. 8. 2018*. Pridobljeno na http://www.mnz.gov.si/si/mnz_zas/zasebno_varovanje-detektiv/zasebno_varovanje/evidence_vloge_in_obrazci/
- Ministrstvo za notranje zadeve. (2018c). *Usposabljanje*. Pridobljeno na http://www.mnz.gov.si/si/mnz_zas/zasebno_varovanje-detektiv/zasebno_varovanje/usposabljanje/
- Nacionalna poklicna kvalifikacija. (2017). *NPK katalogi – Varovanje oseb in premoženja*. Pridobljeno na <http://www.npk.si/index.php?subpageid=5&katid=33&searchq=>
- Nalla, M. K. in Crichlow, V. J. (2017). Have the standards for private security guards become more stringent in the post 9/11 era? An assessment of security guard regulations in the US from 1982 to 2010. *Security Journal*, 30(2), 523–537.
- Odredba o določitvi programa strokovnega usposabljanja in izpopolnjevanja ter obdobjnega strokovnega izpopolnjevanja za pooblaščenega inženirja varnostnih sistemov. (2011). *Uradni list RS*, (81/11).
- Odredba o določitvi programa strokovnega usposabljanja in izpopolnjevanja ter programa obdobjnega strokovnega izpopolnjevanja za varnostnega menedžerja. (2011). *Uradni list RS*, (101/11).
- Odredba o določitvi programa strokovnega usposabljanja in izpopolnjevanja ter programa obdobjnega strokovnega izpopolnjevanja za varnostnega tehnika. (2011). *Uradni list RS*, (80/11).
- Odredba o določitvi programa strokovnega usposabljanja za varnostnika. (2017). *Uradni list RS*, (59/17).
- Pravilnik o izvajanju strokovnega usposabljanja in izpopolnjevanja varnostnega osebja. (2012). *Uradni list RS*, (24/12).
- Pravilnik o izvajanju Zakona o detektivski dejavnosti. (2011). *Uradni list RS*, (85/11).

- Savski, S., Grilc, B., Jarc, S. in Mele, Z. (2012). *Zakon o detektivski dejavnosti (ZDD-1) s komentarjem; Zakon o zasebnem varovanju (ZZasV-1) s komentarjem*. Ljubljana: GV Založba.
- Sefalafala, T. in Webster, E. (2013). Working as a security guard: The limits of professionalisation in a low status occupation. *South African Review of Sociology*, 44(2), 76–96.
- Sotlar, A. (1998). Profesionalizacija zasebnega varovanja in detektivske dejavnosti v Sloveniji. V A. Anžič (ur.), *Zasebno varovanje in detektivska dejavnost: Novi izzivi* (str. 289–302). Ljubljana: Visoka policijsko-varnostne šola.
- Sotlar, A. (2016). Zagotavljanje varnosti v lokalni skupnosti – med lokalno izraženimi potrebami in pričakovanji ter državno določenimi strategijami. V G. Meško, K. Eman in U. Pirnat (ur.), *2. nacionalna konferenca o varnosti v lokalnih skupnostih: Konferenčni zbornik* (str. 37–45). Maribor: Univerzitetna založba UM.
- Sotlar, A. in Čas, T. (2011). Analiza dosedanjega razvoja zasebnega varovanja v Sloveniji – med prakso, teorijo in empirijo. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 62(3), 227–241.
- Sotlar, A., in Dvojmoč, M. (2016). Private security in Slovenia: 25 years of experiences and challenges for the future. V B. Vankovska in O. Bakreski (ur.), *International scientific conference Private Security in the 21st Century* (str. 15–39). Skopje: Chamber of Republic of Macedonia for Private Security.
- Sotlar, A., Modic, M. in Dvojmoč, M. (2018). Detektivska dejavnost v RS – analiza trenutnega stanja, smeri prihodnjega razvoja in spremembe normativno-pravne ureditve. V M. Modic, K. Prislan, I. Areh in B. Flander (ur.), *18. Slovenski dnevi varstvoslovja: Zbornik povzetkov* (str. 18). Maribor: Univerzitetna založba UM. Pridobljeno na <https://www.fvv.um.si/dv2018/assets/DV2018-povzetki.pdf>
- Sotlar, A., Modic, M. in Lobnikar, B. (2016). Javno mnenje o institucijah pluralne policijske dejavnosti v Sloveniji. V G. Meško, K. Eman in B. Flander (ur.), *Oblast, legitimnost in družbeno nadzorstvo* (str. 159–187). Ljubljana: Fakulteta za varnostne vede.
- Škrabar, B., Trivunovič, J. in Požru, J. A. (2011). Retrospektiva razvoja detektivske dejavnosti v RS. V T. Pavšič Mrevlje (ur.), *12. Slovenski dnevi varstvoslovja: Zbornik prispevkov*. Ljubljana: Fakulteta za varnostne vede. Pridobljeno na https://www.fvv.um.si/dv2011/zbornik/kriminalisticna_problematika/skrabar-trivunovic-pozru.pdf
- Thumala, A., Goold, B. in Loader, I. (2011). A tainted trade? Moral ambivalence and legitimization work in the private security industry. *British Journal of Sociology*, 62(2), 283–303.
- Trstenjak, S. (2017). Strokovna usposobljenost zasebnovarnostnega osebja ter sodelovanje s policijo pri zagotavljanju varnosti v Republiki Sloveniji. *Varstvoslovje*, 19(1), 58–79.
- Ustava Republike Slovenije. (1991, 1997, 2000, 2003, 2004, 2006, 2013, 2016). *Uradni list RS*, (33/91-I, 42/97, 66/00, 24/03, 69/04, 68/06, 47/13, 75/16).
- Van Steden, R. in Sarre, R. (2007). The growth of private security: Trends in the European Union. *Security Journal*, 20(4), 222–235.

- Zakon o zasebnem varovanju [ZZasV-1]. (2011). *Uradni list RS*, (17/11)
- Zakon o detektivski dejavnosti [ZDD]. (1994). *Uradni list RS*, (32/94).
- Zakon o detektivski dejavnosti [ZDD-1]. (2011). *Uradni list RS*, (17/11)
- Zbornica za razvoj slovenskega zasebnega varovanja. (n. d.). *Akademija za zasebno varovanje*. Pridobljeno na <http://www.zrszv.si/default.asp?mid=sl&pid=akademijazasebnovarovanje1>
- Zbornica za razvoj slovenskega zasebnega varovanja. (2012). *Etični kodeks zasebnega varovanja*. Pridobljeno na http://www.zrszv.si/media/Eticni_kodeks.pdf

O avtorjih:

Dr. Miha Dvojmoč, docent za varnostne vede na Fakulteti za varnostne vede Univerze v Mariboru. E-pošta: miha.dvojmoc@fvv.uni-mb.si

Dr. Andrej Sotlar, izredni profesor za varnostne vede na Fakulteti za varnostne vede Univerze v Mariboru. E-pošta: andrej.sotlar@fvv.uni-mb.si